

**Tatjana Bulajeva, Aurelija Jakubė,
Daiva Lepaitė, Margarita Teresevičienė,
Vaiva Zuzevičiūtė**

**STUDIJŲ PROGRAMŲ ATNAUJINIMAS:
KOMPETENCIJŲ PLĖTOTĖS
IR STUDIJŲ SIEKINIŲ
VERTINIMO METODIKA**

Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos (ECTS)
nacionalinės koncepcijos parengimas: kreditų harmonizavimas
ir mokymosi pasiekimais grindžiamų studijų programų
metodikos kūrimas bei diegimas
(Nr. VP1-2.2-ŠMM-08-V-01-001)

**Tatjana Bulajeva, Aurelija Jakubė,
Daiva Lepaitė, Margarita Teresevičienė,
Vaiva Zuzevičiūtė**

STUDIJŲ PROGRAMŲ ATNAUJINIMAS: KOMPETENCIJŲ PLĖTOTĒS IR STUDIJŲ SIEKINIŲ VERTINIMO METODIKA

Vilnius
2011

Tatjana Bulajeva
Aurelija Jakubė
Daiva Lepaitė
Margarita Teresevičienė
Vaiva Zuzevičiūtė

**STUDIJŲ PROGRAMŲ ATNAUJINIMAS:
KOMPETENCIJŲ PLĖTOTĖS IR STUDIJŲ SIEKINIŲ
VERTINIMO METODIKA**

Redagavo Jolita Stankūnavičienė

© Vilniaus universitetas, 2011

ISBN 978-9955-526-91-9

TURINYS

Įvadas	5
1. BOLONIJS PROCESAS: NUO ECTS – EUROPOS KREDITŲ PERKĖLIMO IR KAUPIMO SISTEMOS – PRIE VIENINGOS ES AUKŠTOJO MOKSLO ERDVĖS SUKŪRIMO	9
1.1. „Tuning“ projekto rezultatai: aukštojo mokslo struktūrų suderinimas	10
1.2. Fundamentaliosios ECTS nuostatos	11
1.3. Kompetencijos samprata „Tuning“ kontekste.....	14
1.4. Studijų siekinių ir kompetencijų sąsajos.....	15
1.5. Profesinės aplinkos lauko įtaka studijų programų kaitai	16
1.6. Studijų suderinamumas	18
2. KOMPETENCIJOMIS IR STUDIJŲ SIEKINIAIS GRĮSTŲ STUDIJŲ PROGRAMŲ KŪRIMAS IR ATNAUJINIMAS	22
2.1. Dalykinės ir modulinės studijų programos	23
2.2. Pagrindiniai studijų programos kūrimo žingsniai	29
2.3. Studijų dalyko siekiniai ir turinio pagrindimas.....	34
2.4. Dėstyimo ir studijų metodai, tinkami kompetencijų plėtotei.....	39
2.5. Kreditų suteikimas pagal studijų siekinius	43
2.6. Studento darbo krūvis ir jo skaičiavimas	43
3. BENDRŲJŲ KOMPETENCIJŲ UGDYMAS(IS)	52
3.1. Bendrųjų kompetencijų vieta studijų programose ir studijų pakopose	53
3.2. Kuo vadovautis sudarant konkrečios studijų programos bendrųjų kompetencijų sąrašą.....	54
3.3. Bendrųjų kompetencijų ugdymo atsakomybės problema	57
3.4. Bendrųjų kompetencijų integravimo į studijų procesą modeliai	60
4. STUDIJŲ SIEKINIŲ VERTINIMAS	66
4.1. Vertinimo tipai ir modeliai	66
4.2. Ar studentai ir dėstytojai vertinimą supranta vienodai	69
4.3. Vertinimo metodai, priemonės, kriterijai	69
4.4. Skirtingų studijų pakopų studijų siekinių vertinimo specifika.....	78
4.5. Konkretus bendrųjų kompetencijų vertinimo atvejis.....	80

Literatūra	82
Priedai	86
<i>1 priedas.</i> Bendrieji aukštojo mokslo studijų pakopų aprašai	86
<i>2 priedas.</i> Aukštojo mokslo studijų pakopų skiriamieji bruožai (pagal tikslų taksonomiją): žinios ir supratimas, žinių ir supratimo taikymas, gebėjimas priimti sprendimus, komunikaciniai gebėjimai, mokymosi gebėjimai)	88
<i>3 priedas.</i> Studijų tikslų taksonomijos	89
<i>4 priedas.</i> Studijų metodų klasifikacija	91
<i>5 priedas.</i> Studijų programos profilio aiškinamasis aprašas	95
<i>6 priedas.</i> Dalyko (modulio) aiškinamasis aprašas	110
<i>7 priedas.</i> Vertinimo metodai	122
<i>8 priedas.</i> SOLO taksonomija. Žinių ir supratimo vertinimas	130

Ivadas

„Studijų programų atnaujinimas: kompetencijų plėtotės ir studijų siekinių vertinimo metodika“ (toliau – metodika) yra parengta Vilniaus universitetui 2009–2012 m. vykdant nacionalinį projektą „Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos (ECTS) nacionalinės koncepcijos parengimas: kreditų harmonizavimas ir mokymosi pasiekimais grindžiamų studijų programų metodikos kūrimas bei diegimas“ (Nr. VP1-2.2-ŠMM-08-V-01-001 (toliau – ECTS projektas). Leidinyje remiamasi Bolonijos proceso nuostatomis, Europos švietimo struktūrų suderinimo (angl. *Tuning Educational Structures in Europe*) projekto idėjomis ir rezultatais, Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos (ECTS) diegimo gairėmis.

Šios metodikos tikslas – padėti aukštųjų mokyklų dėstytojams susipažinti su esminiais Bolonijos proceso ir ES aukštojo mokslo erdvės kūrimo tikslais, naudoti bendrųjų ir dalykinių kompetencijų plėtotės ir vertinimo metodiką, skirtą studijų programų pertvarkai.

Metodiką sudaro 4 skyriai ir 8 priedai, kurių medžiaga gali būti naudinga tiek jauniems, tiek patyrusiems dėstytojams, ketinantiems pertvarkyti studijų programas, įdiegti Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemą ir įgyvendinti esminę nuostatą: studijų centre – studentas.

Pirmajame metodikos skyriuje „Bolonijos procesas: nuo ECTS – Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos – prie vieningos ES aukštojo mokslo erdvės sukūrimo“ apibendrinami Bolonijos proceso dokumentai, aptariami bendros aukštojo mokslo erdvės kūrimo tikslai, charakterizuojama Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistema (ECTS), jos pagrindiniai bruožai. Aptariama kompetencijos sąvoka, vartojama vykdant „Tuning“ projektą, konkrečiai nusakomos kompetencijų ir studijų siekinių sąsajos ir skirtumai. Pristatomi darbo rinkos ir aukštųjų mokyklų ryšiai, profesinio lauko tyrimų reikšmė ir socialinė partnerystė. Aukštajame moksle didėja skaidrumo ir suderinamumo reikšmė, įgalinanti universitetus siekti studijų programų darnos nacionalinėje ir tarptautinėje erdvėje, bet kartu išlaikyti autonomiją ir diegti naujoves.

Antrajame metodikos skyriuje „Kompetencijomis ir studijų siekiniais grįstų studijų programų kūrimas ir atnaujinimas“ akcentuojama moduliinių programų kūrimo perspektyvos ir pavojai, konkrečiai išdėstoma studijų programos rengimo eiga, nuoseklumas, kompetencijų ir studijų siekinių santykis studijų programoje, moduluose ar studijų dalykuose, studijų turinio pagrindimas, pristatomi studijų metodai, kreditų suteikimas pagal studijų siekinius. Aptariamas studento darbo krūvis ir jo optimizavimas bei skaičiavimas. Pateikiama studentų darbo krūvio skaičiavimo pavyzdžių.

Trečiajame metodikos skyriuje „Bendrųjų kompetencijų ugdymas“ dėmesys sutelkiamas į bendrąsias kompetencijas ir jų ugdymą studijų procese, suinteresuotų šalių (universiteto administracijos, studentų, dėstytojų, studijų programos komiteto ir darbdavių) atsakomybę už bendrųjų kompetencijų ugdymą(si) ir tai užtikrinančias pagrindines didaktines prielaidas. Pateikiami šeši bendrųjų kompetencijų ugdymo modeliai.

Ketvirtasis skyrius „Studijų siekinių vertinimas“ atskleidžia studijų siekinių vertinimo specifiką. Pristatomos bendrosios vertinimo tendencijos aukštosiose mokyklose, taikomi metodai, jų įvairovė, vertinimo priemonių kūrimo specifika, siekiant objektyviai įvertinti programos ir dalyko lygmens studijų siekinius.

Šioje metodikoje vartojamos svarbiausios „ECTS naudotojo vadovo“¹ ir „Tuning“² projekto sąvokos:

Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistema (ECTS) – į studentą orientuota kreditų perkėlimo ir kaupimo sistema, kurios esminiai atributai – labai aiškios studijų siekinių ir jiems pasiekti būtinų mokymosi procesų bei studento darbo krūvio apibrėžtys.

ECTS kreditas – studento darbo krūvio, reikalingo nustatyto lygmens studijų siekiniams įsisavinti, matavimo vienetas. ECTS taikančios aukštojo mokslo institucijos susitarė, kad standartines vienų mokslo metų nuolatines studijas sudaro 60 ECTS kreditų. Atsižvelgiant į tai, kad šalių nacionaliniuose teisės aktuose nustatyta 1500–1800 mokymosi valandų per vienus mokslo metus, 1 ECTS kredito faktinė (nacionalinė) vertė sudaro 25–30 valandų studento darbo krūvį. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas nustato, kad vienus studijų metus Lietuvoje sudaro 1600 studijų valandų. Siūloma, pagal Mokslo ir studijų įstatymo reikalavimus įvertinant vieno ar kito studijų dalyko ar modulio vertę lietuviškais kreditais, mechaniškai netaikyti aritmetinio skaičiavimo, bet remtis rekomendacija, jog vienu studijų kreditu yra matuojamas 25–30 valandų studento darbo krūvis. Taigi konkretų valandų skaičių pagal konkretaus studijų dalyko ar modulio apimtį reikėtų skirti, atsižvelgiant į studijų siekiniams įgyvendinti reikalingą optimalų laiką.

Kompetencija (arba kompetentingumas)³ – dinamiškas žinių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų derinys, įgalinantis tinkamai atlikti veiklą. Per studijas ugdomų ir plėtojamų kompetencijų svarbiausi komponentai:

- tam tikros žinios, jų supratimas;
- gebėjimas taikyti turimas žinias tam tikrose situacijose;
- vertybinės nuostatos.

Kompetencija yra sudėtinė kvalifikacijos dalis. Paprastai kvalifikaciją suda-

¹ Žr. http://www.ects.cr.vu.lt/Files/File/ECTS%20gidas_LT_template.doc

² Žr. http://tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/template/General_Brochure_final_version.pdf

³ Terminai „kompetencija“ ir „kompetentingumas“ vartojami sinonimiškai.

ro keliolika kompetencijų. Kompetencijos skirstomos į dvi grupes – bendrąsias kompetencijas (angl. *generic competences*) ir dalykines kompetencijas (angl. *subject specific competences*). Kompetencija įgyjama siekiant studijų siekiniais aprašytų studijų tikslų.

Kvalifikacija (angl. *qualification*) – teisės aktų nustatyta tvarka pripažįstama asmens turimų kompetencijų arba profesinės patirties ir turimų kompetencijų, reikalingų tam tikrai veiklai, visuma.

Studijų siekiniai (angl. *intended learning outcomes*) – žinių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų deriniai, kuriuos turėtų įgyti studentas, sėkmingai baigęs studijų dalyką (modulį) ar visą studijų programą. Tai yra išmatuojamas mokymosi patirties rezultatas, leidžiantis nustatyti, kokios ir koku lygiu kompetencijos pasiekiamos. Studijų programos ar dalyko (modulio) siekinius, išreikštus teiginiais programos ar dalyko (modulio) aprašuose, atsižvelgdami į ugdomas kompetencijas, formuluoja akademinės bendruomenės atstovai kartu su atitinkamo būsimo veiklos lauko ir visuomenės atstovais.

Privalu skirti studijų siekinius, kaip formaliojo aprašo dalį ir patikrinamą studijų proceso komponentą, nuo studijų pasiekimų, kaip galutinio rezultato, leidžiančio suteikti kvalifikaciją.

Studento pasiekimai (angl. *achieved learning outcomes*) – studento pasiekimas individualus kompetencijų lygis, kuris nustatomas apraše numatytais būdais ir formomis vertinant studijų dalyko (modulio) ar visos studijų programos studijų siekinius.

Studento darbo krūvis (angl. *student workload*) – valandomis matuojama ir studijų kreditais išreiškiama studento veiklos apimtis, būtina statistiniam studentui numatytiems studijų siekiniams pasiekti. Kiekvieno studijų dalyko ar modulio apraše turi būti nurodyta, kiek iš viso valandų ir kokia forma (dalyvaudamas pasikaitoje, seminare, pratybose ar konsultacijose, rengdamas rašto darbą ar projektą, atlikdamas praktiką, savarankiškai atlikdamas namų darbus, besirengdamas egzaminui, laikydamas egzaminą ir kt.) turi dirbti studentas, kad sugebėtų pasiekti numatytus tikslus.

Studijų programos profilio aprašas – tai pagrindinių studijų programos ypatybių, bruožų ir konkrečių tikslų aprašas, apibūdinantis studijų programos išskirtinumą iš kitų studijų programų.

Studijų programos sandara – studijų programos sudedamųjų dalių išdėstymas, atsižvelgiant į studijų siekinius. Studijų programos sandara gali būti **dalykinė arba modulinė**. Abiem studijų programos sandaros atvejais yra fiksuojamas metinis kreditų skaičius (60 ECTS kreditų) bei siektinas kreditų skaičius per semestrą (30 ECTS kreditų). Dalykinę studijų programą sudaro atskirų nevienodos apimtys studijų dalykų seka, kurioje nustatomi kiekvieno studijų dalyko stu-

dijų siekiniai ir jų pasiekimo galutinis įvertinimas. Dalykinėse studijų programose kiekvienam studijų dalykui gali būti skiriamas skirtingas kreditų skaičius. Modulinę studijų programą sudaro standartinio dydžio modulių seka, kurioje nustatomi kiekvieno modulio studijų siekiniai ir jų pasiekimo galutinis įvertinimas. Ir dalykinė, ir modulinė studijų programos gali būti vykdomos semestrais arba tik fiksuojant metinį kreditų skaičių.

Modulis – iš vieno ar kelių turinio požiūriu susijusių dalykų sudaryta aukštos mokyklos nustatyto standartinio dydžio studijų programos dalis, turinti apibrėžtą tikslą, studijų siekinius, studijų metodus bei vertinimo kriterijus. Kiekvieno modulio apimtis gali būti arba tiksliai nustatytas dydis⁴, pavyzdžiui, 5 kreditai, arba to dydžio kartotinis, pavyzdžiui: 10 kreditų, 15 kreditų, 20 kreditų ir t. t.

Autorės dėkoja konsultantui „Tuning“ projekto ekspertui dr. Richardui Whelliui (Stratklaido universitetas, Glazgas, Jungtinė Karalystė), kurio pastabos, komentarai ir akademinis diskursas padėjo autorėms parengti šią metodiką.

⁴ TUNING 2010: *Tuning Educational Structures in Europe. A Guide to Formulating Degree Programme Profiles. Including Programme Competences and Programme Learning Outcome*. Bilbao, Groningen and the Hague: Publicaciones de la Universidad de Deusto. ISBN: 978-84-9830-375-9. <http://www.core-project.eu/documents/Tuning%20G%20Formulating%20Degree%20PR4.pdf>

1. BOLONIJS PROCESAS: NUO ECTS – EUROPOS KREDITŲ PERKĖLIMO IR KAUPIMO SISTEMOS – PRIE VIENINGOS ES AUKŠTOJO MOKSLO ERDVĖS SUKŪRIMO

Šiame skyriuje aptariami pagrindiniai Bolonijos proceso, „Tuning“ projekto darbai kuriant vieningą Europos aukštojo mokslo erdvę. Daugiausia dėmesio skiriama Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemai (ECTS) bei kompetencijos sampratai. „Tuning“ projekte bei šioje metodikoje kompetencijų sąvoka taikoma vadovaujantis visaapimančiu požiūriu, kai į žmogaus gabumus žvelgiama kaip į dinamišką savybių derinį, leidžiantį kompetentingai atlikti veiklą, arba kaip į švietimo proceso rezultato dalį. Aiškinamos kompetencijų ir studijų siekinių sąsajos. Aptariama profesinės aplinkos lauko įtaka studijų kaitai, studijų programoms, aukštojo mokslo skaidrumo ir suderinamumo procesai.

Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistema (angl. ECTS – *European Credit Transfer and Accumulation System*) yra Europos Sąjungos šalių atsakingų už aukštąjį mokslą ministerijų įgaliotųjų ekspertų sukurta sistema. Šios sistemos atsiradimą paskatino Europos Komisijos propaguojamas studentų judumas, jos koncepciją ir principus kūrė akademinis Europos universitetų aukštojo mokslo institucijų personalas. Vėliau šią sistemą pradėta diegti Europos universitetuose, Europos Komisijai atliekant tik stebėtojo ir finansavimo funkcijas.

ECTS, kaip kreditų perkėlimo sistema, buvo baigta kurti 1995 m. ir pradėta sėkmingai taikyti Europos universitetuose. Ji palengvino studentų studijų, vyksančių bendradarbiaujančiose užsienio aukštosiose mokyklose, pripažinimą. Tačiau, kaip Europos Sąjungos aukštojo mokslo ir studijų pertvarkos kuriant vieningą Europos aukštojo mokslo erdvę įrankis, ECTS buvo nepakankama. Todėl į šios sistemos kūrimą įsijungė daugybė Europos universitetų, kurie ją labai patobulino.

1999 m. pasirašytos Bolonijos deklaracijos tikslas – kurti vieningą Europos aukštojo mokslo erdvę ir suderinti nacionalinių švietimo sistemų struktūras. Prasižėjęs Bolonijos procesas skatino pasirašiusias šalis taikyti ECTS – diegti ją visoje aukštosiose mokyklose. Atlikti tyrimai parodė, kad, norint ECTS taikyti kreditų kaupimo tikslais, ją dar reikėjo tobulinti. Iš akademinų faktų konstatavimo sistemos, skatinančios perkeltų kreditų pripažinimą, ECTS turėjo tapti lanksčiu studijų programų kūrimo ir valdymo įrankiu, padėsiančiu suderinti skirtingas Europos Sąjungos šalių aukštojo mokslo sistemas.

1.1. „Tuning“ projekto rezultatai: aukštojo mokslo struktūrų suderinimas

2000 m. iniciatyvos ėmėsi du universitetai: Deusto universitetas (Ispanija) ir Groningeno universitetas (Nyderlandai), pradėję Europos Komisijos finansuojamą „Tuning“ projektą (angl. *Tuning Educational Structures in Europe* – Europos švietimo struktūrų suderinimas). Pirmajame „Tuning“ projekto etape dalyvavo 107 Europos universitetai; buvo apimtos 7 dalykinės sritys: verslas, edukologija, geologija, istorija, matematika, fizika ir chemija. Iki 2008 m. „Tuning“ projektas (keturi jo etapai) tapo procesu, į kurį įsijungia vis daugiau Europos aukštojo mokslo institucijų. Projekto rezultatai ir rekomendacijos buvo patikrintos visoje Europos Sąjungos šalyse, o „Tuning“ projekto sukurta metodologija imta taikyti Europos Sąjungos, Lotynų Amerikos, Gruzijos, Rusijos, Australijos bei JAV aukštojo mokslo institucijose.

„Tuning“ projekto metodologija. Nuo pat pradžios projekte dalyvaujantys universitetai siekė bendro supratimo ir ieškojo sąlyčio taškų, leidžiančių išsaugoti plačią Europos švietimo įvairovę bei derinti švietimo struktūras ir studijų programas jų įvairovės ir autonomijos pagrindu. Per „Tuning“ projektą sukurta metodologija – tai puikus instrumentas, leidžiantis lyginti įvairių šalių aukštojo mokslo studijų programas. Dar tebevyksta diskusijų šiais klausimais:

- bendrosios kompetencijos;
- dalykinės kompetencijos;
- ECTS, kaip kreditų kaupimo sistemos, vaidmuo;
- požiūrio į studijas, dėstymą ir vertinimą kaita;
- studijų proceso kokybės gerinimas, kuriant aukštųjų mokyklų kokybės kultūrą.

Vykdam projektą buvo suformuluoti principai, leidžiantys kurti paprastas ir jungtines (angl. *joint degree*) studijų programas ir jas nuolat atnaujinti bei tobulinti, remiantis prognozuojamais pokyčiais visuomeninėje ar akademinėse srityse.

Lietuvos aukštojo mokslo situacija Bolonijos proceso kontekste. „Tuning“ projekto rezultatai yra reikšmingi Lietuvos aukštosioms mokykloms, siekiančioms sėkmingai integruotis į Europos Sąjungos aukštojo mokslo erdvę. Jos turi dalyvauti bendroje diskusijoje, skirti dėmesį visoms sritims, ypač studijų kokybės gerinimui, akademinio judumo plėtojimui, Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos taikymui visuose aukštojo mokslo lygmenyse.

Iki 2020 m.⁵ Europos Sąjungos švietimo sistemoms (taip pat ir Lietuvos aukštojo mokslo sistemai) keliami sudėtingi uždaviniai. Siekiama, kad ikimokyklinis ugdymas taptų visuotinis, kad kiekvienas besimokantysis, be gimtosios kal-

⁵ *Education & Training 2020*. http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc1120_en.htm [žiūrėta 2010 07 23].

bos, mokėtų dar dvi užsienio kalbas, kad ne mažiau kaip penktadalis piliečių mokyti visą gyvenimą. Prie vienu uždavinių siekimo aukštoji mokykla (aukštosios mokyklos sąvoka vartojama kalbant apie universitetą ir kolegiją) gali prisidėti tiesiogiai, prie kitų – konsultacijomis ar kitokiu būdu. Akivaizdu, kad, siekiant patenkinti nuolat augančius žinių visuomenės poreikius, mūsų šalyje studijuojančio jaunimo, gebančio pasinaudoti suderintų Europos Sąjungos aukštojo mokslo struktūrų galimybėmis bei didėjančia ir rinkos poreikius atitinkančia studijų programų įvairove, turėtų daugėti, todėl studijų programų suderinamumo, jų ir kokybės kriterijų atitikimo klausimai tampa ypač aktualūs.

1.2. Fundamentaliosios ECTS nuostatos

Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistema (ECTS) šiandien – tai į studentą orientuota kreditų sistema, besiremianti studento studijų krūviu (mokymosi apimtimi), reikalingu studijų programos tikslams pasiekti. Studijų programos tikslai yra išreiškiami studijų siekiniais ir numatomomis ugdyti kompetencijomis.

ECTS taikoma formaliojoje aukštojo mokslo sistemoje ir mokymuisi visą gyvenimą, siekiant palengvinti studijų programų planavimą, studijų vykdymą, studijų siekinių vertinimą, pripažinimą, įteisinant besimokančiųjų judumą.

Vykdamas „Tuning“ projektą pasiektas susitarimas vienu mokslo metų nuosekliųjų studijų studento darbo laiką prilyginti 60 ECTS kreditų. Kreditai skiriami visoms nuosekliųjų ir iššestinių studijų programoms ir atskiriems jų komponentams, jie gali būti kaupiami, siekiant įgyti kvalifikaciją pagal laipsnį teikiančios institucijos nustatytas taisykles. Kreditai, įgyti vienoje studijų programoje, gali būti perkeltami į kitą programą.

Šiandien akivaizdi būtinybė sieti studijų programas su darbo rinkos reikalavimais. Brėžiant aukštojo mokslo gaires, akcentuojama bakalauro studijų pakopos svarba įsidarbinant ir aukštųjų mokyklų atsakomybė bendradarbiaujant su darbdaviais, rengiant naujas ir tobulinant esamas studijų programas, numatant ugdyti kompetencijas, atitinkančias darbo rinkos reikalavimus⁶. Pabrėžiamas programų lankstumas, galimybės pripažinti studentų mokymosi pasiekimus, įgytus savanoriškoje veikloje, darbo vietoje, kitoje šalyje, kitame universitete. Taip pat svarbu numatyti studijuojantiems galimybes sustabdyti studijas ir po kurio laiko jas tęsti, nepriklausomai nuo to, kurioje studijų pakopoje studijuojama. Pertraukę studijas, studijuojantieji gali intensyviai mokytis, tobulintis kitose, ne akademinėse aplinkose, o vėliau grįžti į aukštąją mokyklą tęsti studijų toje pačioje ar kitoje pakopoje. Grįžę studijuoti, jie gali jau turėti tas kompetencijas, kurių jų kolegoms dar tik sie-

⁶ Žr. Sursock A., Smidt H. *European Higher Education Institutions in the Bologna Decade. Trends 2010: A Decade of Change in European Higher Education*. European University Association, 2010.

kia. Tokiu atveju ypač svarbus tampa studijų individualizavimas, pritaikymas prie netradicinio studento poreikių.

Kompetencijomis ir studijų siekiniais bei atitinkamai jiems suteikiamais ECTS kreditais grįstos studijų programos yra lankstesnės ir patrauklesnės, labiau atitinka šiuolaikinio studento poreikius. Čia yra svarbūs trys aspektai.

- Pirma, visų studentų pasiekimai yra dokumentuojami, jiems suteikiamas atitinkamas ECTS kreditų skaičius, studijuojantieji gali juos **perkelti** į kitą aukštąją mokyklą, nepriklausomai nuo to, kokioje šalyje ji yra.
- Antra, net renkantis atskirus studijų programos dalykus ar modulius, net tuomet, kai studijuojantieji tobulina savo kvalifikaciją, jų **kreditai kaupiami**, o studento pasiekimai žymi kompetencijų lygį.
- Trečia, labai dažnai žmonės įgyja kompetencijų ne akademinėje aplinkoje. Jie dirba, sportuoja, savanoriauja, priklauso įvairioms organizacijoms, vyksta į užsienį, vysto savo pomėgius ar mokosi mėgstamų dalykų. Įvertinus jų turimas kompetencijas ir suteikus kreditus už neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimus, tokiems netradiciniams studentams turi būti sukurtas **individualus studijų kelias** aukštojoje mokykloje.

Aptarkime šiuos aspektus detaliau.

Kreditų perkėlimas. Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemą (ECTS) galima įsivaizduoti kaip visuotinai pripažįstamą piniginę valiutą. Piniginė valiuta leidžia mainytis prekėmis ir paslaugomis, nekyla beveik jokių sunkumų pasikeisti prekėmis ar paslaugomis vienoje ir kitose šalyse. Panašiai veiks (kai bus galutinai įgyvendinta – beveik be jokių sunkumų) ir Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistema, kuri leis keistis informacija apie tai, kiek studentas dirbo tam tikroje studijų srityje tam tikroje šalyje.

Visuotinai susitarus, kad vieno kredito apimtį studento darbo laikas apytiksliai vienodas (pvz., 1 ECTS kreditas lygus 25–30 studento darbo valandų), ir įgyvendinus ECTS, atsiranda realių galimybių aukštųjų mokyklų studentų mainams.

Mūsų šalyje du dešimtmečius egzistavo kiek kitokia kreditų sistema, ji sudarė prielaidas lengvai nuo nacionalinių kreditų (vienas nacionalinis kreditas buvo viena 40 valandų darbo savaitė) pereiti prie ECTS kreditų. Tačiau nacionalinių kreditų perskaičiavimas į ECTS nėra mechaninis veiksmas. Reikia atminti, kad iki studento išvykimo dalyvauti studijų mainų programoje būtina suderinti studijų programų (iš kurios ir į kurią vykstama) kompetencijas ir dalykų ar modulių studijų siekinius. Tada, studentui grįžus, bus lengviau planuoti ne tik kreditų perkėlimą, bet ir, esant būtinybei, šiek tiek koreguoti, individualizuoti studijų eigą, jei studijų siekiniai viename universitete buvo kiek platesni negu kitame. Tačiau prieš priimanč galutinį sprendimą apie kreditų perkėlimą, būtina analizuoti dalyko siekinius, žiūrėti, ar atitinka temas.

Perėjimas prie ECTS, kaip vieningos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos, visose į Bolonijos procesą įsijungusiose šalyse lengvina studijų mainų programų administravimą, leidžia įgyvendinti vieną iš svarbiausių Europos Sąjungos strateginių tikslų – didinti akademinį judumą ir kartu užtikrinti laisvą žmonių judėjimą.

Kreditų kaupimas. Kuriant vieningą aukštojo mokslo erdvę, siekiama labiau suderinti nacionalines aukštojo mokslo sistemas, kad tiek turinio, tiek administraciniu požiūriu sistemos taptų atpažįstamos, skaidrios, suprantamos visiems akademinės bendruomenės nariams: dėstytojams ir studentams, taip pat jų tėvams, socialiniams dalininkams (pvz., darbdaviams). Akademinis judumas, pavyzdžiui, dalyvavimas „Erasmus“ ar kitoje studijų mainų programoje, studijos kitoje šalyje (vieną semestrą ar metus) yra įdomios ir naudingos plėsti studento akiratį, įgyti įdomios kultūrinės patirties, ugdytis specialiąsias (profesines) ir bendrąsias kompetencijas, kaupiti ECTS kreditus ir neilginti studijų trukmės (nebent studijų trukmės ilginimas būtų sąmoningas studento sprendimas).

Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų pripažinimas. Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos įvedimas gali padėti sureguliuoti neformaliojoje aplinkoje ir savaiminio mokymosi metu įgytų kompetencijų bei pasiekimų pripažinimo procesą. Įgytų, sukauptų kompetencijų ir pasiekimų pripažinimas atveria galimybes dirbantiems siekti aukštojo mokslo, jis gali sutrumpinti aukštojo mokslo diplomo įgijimo kelią, skatinti žmogų tobulėti ir mokytis visą gyvenimą.

Tokie patys kreditų perkėlimo ir kaupimo mechanizmai veikia tarpkryptinėse ir jungtinėse, dažniausiai kelių universitetų, veikiančių skirtingose šalyse, kuriuose studijų programose. ECTS yra puikus įrankis, padedantis studijų programą kuriančiai ir įgyvendinančiai komandai spręsti studijų turinio bei administravimo klausimus.

Akivaizdu, kad ECTS gali sėkmingai veikti kaip kaupimo (ne vien perkėlimo) sistema tik tuo atveju, kai aukštojo mokslo sistema yra skaidri, aiški, vienoda. Ji gali sėkmingai funkcionuoti tik atsiradus suderintoms atskirų valstybių aukštojo mokslo sistemoms. Europos Komisijos dokumentuose aukštojo mokslo plėtotės klausimais (Bolonijos deklaracijoje, Glazgo deklaracijoje, Berlyno komunikate, Bergeno komunikate ir kt.) pabrėžiama glaudaus universitetų bendradarbiavimo, grindžiamo bendromis akademinėmis bei socialinėmis vertybėmis, ir vieningo jų tinklo kūrimo būtinybė. Pabrėžiama didesnė aukštojo mokslo studijų orientacija į Europos bei nacionalinės darbo rinkos poreikius. Siekiama didinti studijų patrauklumą Europos Sąjungoje, studijų ir mokslo ryšį, užtikrinti Europos aukštojo mokslo konkurencingumą.

Jau dešimtmetis, kai Europos Sąjungos valstybės vienodina nacionalinių sistemų struktūras, tai viena iš esminių Bolonijos proceso užduočių⁷. Nuo 2010 m.

⁷ Bolonijos procesas 2020 – Europos aukštojo mokslo erdvė naujame dešimtmetyje. 2009. http://www.smm.lt/t_bendradarbiavimas/docs/bp/2009.05.11%20Bolonijos%20ministru%20konferencija_Leuven_2009_4.pdf

beveik visose Europos Sąjungos šalyse pereita prie trijų pakopų aukštojo mokslo studijų sistemos: bakalauro studijų, magistrantūros ir doktorantūros.

Kitas svarbus žingsnis įgyvendinant Bolonijos tikslus – tai studijų programų pertvarka iš turiniu grindžiamų (angl. *curriculum based*) į programas, grindžiamas kompetencijomis (angl. *competence based*) ir studijų siekiniais (angl. *intended learning outcomes*).

1.3. Kompetencijos samprata „Tuning“ kontekste

„Tuning“ projekto medžiagoje bei šioje metodikoje kompetencijų (angl. *competences*) sąvoka vartojama vadovaujantis visaapimančiu požiūriu, kai į žmogaus gabumus žvelgiama kaip į dinamišką savybių derinį, leidžiantį kompetentingai atlikti veiklą, arba kaip į švietimo proceso rezultato dalį.

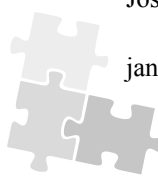
Universitetinių ir neuniversitetinių studijų srityse ugdomų ir plėtojamų kompetencijų svarbiausi komponentai:

- *žinojimas ir supratimas* (teorinės tam tikro dalyko žinios, sugebėjimas žinoti ir suprasti);
- *žinojimas, kaip elgtis* (praktinis turimų žinių taikymas tam tikrose situacijose);
- *žinojimas, kaip būti* (vertybės ir nuostatos kaip integralus elementas, suvokiant (su)gyvenimo su kitais socialinį kontekstą).

Šiame „Tuning“ kontekste kompetencija arba kompetencijų grupė, viena vertus, reiškia, kad individo įgytų kompetencijų visuma atspindi studento pasiekimus (pasiektus siekinius), t. y. įgytas žinias ir gebėjimus, kuriuos studijoms pasibaigus jis geba parodyti, o ugdytojas gali matyti, stebėti ir įvertinti. Kita vertus, žmonės negali būti idealiai ir absoliučiai įvaldę visas kompetencijas. Skirtingų žmonių turimas ir parodomas kompetencijų lygis gali skirtis. Tai reiškia, kad jas galima toliau lavinti ir tobulinti.

Kompetencijos kuriant studijų programas. Vykstant Europos aukštojo mokslo pertvarkai ir didėjant rinkos reikalavimams, keliamiems profesiniam rengimui, vyksta studijų programų pertvarka, keičiasi jų rengimo akcentai ir logika, keičiasi požiūris į svarbiausią studijų programos kategoriją – studijų tikslą. Ilgą laiką *klasikinis, į dalyką orientuotas turinys*, vyraujantis daugelyje universitetinių studijų programų, buvo laikomas vertybe ir tikslu. Todėl tokį studijų procesą planuojantys dėstytojai dažnai ugdymo tikslus suformuluoja iš dalyko programos turinio, o ne priešingai. *Į visuomenės, rinkos ar individo poreikius orientuotos studijų* programos – tai *kompetencijomis* (ne studijų turiniu) *grįstos* studijų programos. Jos rengiamos kitokia logika.

Pirmiausia aiškinamasi, kokie yra sudėtingos, daugiaplotmės, nuolat tobulėjančios ir sudėtingėjančios profesinės veiklos reikalavimai asmeniui, planuojan-

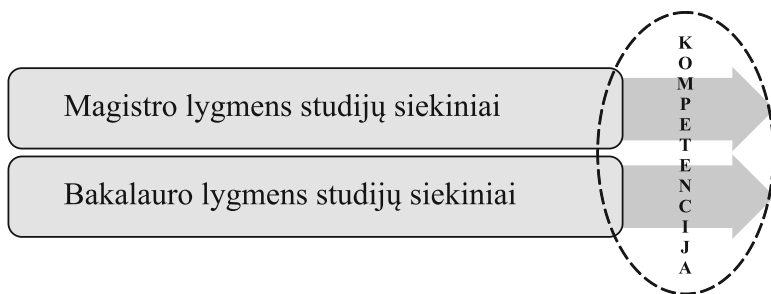

čiam profesinę karjerą. Stengiamasi atsižvelgti ne tik į šiuolaikinius reikalavimus, bet ir prognozuoti, kaip jie keisis ateityje. Šie darbdavių, kurie užtikrina stabilų profesijos gyvavimą, reikalavimai ir darbdavių bei mokslininkų, užtikrinančių profesijos raidą, atliekami taikomieji ir fundamentalieji tyrimai padeda šiuos reikalavimus tikslinti. Jie ir yra šiuolaikinių studijų programų planavimo atskaitos taškas. Reikalavimų pagrindu formuluojami studijų tikslai, kurie turi būti siejami su studijų siekiniais (numatomomis ugdyti žiniomis, kompetencijomis). Tada parenkamas studijų turinys ir numatoma jo įgyvendinimo metodika, t. y. parenkami metodai, tinkami studijų siekiniams pasiekti, kad studentas taptų kompetentingu specialistu, gebančiu sėkmingai funkcionuoti numatytoje profesinėje srityje. Studijų procesui pasibaigus, studento pasiekimai (įgytos žinios, kompetencijos) yra vertinami nustatant siekinių ir jų pasiekimo sutapimo laipsnį. Būtent tokios logikos kuriant studijų proceso planavimo, organizavimo ir vertinimo metodologijas skatinamos laikytis visos Bolonijos procese dalyvaujančios valstybės, siekiančios jungtis į vieną Europos švietimo erdvę ir kurti studijų programas, kurių pagrindinis dėmesys būtų skiriamas dviejų grupių kompetencijoms (bendrosioms ir dalykinėms) ugdyti.

1.4. Studijų siekinių ir kompetencijų sąsajos

Koks yra kompetencijos ir studijų siekinių tarpusavio santykis? Pagal sutartą „Tuning“ projekto apibrėžimą, kompetencija yra žmogaus savybė, o studijų siekiniai yra nustatomi institucijos, t. y. juos formuluoja dėstytojai. Todėl šiuo požiūriu *kompetencijos* ir *studijų siekiniai* yra susiję. Studijų siekiniai parodo kompetencijos lygį. Galima studijų siekinių ir kompetencijos sąsaja studijų pakopose pateikiama 1 paveiksle. Tuo remiantis galima teigti, kad kompetencija gali būti plėtojama ne viename studijų dalyke, ne vienus metus, ne vienoje studijų pakopoje, o keliose studijų pakopose – profesinio bakalauro, bakalauro, magistrantūroje, doktorantūroje.

1 pav. Studijų siekinių ir kompetencijos sąsajos studijų pakopose

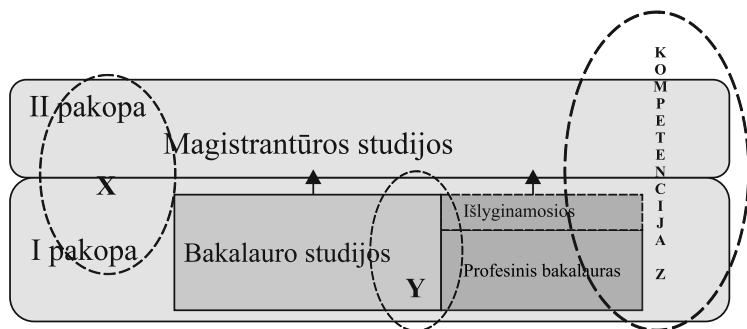

Kompetencijos ir studijų siekiniai formuluojami vadovaujantis tomis pačiomis taisyklėmis, tačiau, norint tinkamai suformuluoti kompetencijas, svarbu parodyti skirtingą kompetencijos lygį⁸, kurį ketinama ugdyti. Pavyzdžiui, komandinio darbo kompetenciją gali plėtoti įvairūs dalykai visą studijų laikotarpį: pirmaisiais studijų metais siekiama ugdyti studento gebėjimą būti komandos nariu, o paskutiniaisiais – planuoti ir organizuoti komandinį darbą.

Įvairių šalių aukštųjų mokyklų praktika rodo, kad visai studijų programai gali būti formuluojama 15–30 studijų siekinių. Studijų moduliui ar atskiram dalykui paprastai formuluojami 4–8 studijų siekiniai.

Kompetencijų ir studijų siekinių sąsajos priklauso ir nuo kompetencijos ugdymo trukmės, jos sudėtingumo (2 pav). Vienos kompetencijos gali būti pakankamai išplėtos jau pirmaisiais studijų aukštojoje mokykloje metais, kitos gali būti plėtojamos visose aukštojo mokslo studijų pakopose, taip pat ir doktorantūros studijose. Be to, kai kurios kompetencijos jau atsinešamos į aukštąją mokyklą, o kitos pradamos ugdyti tik antrojoje studijų pakopoje.

2 pav. Kompetencijų ir studijų siekinių ugdymas skirtingose studijų pakopose

Pavyzdžiui, įvairių tyrimų atlikimo ir rezultatų interpretavimo kompetencijos pradmenų mes įgyjame dar mokyklos suole, tačiau ją tobuliname per bakalauro, magistrantūros, doktorantūros studijas, taip pat ir vėliau.

1.5. Profesinės aplinkos lauko įtaka studijų programų kaitai

Aukštųjų mokyklų studijų programų paskirtis Bolonijos proceso kontekste apima bet kurios studijų krypties kvalifikacinio laipsnio elementus: a) pasirėngimą tarnauti visuomenės gerovei, b) asmens saviraiškos sklaidą, c) pasirėngimą veik-

⁸ Laužackas R. *Kompetencijomis grindžiamų mokymo / studijų programų kūrimas ir vertinimas*. ISBN 978-9955-12-429-0. Kaunas: VDU, 2008.

ti profesinėje aplinkoje, kuri nebūtinai gali būti sutapatinama tik su studijų kryptimi. Studijų kryptis apibrėžiama labiau išgrynintu žinių lauku, o profesinė aplinka akcentuoja asmens gebėjimų raišką, kuri apima ne tik dalykinės krypties žinias ir gebėjimus, bet integruoja bendruosius gebėjimus ir jų taikymo požiūriu išplečia studijų krypties ribas.

Profesinės aplinkos lauko poveikio studijų programoms veiksniai:

1. Absolventų įsidarbinimo rodiklis programų rengėjams padeda pamatyti sąsają, suartinančią profesinę aplinką ir studijų programas. Profesinės aplinkos ir studijų programos ryšiai reiškiasi įvairiomis formomis. Profesinės aplinkos atstovai – darbdaviai – dalyvauja studijų programų rengimo komitetuose, kviečiami į baigiamųjų darbų gynimo komisijas, studentai atlieka praktiką įmonėse, kur daro tyrimus ir rengia projektus. Rengiant naujas ir atnaujinant esamas studijų programas, socialinių partnerių ir profesinės aplinkos ekspertų patirtis svarbi apibrėžiant programos lygmens studijų siekinius, vertinimo kriterijus ir organizuojant studijų procesą įvairesniais metodais.

2. Programos poreikio ir profesinės aplinkos potencialo ryšys, kuriam pagrįsti reikia atlikti profesinės aplinkos, rinkos poreikių ir studijų programų atitikimo tyrimus, kai pagrindiniu duomenų šaltiniu tampa profesinės aplinkos ekspertai: darbdaviai, programos absolventai ir kiti profesinei aplinkai atstovaujantys socialiniai partneriai.

3. Lietuvos ir tarptautiniai strateginiai dokumentai (profesinės veiklos kryptių strategijos, plėtros programos, tarptautinės direktyvos ir susitarimai, kiti normatyviniai dokumentai, reglamentuojantys studijas ir apibrėžiantys absolvento kvalifikacijos įgijimą), kurie atskleidžia profesinės aplinkos globalesnę perspektyvą.

4. Grįžtamojo ryšio palaikymas reiškiasi periodiškai atliekamu programos socialinių partnerių nuomonės tyrimu. Vadovaujamas valstybinių ir visuomeninių organizacijų, pramonės ir verslo organizacijų apklausų ir dokumentų analize, pateikiami potencialių darbdavių, socialinių dalininkų argumentai apie studijų programos pokyčius ir jų efektą, reikalingas kompetencijas, absolventų į(si)darbinimo galimybes. Grįžtamojo ryšio tyrimai padeda išlaikyti socialinių partnerių domėjimąsi studijų programa ir padeda užtikrinti jos gyvybingumą.

5. Kadangi tos pačios studijų krypties profesinė aplinka gali būti labai plati ir turtinga įvairaus profilio studijų programų, tai *lyginant* studijų programą su panašaus turinio Lietuvos ir kitų šalių aukštųjų mokyklų studijų programomis, atskleidžiami ir nurodomi jų panašumai ir skirtumai. Reikia įrodyti, kuo nauja programa skiriasi nuo esančių ir kokias profesinės veiklos nišas planuoja užpildyti.

1.6. Studijų suderinamumas

Viena vertus, aukštojo mokslo studijų suderinamumas siejamas su globalizacijos poveikiu. Jis tampa svarbus, siekiant geriau valdyti ir administruoti studijas, ypač besiplėtojančios demokratijos ir švietimo decentralizacijos sąlygomis, kai decentralizacija reiškia švietimo įvairovę ir universitetų autonomiją. Antra vertus, studijų suderinamumas, jų skaidrumas, pakopų aiškumas tampa ir tam tikru studijų kokybės garantu, ypač kai kalbame apie studijų kryptių kvalifikacinių laipsnių ir profesinių standartų atitikimą.

Dažniausiai taikomi keli būdai, skirti aukštojo mokslo studijų suderinamumui ir skaidrumui užtikrinti:

- *studijų siekinių derinimas*, kai studijų kryptyje derinama, kaip formuojami tam tikros studijų pakopos studijų siekiniai (bakaluro programos studijų siekiniai formuluojami laikantis panašios logikos skirtingose šalyse; taip pat stengiamasi laikytis panašios logikos formuluojant magistrantūros programos studijų siekinius);
- studijų proceso pabaigoje įgyjamų *kvalifikacinių laipsnių standartizavimas: bakaluro kvalifikacinis laipsnis; magistro kvalifikacinis laipsnis*.

Sėkmingas švietimo standartizavimo pavyzdys yra neseniai Lietuvoje atsiradę visų mokyklinio ugdymo pakopų (pradinės, pagrindinės ir vidurinės mokyklos) ir visų mokomųjų dalykų *išsilavinimo standartai*, kurie pakeitė ilgai egzistavusius ugdymo turinio standartus, kai pagal unifikuoto turinio dalykų vadovėlius iš pedagogų buvo reikalaujama „išeiti programą“.

Profesinio rengimo standartai. *Profesinio rengimo standartų* atsiradimas – posūkis į tokį profesinį rengimą, kai apibrėžiamas bendrasis profesijos apibūdinimas, profesijos tikslas, veiklos sritys, kompetencijos, jų ribos, svarbiausi bendrieji gebėjimai, baigiamasis kvalifikacijos vertinimas. Profesinio rengimo standartais vadovaujasi profesinės mokyklos ir kolegijos. Šie standartai dar nesukurti visoms profesijoms, nes tai yra ilgas ir sudėtingas procesas, jų rengimas yra ne tik švietimo institucijų, bet ir pačios profesinės bendruomenės ekspertų uždavinys. Aukštojo mokslo bendruomenė gali nesikišti į profesinių asociacijų interesus. Tačiau kai profesijos standarto pagrindu suteikiama profesinė kvalifikacija (ne kvalifikacinis laipsnis), tai aukštosioms mokykloms tampa aktualu profesijos reikalavimais grįsti atitinkamų studijų kryptių (pvz.: medicinos, teisės) programas.

Bolonijos proceso raida rodo, kad Europos aukštojo mokslo bendros erdvės kūrėjai daug dėmesio skiria aukštojo mokslo kvalifikacinių laipsnių skaidrumo ir palyginimo instrumentams sukurti. Be kvalifikacinių laipsnių palyginimo instrumentų ir skaidrumo užtikrinimo būtų sunku įgyvendinti pagrindinius Bolonijos

proceso tikslus, t. y. sukurti vieningą, lengvai palyginamų mokslo laipsnių ir kvalifikacijų sistemą, įgyvendinti studentų judumo tikslus.

Kvalifikacinių laipsnių palyginimo instrumentai – studijų pakopų ir studijų krypčių aprašai. Skirtingų studijų pakopų (pirmoji pakopa – profesinio bakalauro, bakalauro studijos, antroji – magistrantūros studijos, trečioji – doktorantūros studijos) aprašai yra susieti su Europos aukštojo mokslo kvalifikacijų sandaros ir Lietuvos kvalifikacijų sandaros lygiais ir sutartomis kreditų ribomis.

Pakopų aprašas, kuris pagrįstas Dublino aprašais⁹ (žr. 1 ir 2 priedus), rodo hierarchines sąsajas tarp įgyjamų bakalauro, magistro, daktaro kvalifikacinių laipsnių ir šioms pakopoms būtinų studijų siekinių. Dublino aprašai bus ypač naudingi dėstytojams, kurie dėsto tuos pačius studijų programų dalykus skirtingose studijų pakopose (bakalauro studijos, magistrantūra, doktorantūra), nes akivaizdu, kad skirtingų pakopų studijų siekiniai turi skirtis. Dublino aprašai padeda išryškinti šiuos skirtumus.

Aukštojo mokslo studijų pakopos lyginamos taikant Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemą (ECTS), kuri padeda kurti ir aprašyti vykdomas studijų programas ir suteikti aukštojo mokslo kvalifikacinius laipsnius. ECTS lengvina profesinių kvalifikacijų pripažinimą skirtingose Europos šalyse, vadinasi, prisideda prie judumo skatinimo. Be to, ECTS pritaikoma įvairių tipų institucijose, skirtingose pakopose, nepriklauso nuo besimokančiojo statuso, studijų formų (nuolatinių, iššestinių) ar mokymosi veiklos aplinkos (formalioji, neformalioji, savaiminė)¹⁰.

Dėl ECTS kreditų taikymo pasiekti bendrieji susitarimai:

- formaliojoje studijų programoje aukštojoje mokykloje 60 ECTS skiriama vienų metų studijoms;
- pirmosios pakopos kvalifikacijai įgyti paprastai skiriama 180–240 ECTS kreditų;
- antrosios pakopos apimtis – 90–120 ECTS kreditų.

Priklausomai nuo suformuluotų studijų programos siekinių, kreditai visada apibrėžiami tuo lygmeniu, kuriuo jie suteikiami. Tik tie kreditai, kurie yra tinkamo lygmens (studijų pakopos), gali būti kaupiami siekiant konkretaus kvalifikacinio laipsnio¹¹.

Kitas kvalifikacinių laipsnių studijų kryptyje lyginimo instrumentas yra *studijų krypties aprašas*. Jis padeda studijų programų rengėjams sukonkretinti rengiamos programos viziją, yra orientyras vadovėlių ir studijų priemonių autoriams;

⁹ Shared 'Dublin' descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards. A report from a Joint Quality Initiative informal group, 2004.

¹⁰ ECTS naudotojo vadovas. http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/ects/guide_lt.pdf

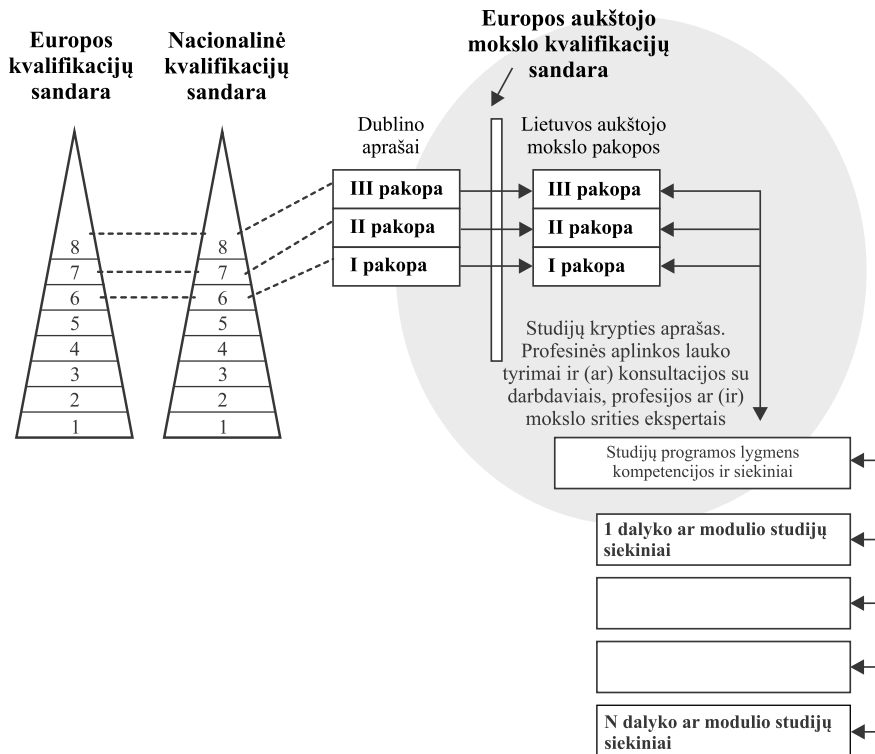
¹¹ Ten pat.

tai studijų ir tęstinio profesinio tobulėjimo šaltinis, studijų siekinių pasiekimo vertinimo gairės, studijų proceso stebėsenos instrumentas.

Studijų programos rengimo pagrindus galima išvėlgti šiuose susijusiuose dokumentuose: Europos kvalifikacijų sandaros apraše, Europos aukštojo mokslo kvalifikacijų sandaros apraše (EHEQF)¹², pagrįstame Dublino aprašais¹³, ir Lietuvos kvalifikacijų sandaros apraše¹⁴.

3 pav. Studijų programos vieta studijas reglamentuojančių dokumentų kontekste

Renigiant naujas ar atnaujinant esamas studijų programas (3 pav.), neišvenigiamai programos lygmens studijų siekiniai priklauso nuo studijų krypties apraše

¹² *Europos aukštojo mokslo kvalifikacijų sandaros aprašas*. http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050218_QF_EHEA.pdf [žiūrėta 2010 08 04].

¹³ Dublino aprašai pateikiami šios metodikos 1 ir 2 prieduose.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gegužės 4 d. nutarimas Nr. 535 „Dėl Lietuvos kvalifikacijų sandaros aprašo patvirtinimo“. *Žin.*, 2010, Nr. 56-2761. www.lrvk.lt/bylos/Teises_aktai/2010/05/15258 [žiūrėta 2010 08 17].

išdėstyto susitarimų dėl studijų siekinių, apibrėžiančių krypties žinias, dalykinius specialiuosius ir bendruosius gebėjimus.

Nacionaliniai studijų kryptių aprašai – tai studijų krypties programose įgyjamų kvalifikacinių laipsnių palyginimo instrumentai, kurie tampa normatyviniais dokumentais, apibrėžiančiais studijų krypties lygį žinių, gebėjimų ir svarbiausių studijų turinio elementų parametrais. Profesinio rengimo standartai – kvalifikacijų įgijimo profesinio mokymo sistemoje reglamentas, o studijų kryptių aprašai apibrėžia studijų krypties reikalavimus pagal aukštojo mokslo pakopas. Aprašais siekiama:

- padėti aukštosioms mokykloms rengti studijų programas;
- informuoti studentus ir darbdavius apie studijų siekinius;
- susieti studijas su darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo sistema;
- padėti išorinėms institucijoms ar ekspertams vertinti studijų programas.

Kiekvienoje studijų programoje vadovaujamosi studijų krypties aprašu, kaip lyginimo instrumentu, studijų programos siekiniams apibrėžti. Kai tokių aprašų nėra, vadovaujamosi kitais susijusiais dokumentais, atliekami profesinės aplinkos lauko tyrimai, vykdomos konsultacijos su darbdaviais, profesijos ar mokslo srities ekspertais (3 pav.).

2. KOMPETENCIJOMIS IR STUDIJŲ SIEKINIAIS GRĮSTŲ STUDIJŲ PROGRAMŲ KŪRIMAS IR ATNAUJINIMAS

Gerai parengta studijų programa pasižymi šiais bruožais:

- gerai subalansuota: studijų dalykai programoje yra skirtingos apimties, išreikštos kreditais, bet nė vienam dalykui nėra suteikta daugiau kreditų, nei verta;
- optimali, bet neperkrauta: studijų turinys studentams pateikiamas optimaliai, įvertinant jų galimybes, laiką ir mokymosi krūvį;
- skatinanti augti: palaikanti studentų norą ugdytis ir augti, nes pradedama nuo privalomųjų ir sustruktūrintų studijų, nuosekliai plėtojant kompetencijas ir didinant pasirinkimų galimybes;
- orientuota į studijuojantįjį: studijų programa nėra universiteto siūlomų pasikaitų, seminarų, laboratorinių darbų rinkinys – tai viskas, ką studentas išmoksta, studijuodamas universitete;
- dėmesys mokymuisi: mokymosi ir vertinimo metodai parenkami skatinti mokymąsi ir parodyti, kas išmokta.

Pagrindinė „Tuning“ projekto idėja – derinti švietimo struktūras ir studijų programas jų įvairovės ir autonomijos pagrindu – svarbi ir mūsų šalies universitetams bei kolegijoms. Dėmesio centre – dalykinės ir bendrosios kompetencijos, ECTS vaidmuo, taikomi studijų ir vertinimo metodai, studijų proceso kokybės gerinimas. Šiame kontekste pagrindiniai studijų programų rengimo ir atnaujinimo principai yra šie:

- *Programos lygmenų kompetencijų ir studijų siekinių nustatymas.*
- *Įgyjamų dalykinių ir bendrųjų kompetencijų apibrėžimas įgyvendinant studijų programą.*

Ir dalykinėms, ir bendrosioms kompetencijoms turi būti skiriama derama vieta studijų programoje ir abiejų tipų kompetencijos turi būti pasiektos. *Dalykinės kompetencijos* susijusios su konkrečia profesine veikla ir studijuojamomis dalykinėmis sritimis. Jos paprastai apima teorines žinias ir pažintinius bei praktinius gebėjimus. Rengiant studijų programą būtina kruopšti analizė, siekiant nustatyti kiekvienos studijų pakopos dalykinių kompetencijų prioritetus ir lygį. *Bendrosios kompetencijos* apima gebėjimus analizuoti ir apibendrinti, dirbti komandoje, bendrauti ir vadovauti. Bendrosios kompetencijos turėtų būti vienodos visiems, plėtojamos visuose studijų moduluose arba dalykuose, tačiau gali būti specifiskai kon-

- kretingas, atsižvelgiant į studijų programos specifiką ir studijų pakopą.
- *Studijų programos planavimas ir sustruktūrinimas*, t. y. studijų programos plano ir struktūros rengimas.
 - *Studijų ir vertinimo metodų numatymas*, t. y. studijų veiklos rūšių detalizavimas tinkamai organizuojant studijų procesą.
 - *Studijų proceso kokybės užtikrinimas*. Studijų proceso kokybė vertinama ir tobulinama nuolat, vadovaujantis grįžtamuoju ryšiu, gaunamu iš programos dalyvių ir socialinių dalininkų.

2.1. Dalykinės ir modulinės studijų programos

Studijų programos sandara gali būti dalykinė arba modulinė. Dalykinėje studijų programoje kiekvienam studijų dalykui yra skiriamas skirtingas kreditų skaičius, tačiau semestro kreditų skaičius lieka pastovus ir fiksuotas – 30 ECTS kreditų. Modulinėje sistemoje studijų programa skaidoma į stambesnius, integralius studijų programos elementus – modulius.

Modulio samprata. Modulinių studijų sistemos analizei skiriama vis daugiau dėmesio. Modulinių studijų įgyvendinimo svarba pabrėžiama daugelyje tarptautinių ir nacionalinių dokumentų. Vienas iš svarbiausių Europos Sąjungos tikslų – žmonių, ypatingai akademinės bendruomenės, judumas. Siekiant šio tikslo, reikia lankstesnės ir atviresnės studijų struktūros nacionalinėje švietimo sistemoje. Kaip akcentuojama Bolonijos proceso dokumentuose, būtina, kad atsirastų realios ir santykinai paprastos (ir studijų siekinių, ir kvalifikacijų) pripažinimo sistemos, sudarančios ne tik judumo studijuojant prielaidas, bet ir geriau pasirengti profesinei veiklai¹⁵. Ypatingas dėmesys studijų sistemos pertvarkai skiriamas Londono komunikate¹⁶ ir Liuveno komunikate¹⁷.

Studijų sistemos tinkamumas siekti strateginių tikslų akcentuojamas ir nacionaliniuose dokumentuose. Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 m. nuostatose¹⁸ pabrėžiama, kad turi būti „pereinama prie švietimo struktūros, grindžiamos ne uždarais mokyklų tipais, bet lanksčiomis programomis“, ir „prie kreditinio, **modulinio**, kaupiamojo mokymosi“. Lietuvos švietimo perspektyvų plėtotėi skirtas

¹⁵ *The Bologna Process – Towards the European Higher Education Area*. http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc1290_en.htm [žiūrėta 2009 03 06]; *Bolonijos procesas. Kuriant Europos aukštojo mokslo erdvę*. http://www.smm.lt/t_bendradarbiavimas/bolonijos_p.htm [žiūrėta 2010 07 17].

¹⁶ *London Communiqué*. Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world. 2007. <http://www.dfes.gov.uk/bologna/uploads/documents/LondonCommuniqufinalwithLondonlogo.pdf>

¹⁷ *Leuven Communiqué*. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. 2009. http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique%C3%A9_April_2009.pdf

¹⁸ Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. IX-1700 „Dėl Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų“. *Žin.*, 2003, Nr. 71-3216. <http://www.smm.lt/strategija/docs/vss/strategija2003-12.pdf>

dokumentas numato, kad iki 2012 m. turi būti peržiūrėtas ir tobulinamas studijų turinys aukštosiose mokyklose: „<...> sumažinamas bendras dėstomų kursų skaičius, atsisakoma dalies ypač smulkių ir specializuotų kursų. Humanitarinių ir socialinių mokslų kursai paverčiami integralia studijų programų dalimi <...>. Mažinamos paskaitų ir seminarų apimtys: daug daugiau laiko skiriama individualiam, projektiniam, tiriamajam studento darbui.“ Naujovės turi būti įgyvendintos, atsižvelgiant į šiandieninio gyvenimo aktualijas ir perspektyvas. Strategijos nuostatose akcentuojama: „Švietimas turi būti plėtojamas, atsižvelgiant į Lietuvos visuomeni tenkančius naujus iššūkius ir atsiveriančias naujas galimybes: demokratijos ir rinkos ūkio plėtrą, globalizaciją, informacijos gausą, sparčią kaitą, visuomenės išsiskaidymą. Tam būtini esminiai Lietuvos švietimo sistemos pokyčiai, kurie padėtų didinti švietimo sistemos efektyvumą, išplėsti švietimo prieinamumą, sukurti sąlygas tęstiniam, visą gyvenimą trunkančiam mokymuisi, užtikrinti Europos standartus ir šiuolaikinės Lietuvos visuomenės poreikius atitinkančią švietimo kokybę.“

Šiems tikslams įgyvendinti skirta keletas dokumentų, tarp kurių paminėtinas Laipsnį suteikiančių pirmosios pakopos ir vientisinių studijų programų bendrųjų reikalavimų aprašas¹⁹. Reikia pripažinti, kad aukštosiose mokyklose dar nėra sukauptos modulinė programų rengimo ir vykdymo patirties, o dokumentuose numatomos tik bendrosios gairės.

ES modulinės studijų programos yra Bolonijos proceso dalis. „Tuning“ metodologijoje pateikiama tokia **modulio** samprata: modulis – tai studijų „programos vienetas, kurio dydis kreditais visada toks pat arba kurio dydis yra dauginaamas dvigubai ar trigubai, t. y. didesnių programos vienetų – modulių – dydžiai yra kartotiniai“²⁰. Modulis – tai standartinio dydžio studijų programos dalis, turinti apibrėžtą tikslą ir studijų siekinius bei vertinimo kriterijus.

Ši samprata gali būti toliau tikslinama. Palikdami diskutuotinus klausimus nuošalėje, atkreipkime dėmesį į kelis aspektus. Pirma, modulis yra stambesnis vienetas negu studijų dalykas, todėl suteikia daugiau laisvės ir galimybių dėstytojui ir studentų bendrai veiklai. Antra, modulinės studijos skatina dėstytojų bendradarbiavimą, diskusijas, bendrus tyrimus. Trečia, rengiantis profesinei veiklai, studentui sudaromos sąlygos specializuotis ir rinktis individualų kelią bei laiką profesijai reikalingoms kvalifikacijoms įgyti.

Ši darbo grupė rekomenduoja besirenkantiems modulinę studijų programą pa(si)rengti modulių aprašus. Vienam moduliui ruošiamas vienas aprašas. Jį galėtų sudaryti 1 lentelėje išdėstyti pagrindiniai elementai.

¹⁹ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. balandžio 9 d. įsakymas Nr. V-501 „Dėl Laipsnį suteikiančių pirmosios pakopos ir vientisųjų studijų programų bendrųjų reikalavimų aprašo patvirtinimo“. *Žin.*, 2010, Nr. 44-2139. http://www.smm.lt/smt/st_org/docs/BR_aprasas_03_24.pdf [žiūrėta 2010 11 12].

²⁰ TUNING 2010, 55.

1 lentelė. Modulio aprašas

Modulio pavadinimas ir kodas

Modulio apimtis (kreditų skaičius)

Studentų darbo laikas *valandomis* (nurodomas paskaitų, seminarų, pratybų, laboratorinių darbų ir savarankiško darbo valandų skaičius)

Modulio vykdymo laikas ir trukmė (pavasario semestras; rudens semestras; I trimestras, ketvirtis ir t. t.)

Studentų skaičius (registruojamų į modulį studentų maksimalus skaičius, modulio vykdymui nustatytas minimalus registruotų studentų skaičius)

Reikalavimai studentui (registracijos į modulį sąlygos, t. y. kurie moduliai jau turi būti studijuoti anksčiau)

Modulio koordinatorius (nurodomas atsakingas už modulio vykdymą dėstytojas, jo atstovaujama katedra bei fakultetas)

Modulį vykdančys dėstytojai

Modulio tikslas ir studijų siekiniai

Modulio turinys (išdėstomas temomis ar temų blokais, nurodant, kiek valandų skiriama kuriai temai)

Privalomoji literatūra

Mokymo(si) metodai (probleminis mokymasis, grupės diskusija ir t. t.)

Pasiekimų vertinimas (nurodomi vertinimo metodai, sudedamosios kaupiamojo vertinimo dalys, jų svoris)

Modulio įskaitymo sąlygos (nurodomas minimalus balas, perlaikymo sąlygos ir t. t.)

Modulinių studijų programų ypatumai. Kuriant modulinę studijų programą galioja tie patys studijų programos kūrimo metodologiniai principai. Modulinė studijų programa, pagal „Tuning“ projekto rekomenduojamą metodologiją, yra orientuota į studijų siekinius ir besimokantįjį. Ją rengiant būtina išsiaiškinti darbo rinkos, profesinės ir akademinės bendruomenės, kurioje dažniausiai dirba ir profesionaliausi profesijos atstovai, su būsimuoju profesionalu susijusius lūkesčius, atsižvelgti į nacionalines ir tarptautines ekonomikos, mokslo ir technologijų raidos perspektyvas bei kryptis.

Modulinei (taip pat kaip dalykinei) studijų programai būtina formuluoti studijų siekinius. Moduliu, kaip atskiram studijų programos struktūros elementui, turi būti formuluojami studijų siekiniai. Jų skaičius priklausys nuo: a) bendro konkretaus profilio studijų programoje formuluojamų studijų siekinių skaičiaus, pavyzdžiui: studijų programos profilio aprašui parengti turi būti formuluojama 15–20, atskirais atvejais – iki 30 studijų siekinių²¹; b) modulio dydžio, apimties kreditais ir svorio studijų programoje.

Planuojamas modulių turinys, studijų ir vertinimo metodai tarpusavyje glaudžiai susiję ir užtikrina, kad įgyvendinant studijų programos modulius studentams būtų sukuriamos tokios studijų sąlygos, kurios leistų sėkmingai pasiekti numaty-

²¹ TUNING 2010.

tus ir suformuluotus programos studijų siekinius.

Modulinės studijų programos sandara gali būti dviejų rūšių. Pirmą, kai visi studijų programos moduliai yra vienodos apimtys (pvz., visi moduliai po 10 arba po 15 ECTS kreditų). Antra, kai studijų programa yra sudaroma iš skirtingo dydžio modulių. Jų apimtys yra nustatomos naudojant mažiausio modulio kartotinių, pavyzdžiui, jei minimalus modulis apima 5 ECTS kreditus, tai kitų modulių apimtys gali būti šio skaičiaus kartotiniai, t. y. 10, 15, 20 ECTS kreditų. Modulinėje studijų programoje gali būti pažymimas kreditų skaičius: 30 kreditų per semestrą arba 60 kreditų per metus.

Pagal paskirtį moduliai skirstomi į *bendruosius universitetinių studijų modulius* (BU) ir *studijų krypties modulius* (SK), o pagal pasirinkimo tipą – į *privalomuosius* (PR) ir *pasirenkamuosius* (PA). Tarpkryptinėje studijų programoje, kuri numato galimybę siekti dvigubo kvalifikacinio laipsnio, skiriami *pagrindinės studijų krypties* (SK1) ir *gretutinės studijų krypties (šakos)* (SK2) moduliai. Pasirenkamieji moduliai gali būti privalomai pasirenkamieji, jei renkamasi pagal konkrečią specializaciją, ir laisvai pasirenkamieji, jei renkamasi iš BU ar kitų kryptčių modulių.

Modulinės studijų programos sandaros variantų pavyzdžiai (kai visi studijų programos moduliai yra vienodo 15 ECTS kreditų dydžio)²²:

Bendrieji universitetinių studijų (BU) moduliai yra pasirenkamieji. BU modulius siūlo kiekvienas VU akademinis kamieninis padalinys arba keli kamieniniai padaliniai kartu. BU modulių sąrašą svarsto VU Studijų komitetas ir tvirtina VU Senatas. Bakalauro laipsnio siekiantis studentas renkami mažiausiai 15 ECTS kreditų iš VU siūlomų BU modulių sąrašo.

Pagrindinės krypties studijas turi sudaryti ne mažiau kaip 165 ECTS kreditai.

Likę 60 ECTS kreditų gali atitekti:

- *pagrindinei studijų kryptčiai*, jei studentas siekia gilinti pagrindinę studijų krypttį, pavyzdžiui, specializuodamasis pasirinktoje studijų kryptties šakoje (2 lentelė²³),
- *gretutinei studijų kryptčiai*, jei studentas siekia dvigubo kvalifikacinio laipsnio (3 lentelė),
- *bendrosioms universitetinėms studijoms* (4 lentelė).

Šių trijų galimybių deriniui įvairiomis proporcijomis pasirenkami keturi iš BU, pagrindinės studijų kryptties ir (ar) kitų studijų kryptčių modulių (5 lentelė). Ne mažiau kaip 4 iš 11 SK1 modulių yra privalomieji ir būtini, siekiant įgyti pagrindinės studijų kryptties bakalauro kvalifikacinį laipsnį. Juos sudaro:

- ne mažiau kaip 2 *studijų programos komiteto nustatyti studijų kryptties pagrindų moduliai*,
- *(mokomoji ir (ar) profesinė) praktika*,
- *baigiamasis bakalauro darbas*.

Studijų programos komitetas gali numatyti ir daugiau privalomųjų studijų kryptties modulių, tačiau ne daugiau kaip 8. Mažiausiai 3 SK1 modulius studentas pasirenka savo nuožiūra iš pasiūlyto modulių sąrašo.

²² *Modulinės studijos Vilniaus universitete*. Darbo grupės ataskaita (projektas), 2010.

²³ *Pateiktuose pavyzdžiuose visi moduliai yra vienodos apimtys (15 ECTS kreditų)*.

2 lentelė. Pirmasis modulinės studijų programos modelis (visi moduliai yra vienodo 15 ECTS kreditų dydžio)

SK1 pagrindai (PR)	SK1 (PR / PA)	SK1 (PR / PA)	BU (PA)	SK1 (PA)	SK1 (PA)	SK1 (PA)	SK1 (PA)
SK1 pagrindai (PR)	SK1 (PR / PA)	SK1 (PR / PA)	SK1 (PA)	SK1 (PA)	SK1 (PA)	SK1 praktika (mokomoji ir (ar) profesinė) (PR)	SK1 bakalauro baigiamasis darbas (PR)

Rekomenduojamas pirmasis (2 lentelė) modulinės studijų programos modelis, jei studijų programos rengėjai numato, kad programa suteiks studentams galimybę rinktis vieną pagrindinę studijų kryptį (SK1) ir įgyti tos studijų krypties bakalauro laipsnį su galimybe gilinti kurią nors SK1 šaką, kuriai skiriama 60 ECTS kreditų, arba keturis tos pačios studijų krypties (SK1) pasirenkamuosius (PA) dalykus.

3 lentelė. Antrasis modulinės studijų programos modelis

SK1 pagrindai (PR)	SK1 (PR / PA)	SK1 (PR / PA)	BU (PA)	SK2 pagrindai (PR)	SK2 (PA)	SK2 (PA)	SK2 (PR + baigiamasis darbas)
SK1 pagrindai (PR)	SK1 (PR / PA)	SK1 (PR / PA)	SK1 (PA)	SK1 (PA)	SK1 (PA)	SK1 praktika (mokomoji ir (ar) profesinė) (PR)	SK1 bakalauro baigiamasis darbas (PR)

Antrasis modulinės studijų programos modelis (3 lentelė) rekomenduojamas, kai norima teikti dvigubą, t. y. pagrindinės (SK1) ir gretutinės (SK2) studijų kryptių bakalauro laipsnį. Gretutinei studijų kryptčiai numatomi 4 moduliai (SK2), iš viso 60 ECTS kreditų.

4 lentelė. Trečiasis modulinės studijų programos modelis

SK1 pagrindai (PR)	SK1 (PR / PA)	SK1 (PR / PA)	BU (PA)	BU (PA)	BU (PA)	BU (PA)	BU (PA)
SK1 pagrindai (PR)	SK1 (PR / PA)	SK1 (PR / PA)	SK1 (PA)	SK1 (PA)	SK1 (PA)	SK1 praktika (mokomoji ir (ar) profesinė) (PR)	SK1 bakalauro baigiamasis darbas (PR)

Trečiasis modelis (4 lentelė) rekomenduojamas studijų programai, kurioje siūloma įgyti vienos pagrindinės studijų krypties (SK1) bakalauro laipsnį su galimybe (vietoj gretutinės studijų krypties ar pagrindinės studijų krypties gilinimo) rinktis keturis bendruosius universitetinių studijų (BU) modulius.

5 lentelė. Ketvirtasis modulinės studijų programos modelis²⁴

SK1 pagrindai (PR)	SK1 (PR / PA)	SK1 (PR / PA)	BU (PA)	SK1 (PA)	SK2 (PA)	BU (PA)	SK3 (PA)
SK1 pagrindai (PR)	SK1 (PR / PA)	SK1 (PR / PA)	SK1 (PA)	SK1 (PA)	SK1 (PA)	SK1 praktika (mokomoji ir (ar) profesinė) (PR)	SK1 bakalauro baigiamasis darbas (PR)

Ketvirtasis modulinės studijų programos modelis yra liberaliausias (5 lentelė). Taip modeliuojama studijų programa numato teikti vienos pagrindinės studijų krypties (SK1) bakalauro laipsnį ir galimybę (vietoj gretutinės ar pagrindinės studijų krypties gilinimo) rinktis du bendruosius universitetinių studijų (BU) modulius ir du kitų krypčių (SK2 ir SK3) modulius.

Modulinių studijų programų privalumai. Didelis modulis, kaip stambesnis studijų programos vienetas, sudaro prielaidas tobulinti dėstytojo ar dėstytojų (jei jie dirba kaip komanda, gebanti tinkamai pasiskirstyti darbus) didaktinę kompetenciją. Atsiranda galimybių taikyti daugiau ir įvairesnių studijų ir vertinimo metodų, skatinti studentus mokytis įvairesniais būdais ir taip padėti jiems ugdytis ar plėtoti bendrąsias ir dalykines kompetencijas.

Modulis (kaip stambesnis programos vienetas) sudaro geresnes bendrųjų kompetencijų ugdymosi ar plėtotės sąlygas. Modulinės programos turi ir kitų privalumų, nes:

- padeda išvengti per didelės studijų programos fragmentacijos, suskaidymo į labai mažos apimties dalykus;
- sumažina studentams egzaminų skaičių;
- palengvina modulių palyginimą skirtingose programose ir sudaro sąlygas rinktis kitų studijų programų modulius, o įgytus kreditus perkelti iš vienos programos į kitą;
- daro programą lankstesnę, nes kreipiamas dėmesys į bendrą programos struktūrą (dalykinėje studijų programoje koncentruojamasi į studijų dalyko turinį);
- lengvina studentų mokymosi krūvio subalansavimą;
- efektyviau naudojamas studijų laikas;
- sudaromos galimybės studentui specializuotis, individualizuoti studijas ir susikomplektuoti modulius;
- modulinė studijų programa tinkamesnė bendrųjų kompetencijų ugdymui (si) ir plėtotei;
- atskiri moduliai gali būti tinkami specialistų kvalifikacijai tobulinti.

²⁴ Modulinės studijos Vilniaus universitete. Darbo grupės ataskaita (projektas), 2010.

Perėjimas iš dalykinės į modulinę studijų programą. Diegiant modulinę studijų programą, neišvengiamas studijų programos restruktūrizavimas bei giminingų dalykų turinio integravimas ir sujungimas. Dalykų integravimas padeda išvengti turinio pasikartojimo ir sutapimo. Kuriant modulinės studijų programos struktūrą, būtina bendra studijų programos komiteto ir programoje bei modulyje dirbančių dėstytojų diskusija. Jų bendradarbiavimas svarbus apibrėžiant modulių studijų siekinius, nustatant studento darbo krūvį, parenkant ir integruojant studijų turinį.

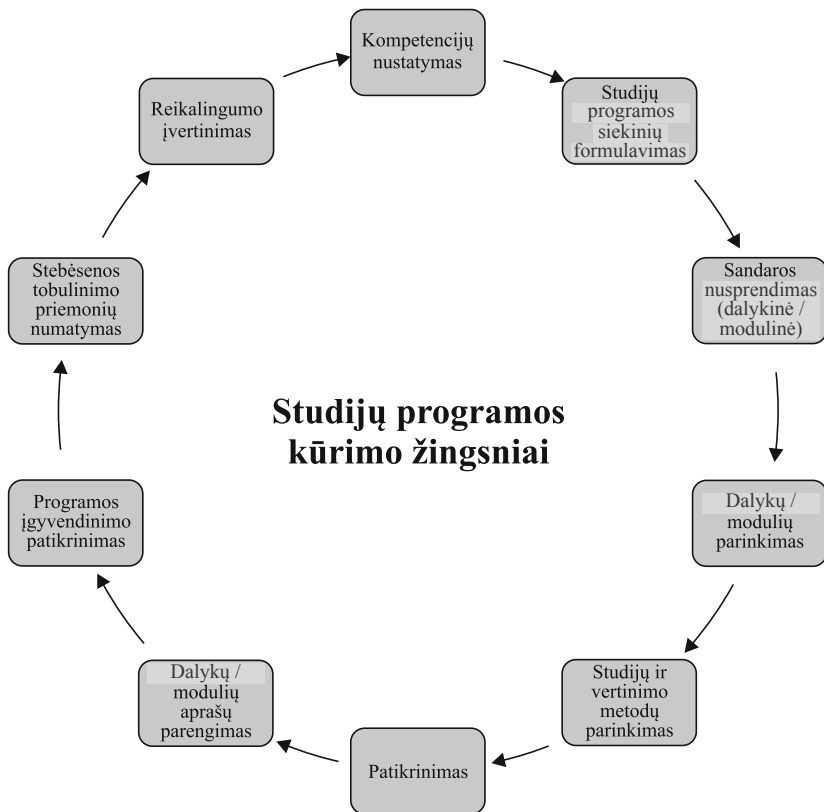
Vienas iš modulinės programos nepatogumų dėstytojams tas, kad keliems dėstytojams įgyvendinant integralų modulį apribojama individuali atskirų dėstytojų laisvė. Kitas – studijų administravimas ir pereinamoju laikotarpiu, ir vėliau yra sudėtingesnis. Kuriant modulinę studijų programą, dažnai vadovaujama si dalykine studijų programa, siekiama išsaugoti visus studijų programoje buvusius dalykus. Reikėtų vengti tokio mechaniško dalykų sujungimo ir atminti, kad, diegiant studijų siekiniais grindžiamą studijų programą, pagrindinis turinio atrankos kriterijus yra jo integralumas ir tinkamumas suformuluotiems studijų siekiams pasiekti.

Modulinė programa, kuriama kaip skirtingoms šalims atstovaujančių kelių universitetų **jungtinė** (angl. *joint degree*) studijų programa, yra parankesnė ir studijų siekinių, ir administravimo aspektu.

Modulis, kaip stambesnis studijų programos vienetas, gali būti įgyvendinamas intensyviai. Tai leidžia pasiekti konkrečius studijų siekinius, sudaro tinkamesnes organizacines intensyvių sesijų, vasaros semestrų ar nuotolinių studijų prielaidas. Daugiau laiko, skiriamo vienam moduliui, sudaro galimybes „išlyginti“ neatsitikimus, spręsti organizacinius, asmeninius studijuojančiųjų (pvz., ligos, kelionės organizavimo ir pan.) sunkumus bei suteikti dėstytojams laisvo laiko, kurį galima skirti stažuotėms užsienyje, judumo programoms ir mokslo tiriamiesiems darbams.

2.2. Pagrindiniai studijų programos kūrimo žingsniai

Studijų programos kūrimas – sudėtingas ir cikliškas procesas. Jis pradeda- mas ne nuo to, **ką norime** pasakyti studentams, bet nuo to, **ką reikia** jiems pasakyti, atsižvelgiant į šiandienos pasaulio ir profesijos poreikius bei į lūkesčius, formuluojamus tam tikros profesijos atstovui. Pagrindiniai programos kūrimo ar jos atnaujinimo žingsniai pristatomi 4 paveiksle. Nauja programa visada pradeda- ma nuo jos reikalingumo pagrindimo, o tobulinant esamą, galima pradėti nuo bet kurio žingsnio.

4 pav. Studijų programos kūrimas arba atnaujinimas

Rengiant ar tobulinant studijų programą, rekomenduojama vadovautis šiais žingsniais:

1. Studijų programos reikalingumo įvertinimas. Studijų programos kūrėjai ir vykdytojai kartu su studijų proceso dalyviais ar interesų grupėmis (potencialiais studentais, dėstytojais, potencialiais darbdaviais) privalo įvertinti kuriamos ar tobulinamos studijų programos reikalingumą ir galimybes ją įgyvendinti.

2. Studijų programos profilio ir ugdomų kompetencijų nustatymas:

- nustatyti studijų programos kryptį ar kryptis, kurios sudarys studijų programos pagrindą²⁵;
- nurodyti, ar studijų programa bus specializuota, ar sudarys pasirinkimo ga-

²⁵ Kryptis nustatoma įvertinus Studijų sričių ir kryptių, pagal kurias vyksta studijos aukštosiose mokyklose, sąrašą (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 1749 „Dėl Studijų sričių ir kryptių, pagal kurias vyksta studijos aukštosiose mokyklose, sąrašo ir Kvalifikacinių laipsnių sąrašo patvirtinimo“. Žm., 2009, Nr. 158-7135).

limybes (gretutinės studijos, dalykų ar modulių pasirinkimas iš kitų studijų krypčių ar bendrųjų universitetinių ar koleginių studijų dalykų (modulių);

- nustatyti ir apibūdinti galimas studijų programos absolventų įsidarbinimo sritis, būsimos profesinės veiklos pobūdį;
- apibrėžti dalykines ir bendrąsias kompetencijas, kurios yra labiausiai susijusios su rengiama ar tobulinama studijų programa.

3. Programos studijų siekinių formulavimas. Reikia suformuluoti studijų programos siekinius, susijusius su numatytais dalykinėmis (profesinėmis) ir bendrosiomis kompetencijomis.

4. Studijų programos sandaros (dalykinė ar modulinė sandara) pasirinkimas. Nusprendžiama, kas sudarys studijų programą – studijų dalykų ar modulių seka. Dalykinės sandaros pasirinkimas reiškia, kad dėl studijų dalykui paskiriamų kreditų skaičiaus sprendžia studijų programos sudarytojai: per semestrą jis gali įvairuoti. Modulinės sandaros pasirinkimas reiškia, kad studijų programa sudaroma iš standartinio dydžio (pvz.: 10 ir jo kartotiniai) modulių.

5. Studijų dalyko ar modulio pa(si)rinkimas bei jų siekinių suformulavimas, atsižvelgiant į programoje ugdomas kompetencijas ir programos studijų siekinius:

- pasirinkti, kokie studijų dalykai ir moduliai yra tinkamiausi šioms kompetencijoms ugdyti ar tobulinti pagal nustatytas studijų programos bendrąsias ir dalykines (profesines) kompetencijas;
- suformuluoti kiekvieno studijų dalyko ar modulio siekinius, kurie turi būti pasiekti ugdant ir tobulinant atitinkamas studijų programos kompetencijas tam tikru lygiu;
- įvertinti kiekvieno studijų dalyko ar modulio apimtį kreditais, atsižvelgiant į Mokslo ir studijų įstatymo reikalavimą, kad vienus studijų metus sudarytų 1600 studijų valandų arba 60 studijų kreditų (siūloma vadovautis rekomendacija, jog vienu studijų kreditu yra matuojamas 25–30 valandų studento darbo krūvis).

6. Studijų metodų ir pasiektų studijų siekinių vertinimo metodų parinkimas:

- nuspręsti, kokie metodai, būdai ir formos geriausiai tinka atitinkamoms kompetencijoms ugdyti bei pasiektiems studijų siekiniams įvertinti: kiekvienam studijų dalyko ar modulio siekiniui turi būti parinkti jam tinkamiausi studijų ir vertinimo metodai;
- kiekvieno studijų dalyko ar modulio apimtis kreditais ir atitinkamai valandomis turi derėti su studijų metodais ir pasiektų studijų siekinių vertinimo metodais.

7. Patikrinimas, ar aprėptos visos siekiamos ugdyti bendrosios ir dalykinės kompetencijos. Reikia patikrinti visų nustatytų bendrųjų ir dalykinių (pro-

fesinių) kompetencijų sąsajas su kiekvieno studijų dalyko ar modulio siekiniais. Itin atidžiai turi būti įvertinta, ar studijų programoje suprojektuotas kompetencijų ugdymo(si) ir tobulinimo nuoseklumas užtikrins siekiamą studentų pažangą.

8. Studijų programos ir jos sudėtinių dalių – dalykų ar modulių – aprašų sudarymas. Studijų programos aprašas ir kiekvienos jos sudėtinės dalies – studijų dalyko ar modulio – aprašas turi išryškinti pasirinktą studijų programos profilį, programos ugdomas kompetencijas, jų sąsajas su aprašytais studijų siekiniais, pasirtų kreditų skaičių ir studijų bei vertinimo metodus.

9. Studijų programos subalansavimo ir įgyvendinamumo patikrinimas. Būtina patikrinti, ar studijų programai ir kiekvienai jos sudėtinei daliai – studijų dalykui ar moduliui – skirtas kreditų skaičius yra adekvatus numatytiems siekiniais, t. y. įvertinti, ar kreditai yra skiriami pagrįstai, ar studentai iš tiesų gali sėkmingai baigti atskirus studijų dalykus ar modulius bei visą studijų programą per tam skirtą laiką.

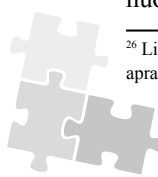
10. Studijų programos įgyvendinimo stebėsenos ir tobulinimo priemonių numatymas:

- būtina numatyti priemones (pvz.: studentų ir akademinio personalo apklausos, pasiektų studijų siekinių analizė ir t. t.), kurias taikant būtų galima sistemingai stebėti studijų programos įgyvendinimo procesą ir vertinti jo efektyvumą – ypač siekinių požiūriu;
- stebint studijų programos įgyvendinimą gaunama informacija turi būti naudojama studijų programai ar jos dalims tobulinti.

Rengiant ar tobulinant studijų programas, svarbus yra jų susiejimas su profesijos aprašu ar studijų krypties aprašu. Studijuojama tam, kad būtų įgyjamos dokumentuose apibūdintos kompetencijos. Jos gali būti tiesiog perkeliamos iš esamų patvirtintų dokumentų. Kompetencijos yra svarbiausias orientyras, ką būsima-sis specialistas turi pasiekti, ko reikia, kad jo kvalifikacija būtų pripažinta. Jeigu tokių dokumentų nėra, tada pasitelkiami profesinės veiklos lauko ir (ar) darbo rinkos tyrimai, derinant su Lietuvos kvalifikacijų sandaros apraše išdėstytais atitinkamos pakopos studijų programų kvalifikaciniais reikalavimais²⁶.

Jau minėta, kad skaidrumas ir suderinamumas yra pagrindinė į studentus orientuotų programų siekiamybė, todėl šiems tikslams reikalinga aiški ir trumpa priemonė, kuri leistų suprasti studijų programą ne tik jos kūrėjams, bet ir esantiems ar būsimiems studentams, darbdaviams. Tokia priemonė yra **studijų programos profilio aprašas** (angl. *study programme profile*), kuris turėtų būti perskaitomas per kelias minutes, trumpas, dalykiškas, tačiau pateikti išsamią informaciją ir nuorodas, kurios leistų susidaryti konkrečios studijų programos vaizdą. Pagal „Tu-

²⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gegužės 4 d. nutarimas Nr. 535 „Dėl Lietuvos kvalifikacijų sandaros aprašo patvirtinimo“. *Zin.*, 2010, Nr. 56-2761.

ning“ metodiką, „kvalifikacijų arba studijų programų **profilio aprašai** yra trumpi aprašai, kuriuose pateikiami pagrindiniai studijų programų bruožai, susiję su programos tikslais bei parodantys, kaip programa siejasi su studijų krypties dalykais ir su profesionalų pasauliu“²⁷. Šio projekto vykdytojai parengė aiškinamąjį aprašą ir jį išbandė, parengdami įvairių krypčių studijų programų profilius (žr. 5 priedą).

Programos studijų siekinių formulavimas. Studijų siekiniai (angl. *learning outcomes*) – įgyvendinant „Tuning“ projektą sutartas būdas išreikšti studijų programos ar studijų dalyko (ar modulio) siekinius (studento pasiekimas – tai įgyvendintas siekinys). Jie keičia studijų akcentus. Dėmesio centre – studentų mokymosi, studijavimo, o ne dėstytojų veikla. Tokios studijos skatina nuodugnų mokymąsi, kai studentai yra skatinami tyrinėti ir atrasti, mokyti kartu su kitais ir savarankiškai, įgyti patirties formaliojoje aukštųjų mokyklų aplinkoje ir (ar) už jos ribų. Studijų siekinių formulavimas taip pat palengvina:

- suderinti darbo rinkos poreikius ir studijų programas;
- perkelti ir taikyti kvalifikacijas tarptautiniu mastu;
- vertinti ir pripažinti neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimus.

Studijų programos siekiniai yra neatsiejami nuo kompetencijų, jie yra siekiniai to, kas reikalinga sėkmingai asmens profesinei veiklai. Studijų siekinių formuluotės gali būti vartojamos studijų programos aprašui sukurti, moduliui (ar studijų dalykui) apibūdinti bei vertinimo kriterijams nustatyti. Suformuluoti studijų siekiniai įpareigoja atsakingai dirbti ir dėstytoją, ir studentą.

Paprastai studijų siekinių formuluotės pradedamos taip: *Sėkmingai baigęs (programos, dalyko, modulio) studijas, studentas gebės: išvardyti...; apibūdinti...; nurodyti...; charakterizuoti...; apibrėžti...* Tai reiškia atsakomybės pasidalijimą. Aukštoji mokykla ir dėstytojais rūpinasi ištekliais, aplinka, pagalba studentui, kuris rūpinasi, kaip efektyviau pasinaudoti teikiamomis mokymo(si) galimybėmis, ištekliais, aplinka. Studijų siekiniai palengvina studijuojančiojo pažangos matavimą ir vertinimą. Formuluojamiems studijų siekiniams paprastai nustatomi minimalūs reikalavimai, sudarantys sąlygas kiekvienam sėkmingai besimokančiam studentui pasiekti realių rezultatų. Jeigu studijų pabaigoje studentas nepajėgia pasiekti reikalaujamo lygmens, vieno ar daugiau programos siekinių, tuomet jis negali tos programos baigti.

Studijų siekinių formuluotės nusako, **ką, o ne kaip** pasiekti. Formuluojami studijų siekiniai daro studijų programą lanksčią, nes pradedantieji studijuoti turi skirtingą pasirengimą, jie mokosi nevienodu tempu, jų įdedamos pastangos nevienodos, tačiau numatyti studijų siekiniai turi būti pasiekti ir pavirsti realiais studijų rezultatais.

²⁷ *Universities' contribution to the Bologna Process. An Introduction*, 2nd Edition, 2008, 151. „Degree profile“.

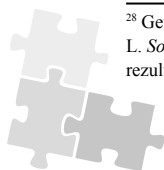
Laikantis „Tuning“ požiūrio, siekiniai apibrėžiami keturiais lygiais: dalyko ar modulio, profesinio bakalauro, bakalauro ir magistrantūros studijų pakopos. Pažymėtina, kad trečiosios studijų pakopos, t. y. doktorantūros, studijų siekiniai taip pat turėtų būti formuluojami. Svarbu atminti, kad vienam studijų programos siekiniui gali būti formuluojami keli dalyko (ar modulio) siekiniai. Pateikiame socialinio darbo skirtingų lygmenų programų kompetencijų ir studijų siekinių **pavyzdį**²⁸:

<p>3 kompetencija. Inicijuoti ir įgyvendinti inovatyvias socialinių problemų prevencijos programas ir socialinės pagalbos strategijas, siekiant socialinio teisingumo ir asmens bei visuomenės gerovės.</p>		
Profesinis bakalauras	Bakalauras	Magistras
Gebės identifikuoti socialines problemas, kūrybiškai parengti ir realizuoti socialinius projektus, siekdamas spręsti vietos bendruomenių problemas.	Gebės sistemškai vertinti socialines problemas bei parengti ir realizuoti socialinius projektus, siekdamas spręsti vietos bendruomenių ir nacionalinio lygmens problemas.	Gebės inicijuoti ir kurti inovatyvias socialinių problemų sprendimo strategijas, siekdamas spręsti problemas vietos bendruomenių, nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu.
<p>6 kompetencija. Veikti socialinę politiką, analizuoti ir vertinti socialinius procesus, pasitelkiant socialinio darbo, kitų sričių teorijas, tyrimus ir praktiką.</p>		
Profesinis bakalauras	Bakalauras	Magistras
Gebės svarstyti socialinės pagalbos proceso klausimus ir teikti efektyvumo didinimo pasiūlymus.	Gebės vertinti socialinės pagalbos procesą, teikti teorinėmis žiniomis ir tarpdalykine praktika grįstus pasiūlymus, kurie suponuotų socialinės pagalbos efektyvumo didinimą. Gebės kritiškai vertinti Lietuvos ir užsienio šalių socialinės apsaugos sistemas, teikdamas Lietuvos socialinės apsaugos sistemos tobulinimo pasiūlymus.	Gebės pagrįsti iniciatyvas ir judėjimus, siekiančius mažinti socialinę atskirtį ir užtikrinančius socialinį teisingumą. Gebės kritiškai vertinti Lietuvos ir užsienio šalių socialinės apsaugos sistemas, analizuodamas teikiamų paslaugų efektyvumą.

2.3. Studijų dalyko siekiniai ir turinio pagrindimas

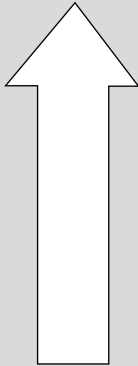
Studijų programos lygmens siekiniai yra stambūs ir pagal juos neįmanoma tiksliai nusakyti, ką konkrečiai turi žinoti ar gebėti atlikti studentas studijų metu. Todėl, norint tiksliau apibrėžti studijų dalykų ar modulių turinį, būtina smulkinti

²⁸ Gevorgianienė V., Kondrošoviienė L., Lazutka R., Naujanienė R., Švedaitė B., Zabulytė Kupriūnienė J., Žalimienė L. *Socialinio darbo studijų krypties kompetencijų plėtotos metodika*. Vilnius, 2011. http://www4066.vu.lt/Projekto_rezultatai

studijų programos lygmenis siekinius ir taip pagrįsti jiems reikalingą turinį.

„Tuning“ projekto rekomenduojama studijų programos (kūrime ar pertvarkos) logika yra tokia, kad nuo programos lygmenis einama į žemesnius dalyko ar modulio lygmenis, tuomet vyksta formuluojamų studijų siekinių konkretinimas ir detalizavimas. Kad būtų parinktas ir apibrėžtas tikslesnis studijų dalyko (ar modulio) turinys, programos lygmeniu suformuluoti studijų siekiniai yra tikslinami ir skaidomi į smulkesnius elementus, rodančius, į kokių dalykinių ir bendrųjų kompetencijų plėtotę bus programoje orientuojamasi. Dažniausiai naudojamos B. S. Bloomo²⁹ ir jo pasekėjų³⁰ sukurtomis ugdymo tikslų taksonomijomis, t. y. hierarchine ugdymo tikslų klasifikacija, pagal kurią studijų siekiniai gali būti pažintinės, afektinės ir psichomotorinės srities (5 pav.).

6. Vertinimas		Pagrįsti, įvertinti, rekomenduoti, apginti, prognozuoti, kritiškai palyginti ir t. t.
5. Sintezė		Išplėtoti, sukurti, susieti, sudaryti planą, susisteminti, apibendrinti ir t. t.
4. Analizė		Analizuoti, skirstyti, grupuoti, klasifikuoti, išskirti (pvz.: sudedamąsias dalis, požymius), iširti, palyginti ir t. t.
3. Taikymas		Taikyti, apskaičiuoti, surasti, vartoti ir t. t.
2. Supratimas		Apibrėžti, paaiškinti, pavaizduoti, iliustruoti, parafrazuoti, interpretuoti, versti ir t. t.
1. Žinios		Atpažinti, išvardyti, aprašyti, atpasakoti, pristatyti ir t. t.

5 pav. Ugdymo tikslų klasifikacija (pagal Bloomą, 1965)

Pažintiniai (kognityvieji) tikslai ir su jais siejami studijų siekinių aprašai užima didžiąją studijų programos dalį. Mokantis galima siekti skirtingų pažintinių tikslų: galima įgyti žinių, suprasti, išmokyti jas taikyti, išmokyti informaciją analizuoti, apibendrinti idėjas ir vertinti veiklą. Afektiniais tikslais aprašomos žmogaus elgsenos, vertybinės orientacijos, jausmų pokyčiai. Būtent jais dažniausiai išreiškiamos bendrosios kompetencijos: savarankiškumas, pasitikėjimas, atsakingumas, kritinis mąstymas, kūrybiškumas ir kt. (žr. 3 priedą).

Programos siekinių skaidymas į smulkesnius yra studijų proceso planavimo, t. y. sustruktūrinimo į modulius ar dalykus, temas, mokymo epizodus, uždavi-

²⁹ Bloom B. S. *Taxonomy of Educational Objectives*. London: Longman, 1965.

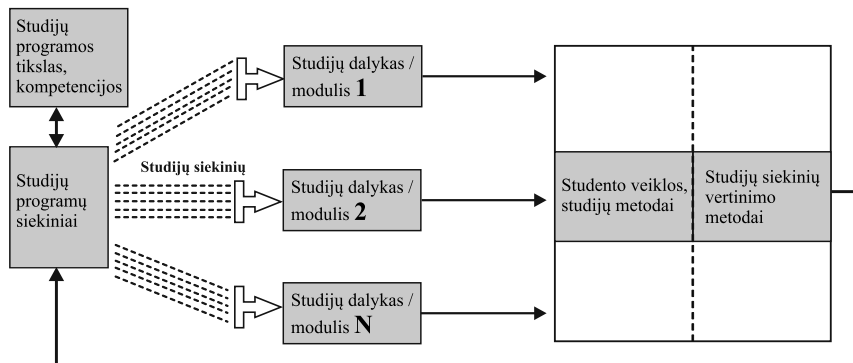
³⁰ Krathwohl D. R., Bloom B. S. and Bertram B. M. *Taxonomy of Educational Objectives, the Classification of Educational Goals. Handbook II: Affective Domain*. New York: David McKay Co., Inc, 1973;

Dave R. H. *Developing and Writing Behavioral Objectives*. R. J. Armstrong (ed.), Educational Innovators Press, 1975.

nys, taip pat pasiekimų vertinimo prielaida. Tik nustačius visą programos siekinių struktūrą ir išskaidžius juos į smulkesnius studijų siekinius, atsiranda reali galimybė kalbėti apie dalykus ir modulius.

Suskaidyti studijų programos siekiniai (6 pav.) grupuojami ir derinami pagal savo turinį, panašumą, sudėtingumą ir paskirtį (teoriniai ar praktiniai). Šio grupavimo pagrindu gaunamos suskaidytų studijų programos siekinių puokštės, kurių pagrindu atsiranda atitinkamų studijų dalykų ar modulių. Nuo pasirinktos studijų programos išskaidytų siekinių į smulkesnius siekinius grupavimo logikos priklauso dalykų ar modulių apimtis, vadinasi, ir kreditų skaičius. Studijų dalyko ar modulio siekinių pobūdis ir sudėtingumas lemia studijų turinio parinkimą, studento veiklos rūšis ir studijų bei vertinimo metodus. Suformuluoti studijų siekiniai (programos, modulio ar dalyko) yra aukštosios mokyklos nuosavybė, o įvertinti tampa studento pasiekimais.

6 pav. Studijų programos kompetencijų, siekinių, studijų dalykų ar modulių, studijų ir vertinimo metodų ryšys

Gerus studijų siekinius sudaro šie elementai: a) veiksmažodis (ar veiksmažodinis žodžių junginys), b) siekinio tipas (žinios, supratimas, gebėjimas ir t. t.), c) dalykas (tema, objektas), d) siekiamas standartas (lygis) ir e) apimtis (ar kontekstas). **Pavyzdys** iš kalbotyros programos:

Kompetencija	Studijų siekinys (kompetencijai pamatuoti)				
Kalbos tyrėjo kompetencija: gebėjimas savarankiškai tirti kalbos reiškinius, atlikti lingvistinius tyrimus	Gebės išspręsti tyrimo problemą, pasirinkdamas tinkamą empirinę medžiagą, tyrimo metodus ir bibliografinius šaltinius, kritiškai aprašyti atlikto lingvistinio tyrimo rezultatus ir su išvadomis pateikti 40 puslapių moksliniu tekstu.				
	Veiksmažodis	Tipas	Dalykas	Standartas	Apimtis
	Išspręsti, aprašyti	Pasirinkdami tinkamą empirinę medžiagą, metodus ir bibliografinius šaltinius	Tyrimo problema, lingvistinio tyrimo rezultatai	Kritiškai, mokslinis tekstas, išvados	40 puslapių

Šiame etape numatomi studijų siekinių vertinimo metodai ir pagrindžiama reikalinga studijų trukmė numatytiems studijų siekiniams pasiekti ir tuo pagrindu paskiriamas ECTS kreditų skaičius.

Atnaujinant studijų programas, programos lygmens siekinių skaidymas leidžia optimizuoti struktūrą: sujungti skirtingus dalykus į modulius, jiems suteikti reikalingą kreditų skaičių.

Jeigu mes studijų programą įsivaizduotume kaip sustruktūrintą lentelę, studijų dalykų ar modulių sąsajas su studijų siekiniais galima būtų parodyti jų susikirtimo taškuose. 6 lentelėje pateikiamas fragmentinis studijų programos lygmens siekinių ir programos dalykų matricos pavyzdys. Kai kurie studijų dalykai yra susiję su keletu studijų siekinių, kiti – beveik su visais. Šis pavyzdys gali būti naudingas dėstytojams ir studentams, nes jame iš karto matomas atskirų studijų programos dalykų ir studijų siekinių ryšys.

6 lentelė. Studijų programos kompetencijų matrica

Studijų programa					
Studijų dalykai ar moduliai	1 modulis ar studijų dalykas	2 modulis ar studijų dalykas	3 modulis ar studijų dalykas	...	N modulis ar studijų dalykas
Studijų programos lygmens siekiniai					
1 studijų siekinys	*	*	*		
2 studijų siekinys		*	*		
3 studijų siekinys	*				*
4 studijų siekinys			*		*
...					
N studijų siekinys			*		*

Toliau pateikiamas atlikimo meno studijų programos kompetencijų matricos pavyzdys³¹:

Atlikimo meno bakalauro studijų programoje, kiekvienoje iš dalykų grupių (lentelė), yra plėtojamas tam tikros kompetencijos, kurias patogiausia nustatyti panaudojant kompetencijų matricą.

DALYKINĖS KOMPETENCIJOS	Pagrindinis instrumentas / Dirigavimas / dainavimas	Kamerinis ansamblis	Orkestras / choras / opera	Profesijos praktika	Muzikos istorija	Muzikos teorija	Klausos lavinimas	Pedagogika	Universitetinis lavinimas
Įgūdžiai ir meniniai gebėjimai									
Gebėjimas profesionaliai atlikti skirtingų stilių, žanrų ir formų muziką	*	*	*	*					
Gebėjimas pasirinkti ir taikyti efektyviausią mokymosi techniką ir priemones meniniam rezultatui pasiekti	*	*	*	*					
Gebėjimas suprasti muzikinės klausos lavinimo, teorinių ir praktinių studijų tarpusavio ryšius ir efektyviai juos panaudoti muzikos atlikimo praktikoje	*	*	*	*	*	*	*		
Gebėjimas dalyvauti įvairios sudėties ir dydžio ansambliuose ir muzikiniuose kolektyvuose		*	*	*					
Gebėjimas analizuoti ir kritiškai vertinti savo ir kolegų atlikimo kokybę	*	*	*	*					
Gebėjimas valdyti kūną ir emocijas scenoje, tausojant fizinę ir psichinę sveikatą	*	*	*	*					
Repertuaro pažinimas									
Gebėjimas atpažinti, kaupiti ir atlikti pagrindinį savo instrumento bei ansamblių repertuarą, jo interpretacijos tradicijas nuo ankstyvosios iki šiuolaikinės muzikos	*	*	*	*					

³¹ Rimšaitė R., Umbrasienė V. *Muzikos studijų krypties kompetencijų plėtotos metodika*. Vilnius, 2011. <http://www.4066.vu.lt/ProjektoRezultatai>

BENDROSIOS KOMPETENCIJOS									
Savarankiškumas									
Atkaklumas, ryžtingumas ir savarankiškumas vykdamas užduotis ir priimtus įsipareigojimus	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Gebėjimas organizuoti, planuoti savo darbą, priimti sprendimus	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Gebėjimas mokytis, ieškoti informacijos įvairiuose šaltiniuose, ją apdoroti ir analizuoti	*	*	*	*	*	*	*	*	*

Šio ECTS projekto vykdytojai, remdamiesi užsienio universitetų patirtimi, parengė galimą dalyko ar modulio aiškinamojo aprašo formą, kurioje matomas studijų programos siekinių, studijų dalykų ar modulių, studijų ir vertinimo metodų ryšys (žr. 6 priedą).

2.4. Dėstymo ir studijų metodai, tinkami kompetencijų plėtotei

Universitetuose ir kolegijose taikomi skirtingi studijų metodai, kurie priklauso nuo studijų turinio specifikos, dėstytojų turimos kvalifikacijos, aukštosios mokyklos tradicijų ir noro jas keisti. Šalia tradiciškai organizuojamo studijų proceso, kuriam būdinga paskaitos, seminarai, laboratoriniai darbai, atsirado probleminės studijos, projektiniai darbai, nuotolinės studijos, elektroninis mokymasis, virtualiosios studijos, atvirieji studijų išteklių, mišriosios studijos.

Dėstymo metodų yra keliadešimt, jie akcentuoja dėstytojo veiklą studijų procese. Dėstymo metodas yra apibrėžiamas kaip pasikartojančių veiksmų visuma, tinkanti įvairiems dalykams mokytis ir išmokti.

Trumpai aptarsime dėstymo metodų klasifikavimą. Galima išskirti *teikiamųjų* ir *euristinių*, arba aktyvaus darbo, metodų grupes. Teikiamaisiais metodais informacija yra teikiama besimokantiesiems, akcentuojama būtent informacija, o ne tai, ką besimokantysis daro su gautomis žiniomis (analizuoja, sistemina ar jų net nepriima, nes tada mąsto apie kitus dalykus). Taikant euristinius, arba aktyvaus darbo, metodus informacija yra iš karto derinama su užduotimi, reikalaujančia aktyvaus studento darbo: atsakyti į klausimus, suformuluoti klausimus, pasirengti su informacija supažindinti bendramokslis ir panašiai. Jais naudodamasis studentas aktyviai dalyvauja diskusijose, svarstymuose, dalijasi patirtimi.

Tarp teikiamųjų metodų dažniausias aukštojoje mokykloje yra paskaita (informacija teikiama žodžiu), papildyta informacija raštu (skaidrės) ar vaizdu (mokomieji filmai, kita demonstracinė medžiaga (pvz.: reprodukcijos, lentelės, paveikslai ir pan.). Didaktinės prielaidos užsiėmimuose yra glaudžiai susijusios su organizacinėmis prielaidomis, todėl, kaip jau minėta, jei studentų grupėje yra daugiau negu 50, paskaitos metodas yra patogiausias.

Kitas dėstytojų metodų skirstymo būdas – atsižvelgti į studijų organizavimą, todėl **čia labiau tinka vartoti studijų metodo** sąvoką, taip akcentuojant, kad ne dėstytojas, o studentas yra svarbiausias.

Pavyzdžiui, „Tuning“ metodologijoje išskiriama: paskaitos, seminarai, tiriamieji seminarai, praktiniai užsiėmimai, laboratoriniai užsiėmimai, parodomieji užsiėmimai, stažuotės, darbo praktika, duomenų rinkimas vietoje, nuotolinis mokymas(is)³².

Dabar beveik visada derinamos paskaitos ir seminarai ar laboratoriniai darbai; šie susitarimai ne visada susiję su dėstytojo ar dėstytojų komandos sprendimais, dažnai tai tradicinis studijų organizavimas. Taip pat praktika, stažuotės dabar gali būti ir tarptautinės, susijusios su finansiniais ištekliais, turimų socialinių ir mokslinių kontaktų tinklu, taigi taip pat menkai priklauso nuo atskiro dėstytojo veiklos. Organizacinis išskyrimas į paskaitas, seminarus, laboratorinius darbus taip pat suteikia dėstytojams plačias galimybes taikyti įvairius studijų metodus ir efektyviai panaudoti juos bendrosioms ir dalykinėms kompetencijoms plėtoti. 4 priede pateikiami trumpi aprašai įvairių metodų, kuriuos galima pasitelkti ir paskaitoms, ir seminarams, ir laboratoriniams darbams, ir net darbo praktikai ar stažuotėms.

Studijų metodus plačiaja prasme lemia konkrečios aukštosios mokyklos infrastruktūra, studijų organizavimo reglamentas, techninės galimybės (nuotolinio mokymo klasės, vaizdo konferencijų patalpos ir kt.). Siaurąja prasme studijų metodų pa(s) rinkimas priklauso ir nuo studijų dalyko ar modulio siekinį. Ne tik studijų metodų, bet ir studijų siekinių vertinimo metodai yra neatsiejamai susiję su studijų programos siekiniais, studijų dalyko siekiniais. Visa tai daro studijų programą vientisą ir skaidrią, suprantamą ir dėstytojui, ir studentui. Sąsajoms išryškinti galėtų būti naudinga 7 lentelė.

³² TUNING 2007: *Europos švietimo struktūrų suderinimas. Universitetų indėlis į Bolonijos procesą. Įvadas*. Švietimo mainų paramos fondas. 79.

7 lentelė. Studijų programos kompetencijų, studijų dalyko siekinių, studijų ir vertinimo metodų ryšys

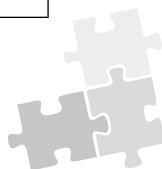
Studijų programos kompetencijos	Studijų programos siekiniai	Dėstomas dalykas (ar modulis), kuris sudaro prielaidas siekiniams pasiekti	Studijų metodai	Studijų siekinių vertinimo metodai

Lentelėje galima matyti, jog visas studijų procesas yra susijęs ir priklausomas nuo suformuluotų programos kompetencijų bei siekinių. Atnaujinant studijų programas, tokia sąsajų paieška padėtų tobulinti ne tik dalyko ar modulio studijų siekinius, bet ir patikslintų taikomus studijų metodus bei leistų parinkti tokius vertinimo metodus, kurie pamatuotų, ar pasiekti studijų siekiniai ir numatytos kompetencijos, t. y. ar jie virto rezultatais: studentas žino, geba daryti, kas buvo numatyta.

Tinkamai parinkti ir įsisavinti studijų ir vertinimo metodai gali būti veiksmingi siekiant plėtoti studentų dalykines ir bendrąsias kompetencijas. Tačiau svarbiausias dalykas šiuo atveju yra studijų ir vertinimo metodų, siekiamos ugdyti kompetencijos, studijų siekinių, dalyko (ar modulio) siekinių dermė. Socialinio darbo studijų ir vertinimo metodų ryšio su kompetencijomis bei siekiniais **pavyzdys**³³:

Kompetencija	Siekiny	Studijų metodai	Vertinimo metodai
Kurti abipusio pasitikėjimo santykį su klientu, siekiant optimalaus socialinio funkcionavimo ir veikiant neapibrėžtose situacijose	Gebės reflektuoti santykio su klientu tikslingumą, siekdamas optimalaus socialinio funkcionavimo.	Atvejo analizė, praktikos dienoraštis	Atvejo analizė raštu
	Gebės užmegzti pokalbį su klientu neapibrėžtoje situacijoje.	Vaidmenų žaidimas	Grįžtamasis ryšys
	Gebės reflektuoti pasitikėjimą klientu.	Savirefleksija	Grįžtamasis ryšys

³³ Gevorgianienė V. et al., *op. cit.*

Kitu pavyzdžiu siekiama parodyti modulio siekinių, studijų metodų ir vertinimo metodų sąsajas. Jas iliustruoja vokiškai kalbančių šalių kultūros modulio aprašo **pavyzdys**:

Parengtas pagal „ECTS naudotojo vadovė“ pateiktą aprašą ³⁴ ir modulinį studijų sistemos VU koncepciją rengusios darbo grupės ³⁵ pasiūlytą projektą.		
Modulio tikslas: studijų programos ugdomos kompetencijos		
Supažindinti su vokiškai kalbančiomis šalimis ir esminiais jų kultūros bruožais, ugdyti šių šalių kultūros supratimą, ugdyti tarpkultūrinę kompetenciją: atvirumą kitoms kultūroms, pasirengimą dirbti daugiakultūroje aplinkoje, mokyti mokytiis.		
Modulio studijų siekiniai	Studijų metodai	Vertinimo metodai
<ul style="list-style-type: none"> Parodys žinias apie vokiškai kalbančias šalis: gebės surasti ir pažymėti reikiamus objektus žemėlapyje, atpažinti nuotraukose, paveiksluose pavaizduotus architektūros objektus ir asmenis. Supras vokiečių, austrų, šveicarų kultūros ir papročių savitumą. 	<p>Probleminis dėstymas, demonstravimas, aktyvieji mokymo(si) metodai (minčių lietus, grupės diskusija), tiriamieji metodai (informacijos paieška, pranešimo rengimas)</p>	<p>Testas (atvirojo ir uždarojo tipo užduotys, klausimai), pranešimas</p>
<ul style="list-style-type: none"> Gebės taikyti žinias apie vokiškai kalbančias šalis ir jų kultūrą bendraudamas oficialiose ir neoficialiose situacijose, skaitydamas pranešimą apie pasirinktą vokiečių / austrų / šveicarų kultūros veikėją ar lankytiną vietą. Gebės lyginti vokiečių, austrų, šveicarų ir lietuvių papročius ir tradicijas: apibūdinti tradicinių švenčių, kasdienio bendravimo konvencijų, jaunimo gyvenimo būdo vokiškai kalbančiose šalyse ir Lietuvoje panašumus ir skirtumus, išskirti esminius vokiečių, austrų, šveicarų mentaliteto ir savivokos bruožus ir pagrįsti savo nuomonę. Gebės kritiškai vertinti informaciją apie vokiškai kalbančių šalių sociokultūrinį kontekstą ir siūlyti adekvatus problemų sprendimus. 	<p>Aktyvieji mokymo(si) metodai (minčių lietus, grupės diskusija, vaidmenų žaidimas, situacijų modeliavimas), pranešimo skaitymas</p>	
<ul style="list-style-type: none"> Bus pasirėngęs savarankiškai semtis žinių apie vokiškai kalbančias šalis ir gilinti jų kultūros supratimą: gebės surasti, įvertinti ir susisteminti informaciją apie pasirinktą kultūros veikėją ar lankytiną vietą, parengti ir perskaityti pranešimą šia tema. 	<p>Tiriamieji metodai (informacijos paieška, literatūros skaitymas, pranešimo rengimas ir pristatymas)</p>	<p>Pranešimas</p>

³⁴ ECTS User's Guide. 2009, 28. http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/ects/guide_en.pdf [žiūrėta 2011 03 27]. Plg. ECTS naudotojo vadovas. 2009, 25–26.

³⁵ Darbo grupė buvo sudaryta 2010 01 29 VU rektoriaus įsakymu parengti modulinį studijų sistemos VU koncepciją; ataskaitos prieiga internete: <http://naujienos.vu.lt/bendruomenei/pokyciai/22909-studiju-komite-pri-tarta-vu-moduliniu-studiju-koncepcijos-projektu-papildyta>

2.5. Kreditų suteikimas pagal studijų siekinius

Kreditais kiekybiškai išreiškiama studijavimo apimtis, pagrįsta būtinu studentų darbo krūviu, kad būtų pasiekti nustatyti atitinkamo lygmens studijų dalyko ar modulio siekiniai. Kreditų paskyrimas suprantamas kaip apskaičiavimas studijų laiko trukmės, reikalingos tipiniam studentui numatytiems studijų siekiniams pasiekti. Kreditai paskiriami tik tada, kai programos rengėjai:

- a) pagrindžia studijų programos pobūdį, tikslą, kompetencijas;
- b) pagrindžia studijų programos siekinius ir nustato studijų dalykus ar modulius,
- c) parenka studijų ir vertinimo metodus.

Kreditai gali būti paskiriami dviem būdais³⁶, priklausomai nuo to, programa yra modulinė ar ne. Studijų programos komitetas (ar programos rengimo grupė) sudaro visų numatomų studijų siekinių struktūrą, sugrupuoja juos pagal studijų dalykus ar modulius, įvertina vidutinį darbo krūvį, reikalingą jiems pasiekti. Remiantis patirtimi, paskiriamas kreditų skaičius atskiriems studijų dalykams. Bendrai sutariama dėl studijų dalykų išdėstymo studijų procese, per semestrą neviršijant 30 ECTS kreditų. Dėstytojui paliekama maksimali laisvė veikti dalyko srityje.

Modulinėje programoje esant standartiniam ir kartotiniam kreditų skaičiui, iš anksto numatytas studento krūvis turi jį atitikti. Dėstytojai, įgyvendinantys tą patį modulį, turi susitarti, suderinti planuojamas studijų veiklos rūšis, kad jų visuma ir darbo laikas, reikalingas joms atlikti, atitiktų moduliui paskirtą kreditų skaičių.

Kreditų paskyrimas studijų dalykui ar moduliui turi būti periodiškai peržiūrimas ir atnaujinamas, remiantis stebėseną ir studentų teikiamu grįžtamoju ryšiu. Studentai turi būti įtraukiami į kreditų paskyrimo procesą, nuolat dalyvauti studijų programos atnaujinimo procese ir stebėsenoje.

2.6. Studento darbo krūvis ir jo skaičiavimas

Pereinant prie studijų, orientuotų į studentą, būtina daugiau dėmesio skirti studentų mokymosi veiklos planavimui, organizavimui ir studento darbo krūvio bei studijų laiko apskaitai. Kokybiškos studijos dabar kelia daug reikalavimų akademinėi bendruomenei, nes dėstytojai ir studentai vienodai atsiskaito visuomenei ir vieni kitiems. Dėstytojai dažnai sako, kad jiems tenka dirbti naudojant minimalius išteklius, kad darbo krūvis yra per didelis. Studentai sako, kad studijuodami jie kartais dirba daugiau darbo valandų, negu numatyta studijų programoje.

³⁶ ECTS naudotojo vadovas.

Pertvarkant aukštąjį mokslą ir pereinant prie vieningos studijų sistemos Europos Sąjungoje, pagrįstos ECTS kreditais (vieno ECTS kredito apimtis – 25–30 studento darbo valandų), intensyvėja diskusijos, **kaip** skaičiuoti studento darbo krūvį. Koks gi turėtų būti optimalus studentų darbo krūvis studijuojant? Per didelį krūvį kelia nuovargį, atsiranda sveikatos problemų, o jei jis per mažas, neišnaudojamos visos studijuojančiojo galimybės. Kitų valstybių patirtis rodo, kad studentų darbo krūvis turėtų būti toks pat kaip vidutinis dirbančiojo suaugusio žmogaus krūvis. Studentas, kaip ir kiti žmonės, turi teisę į normalų ir įveikiamą darbo krūvį. Kartais dieninių studijų studentai nurodo, kad jų darbo krūvis yra akivaizdžiai mažesnis negu vidutiniškai dirbančio žmogaus.

Iki šiol studentų darbo krūvio skaičiavimui nebuvo skiriama daug dėmesio. Akivaizdu, kad dabartinis studentų darbo krūvio skaičiavimas sudaro prielaidas kritiškai peržvelgti ir įvertinti, ar studijų programa įgyvendinama.

Studentų darbo krūvis neturėtų būti mechaniškai **perskaičiuojamas į ECTS kreditus** (t. y. dauginant buvusius nacionalinius kreditus iš 1,5). Skaičiuojant studento darbo krūvį, būtina atsižvelgti į daugybę veiksnių, nuo kurių priklauso studijų programos įgyvendinimas, ar formuluojami studijų programos siekiniai gali būti sėkmingai pasiekti per planuojamą studijų laiką ir tapti realiais studento pasiekimais, parodomais apibendrinamojo vertinimo metu. Labai svarbu, kad planuojamas studijų laikas, numatytas studijų programos profilis ir jį sudarantis studijų siekinių sąrašas būtų optimalūs įgyvendinant studijų programą. Kuriant naują (ar atnaujinant esamą) studijų programą, į studentų darbo krūvio projektavimą svarbu žiūrėti kompleksiskai ir jį modeliuoti siejant su formuluojamais studijų siekiniais. Projektuojamoje (ar revizuojamoje) studijų programoje akademinės bendruomenės nariai, atsižvelgdami į šalies ūkio vystymosi perspektyvą, gali siūlyti į numatomų ugdyti kompetencijų sąrašą įrašyti vienokias kompetencijas, darbdaviai – kitokias. Taigi šis sąrašas gali nuolat ilgėti. Planuojamo bendrojo studijų programos laiko gali nepakakti, jei norimų siekti žinių ir kompetencijų sąrašas yra per ilgas. Todėl studijų siekinių, formuluojamų visai studijų programai (taip pat moduliui ar dalykui), skaičius turėtų būti toks, kad jį būtų galima sėkmingai įgyvendinti, kad tai nedidintų studentų darbo krūvio ir nekeltų studijų kokybės problemų.

Studentų darbo krūvio planavimas. Studentų darbo krūvio skaičiavimui mes naudojame ECTS kreditus, kurie yra studijų programos (ir jos dalių) apimtį matavimo vienetai, todėl jie naudojami ir kaip planavimo, ir kaip priežiūros, ir kaip darbo krūvio apskaitos instrumentas.

Studento mokymosi krūvis apima visą mokymosi veiklą, kurios reikia, kad būtų pasiekti studijų siekiniai (kad jie virstų studento pasiekimais, t. y. studentas žinotų, gebėtų daryti tai, kas buvo suplanuota). Tai laikas, kai studentai dalyvauja paskaitose, seminaruose, savarankiškai mokosi, atlieka praktiką, rengiasi ver-

tinimui ir yra vertinami. Kiekvienai studijų veiklai numatomas skirtingas studentų darbo krūvis.

Siekiant studijų siekinių, studentų mokymosi krūvį veikia daugybė veiksnių: studijų programos struktūra, kontekstas, mokymo proceso organizavimas, paties studento gebėjimai, darbštumas, jau įgytų žinių kiekis. Patirtis rodo, kad ir mažiau žinių bei gebėjimų turintis studentas gali sėkmingai studijuoti. Labiau besistengiantis ir skiriantis daugiau laiko gali gauti aukštesnius įvertinimus negu gabesnis studentas, kuris stengiasi nepakankamai ir studijoms skiria per mažai laiko. Vadinas, yra ryšys tarp studento pastangų, jo skiriamo laiko darbui ir studento pasiekimų. Kitaip tariant, laikas, kurio reikia tam pačiam siekiniui pasiekti, skirtingiems studentams yra nevienodas. Nepaisant šių skirtumų, kalbame apie sutartinį darbo laiką, kurio studentui vidutiniškai galėtų prireikti tam tikro lygio nustatytiems studijų siekiniams pasiekti. Todėl, planuojant studentų darbo krūvį, orientuojamasi į vidutinį studentą.

Studento darbo krūvio struktūra gali priklausyti nuo aukštojo mokslo institucijos specifikos, t. y. nuo to, kokioje aukštojo mokslo institucijoje (universitete ar kolegijoje) ir kokioje studijų pakopoje studijuoja studentas. Konkreti profesinio bakalauro, bakalauro ar magistrantūros studijų programa turi skirtingus reikalavimus ir tam tikrą struktūrą, taigi studento darbo krūvis gali priklausyti nuo to, kurioje studijų programoje studijuojama. Skirtumų tarp koleginių ir universitetinių studijų programų studentų darbo krūvio **pavyzdys**³⁷:

Profesinis bakalauras išimtinai orientuotas spręsti konkrečias socialines problemas esant gana aiškiai apibrėžtomis sąlygoms, aplinkai.

Bakalauras dirba labiau kintančioje, mažiau apibrėžtoje aplinkoje, kurioje reikia daugiau pagalbos teikimo konteksto išmanymo, ne tik tiesioginio socialinio darbo, bet ir organizacinių gebėjimų.

Magistras dirba kintančioje, neapibrėžtoje aplinkoje, jam reikia išmanyti socialinę politiką, plačiai matyti pagalbos teikimo kontekstą, turėti organizacinių, vadybos gebėjimų, mokėti inicijuoti ir valdyti pokyčius.

Socialinio darbo studijų programos struktūrinės dalys	Profesinio bakalauro studijos	Bakalauro studijos	Magistrantūros studijos
Studijų programos pagrindų dalis / specialioji (profesinė) dalis (studijų krypties dalykai)	Daugiau laiko skiriama konkrečioms socialinėms problemoms spręsti.	Daugiau laiko skiriama socialinės politikos temoms nagrinėti, tiriamajai veiklai, organizaciniams gebėjimams.	Daugiau laiko skiriama socialinės politikos temoms nagrinėti, tiriamajai veiklai, pokyčių valdymui.

³⁷ Gevorgianienė V. et al., *op. cit.*

Priklausomai nuo studijų pakopos ir modeliujamos studijų programos struktūros, laikas, numatomas pagrindinėms studijų programos dalims (bendriesiems universitetinių studijų dalykams ir studijų krypties dalykų grupėms, praktikai, specializacijos (pasirenkamųjų dalykų) grupei, baigiamajam darbui), gali skirtis. Taip pat svarbu atsižvelgti į aukštosios mokyklos strategiją: kurioms studijų sritims teikiamas prioritetas, koks modeliujamas besimokančiojo ir rengiamo specialisto portretas. Tai gali būti atspirties taškas pradedant skaičiuoti studento darbo krūvį.

Studentų studijų laiko sąnaudas lemiantys veiksniai. Studentų darbo laiko sąnaudos gali priklausyti nuo kitų, tačiau su studijomis, jų pobūdžiu ir formomis susijusių veiksnių. Planuojant ir skaičiuojant studento darbo krūvį, gali būti svarbūs šie veiksniai:

- *studijų programų specifika* (studijų pakopa, bendras studijų programai numatomas laikas, profesijos, kuriai rengiami specialistai specifika, pvz., kai kur reikia daugiau laiko skirti individualiam kontaktiniam darbui ar pratyboms);
- *kontaktinis studijų laikas* (paskaitų, seminarų, pratybų, laboratorinių darbų ir kt.);
- *savarankiško darbo laikas* (pvz.: pasirengimas seminarams, pratyboms, laboratoriniams darbams, darbas su informacijos šaltiniais, įvairios teorinės ir praktinės užduotys konkreitiems programoje numatytiems gebėjimams ugdyti);
- *konsultacijų laikas* (individualus ir grupinis konsultavimas, realus ir virtualus);
- *konkrečių studijų ir vertinimo metodų taikymo laikas* (dirbant auditorijoje ir namuose, pvz.: individualūs ir grupiniai projektai, atvejo studijos, vieši darbų pristatymai, aptarimai ir pan.);
- *studentų mokymosi patirtis* (pvz.: pirmojo kurso studentams reikia planuoti mažesnės apimties savarankiškus darbus, skirti daugiau laiko jiems atlikti);
- *studijų organizavimo ypatumai* (srautai ar mažos grupės; tradicinės studijos, mišrus mokymasis, nuotolinės studijos; susipažinimo su laboratorine aplinka ir įranga laikas; susipažinimo su elektroninio mokymosi aplinka laikas, nes gali prireikti papildomai 8–24 val.);
- *studijų išteklių prieinamumas* (ar tenka gaišti laiką šaltinių paieškai, nes bibliotekoje jų skaičius ribotas, ar jie lengvai prieinami, pvz., yra interneto prieiga prie duomenų bazių, šaltinių elektroninėse laikmenose).

Skaičiuojant studentų darbo krūvį, galima būtų atsižvelgti dar į keletą dalykų: studentų asmeninius gebėjimus, akademinį pajėgumą ir mokymosi tempą. Ypač jei bus siekiama orientuotis ne į vidutinį studentą, o norima individualizuo-

ti studijas. Studento darbo krūvis taip pat dažniausiai didėja, bent pradiniam etape, kol išmokstama planuoti studijų laiką, organizuoti savo individualų darbą. Labai svarbu, kad jau studijų programos kūrimo ar tobulinimo etape būtų atsižvelgta į tai, kokios studijų formos bus taikomos, ar yra studentams prieinamų informacijos šaltinių. Jei tokių šaltinių yra pakankamai ir jie lengvai prieinami, akivaizdu, kad studento darbo krūvis mažėja. Jei laboratorijų yra pakankamai, jei jų darbo grafikas yra tinkamas, jei studentams ir dėstytojams nereikia naudotis kitų organizacijų ištekliais, technine baze mokomiesiems eksperimentams atlikti, darbo krūvis mažėja.

Dėstytojams, skaičiuojantiems studento darbo laiko sąnaudas savo dėstomo dalyko ar modulio siekiniams pasiekti, būtina atsižvelgti į tuos pačius anksčiau minėtus veiksnius. Dalykui skiriamų valandų ir planuojamo studento darbo krūvio **pavyzdys**³⁸:

Planuojamam *chemijos istorijos* dalykui skiriama 10 ECTS (250–300 val.):
dalyko seminarai: 2 val. per savaitę x 14 savaitių = 28 val.;
vadovėlių studijavimas (apie 500 p.): 6 p. per valandą = 83 val.;
7–10 p. rašto darbas (turi būti perskaityta 700–1000 p.) = 140 val.;
grupės narių parašytų darbų skaitymas ir komentavimas (kritiniai komentarai): 2 val. per savaitę x 14 savaitių = 28 val.;
egzamino laikymas = 2 val.
Iš viso 28 + 83 + 140 + 28 + 2 = 281 val. = 10 ECTS kreditų.

Kaip matome šiame pavyzdyje, projektuojant darbo laiką dalyko siekiniams pasiekti, daugiau laiko skiriama savarankiškam studentų darbui su informacijos šaltiniais ir rašto darbo parengimui.

Studijų ir vertinimo metodų ir darbo laiko sąsajos. Studentų darbo krūvis gali priklausyti ir nuo to, koks bus kontaktinio studijų laiko ir savarankiškoms studijoms skirto laiko santykis. Jis gali priklausyti nuo studijų metodų, kurie gali būti taikomi auditorijoje dėstytojui vadovaujant ir studentams dirbant savarankiškai bei atliekant paskirtas individualias arba grupines darbo užduotis. Čia svarbus vaidmuo tenka dėstytojų vadovaujamoms realiosioms arba virtualiosioms studijoms. Pateikiamas kontaktinio ir savarankiško darbo laiko priklausomybės nuo taikomų studijų metodų **pavyzdys**³⁹:

³⁸ Beganskienė A., Brukšius A., Budrienė S., Cesiulis H., Gefenas V., Prichodko A., Raudonis R., Ružienė N., Valatka E., Vičkačkaitė V. *Chemijos studijų krypties kompetencijų plėtotės metodika*. Vilnius, 2011. http://www.4066.vu.lt/Projekto_rezultatai

³⁹ Beganskienė A. et al., *op. cit.*

Visas mokymosi laikas gali būti suskirstytas į tris dalis:

- studento preliminarus darbas prieš kontaktines valandas;
- kontaktinės valandos;
- studento savarankiškas darbas po kontaktinių valandų.

Savarankiško darbo apimtį galima sieti su studijų metodu, numatyti kontaktinių ir savarankiško darbo valandų priklausomybę nuo studijų metodo.

Studijų metodas	Kontaktinės valandos	Savarankiškas darbas (val.)
Tradicinė paskaita	1	3
Pasyvusis demonstravimas	1	2
Aktyvusis mokymasis	1	2–3
Darbas grupėmis	1	2
Užduočių atlikimas	1	3
Aktyvusis demonstravimas	1	2
Probleminis mokymasis	1	5
Seminarai	1	2–4

Informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis grįstos studijos

Įvertinant laiką, būtiną virtualiajam mokymuisi, reikia atsižvelgti į šiuos faktorius:

- atskirų užduočių atlikimo trukmė;
- bendravimo su dėstytoju ir bendramoksliais trukmė;
- nurodytos literatūros perskaitymo trukmė;
- reikalingos medžiagos paieškos trukmė;
- kontaktinio nuotolinio mokymosi trukmė;
- susipažinimo su mokymosi aplinka trukmė.

Jeigu studentas anksčiau nebuvo susipažinęs su elektronine mokymosi aplinka, gali prireikti 8–24 val. papildomo darbo. Elektroniniam bendravimui skiriamas laikas yra 100–200 ženklių per minutę. Naujai programų įrangai įsisavinti reikia numatyti 8 val. Studentas gali prarasti laiką dėl techninių nesklandumų. Virtualiojo mokymosi kontaktinės valandos skaičiuojamos analogiškai kaip ir tradicinių mokymo metodų.

Iš pateikto pavyzdžio akivaizdu, kad studento darbo krūvis gali priklausyti nuo to, kokios užduotys yra planuojamos studentams prieš ar po darbo auditorijoje, mokymasis tradicinis ar virtualusis, kada pasitelkiamos informacinės ir komunikacinės technologijos.

Svarbu atkreipti dėmesį į užduotis, kurias atlieka savarankiškai besimokantis studentas. Darbo laikas, reikalingas skirtingo tipo užduotims atlikti, pavyzdžiui: rašto darbams, žodiniams pristatymams, privalomosios literatūros studijavimui, gali labai skirtis. Laiko sąnaudų atliekant skirtingo tipo užduotis **pavyzdys**⁴⁰:

⁴⁰ Beganskienė A. et al., *op. cit.*

Savarankiškai užduotims atlikti skiriamas laikas priklauso nuo užduoties tipo.

Rašto darbas. Darbo laikas skaičiuojamas pagal formulę: 100 žodžių/1 val.

Pristatymas žodžiu. Jei pristatymo trukmė 1 val., jam paruošti reikia mažiausiai 6 val.

Literatūros skaitymas. Studentai turi žinoti, ar tai privalomoji (būtina egzaminui išlaikyti), ar papildomoji literatūra. Studijuojamas tekstas bus gerai suvoktas jį perskaičius **tris** kartus (t. y. knygos skaitymas susideda iš trijų stadijų):

- 1) knygos žvalgomas skaitymas;
- 2) atidus, analitinis skaitymas pasižymint svarbiausius dalykus;
- 3) peržiūrėjimas (pa(si)kartojimas).

Lengvai skaitomam 100 puslapių tekstui reikia 20 val., sunkiam 100 puslapių tekstui arba tokios pačios apimties tekstui užsienio kalba perskaityti reikia 30 val. Skaitomo teksto įsisavinimo laiką galima skaičiuoti ir pagal teksto sudėtingumą bei žodžių kiekį. Laikas dar turi būti padaugintas iš skaičiaus, parodančio, kiek kartų skaityta (pvz., 3 kartai).

Teksto skaitymo laiko rekomendacijos

Teksto sudėtingumas	Atidžiam skaitymui būtinas laikas	
	Humanitarinis tekstas	Techninis tekstas
Lengvas	100 žodžių/min.	60 žodžių/min.
Vidutinio sudėtingumo	70 žodžių/min.	40 žodžių/min.
Sudėtingas	40 žodžių/min.	25 žodžiai/min.
Sudėtingos matematinės lygtys	–	1 lygtis/min.

Jeigu studentas skaito knygą rengdamasis pranešimui, skaitymas yra labiau motyvuotas ir efektyvesnis, rašymas lengvina suvokimą, todėl gali pakakti perskaityti vieną kartą. Jeigu knyga naudojama tiriamojo darbo literatūros apžvalgai rengti, paprastai ji nėra skaitoma nuosekliai, o tik atskiromis dalimis. Tačiau ir tokiam darbui reikia nemažai laiko, kurį reikia įvertinti (galima skaičiuoti pagal žodžių kiekį).

Paprastai studentams prireikia daug laiko studijuojant įvairius informacijos šaltinius, taigi svarbu, planuojant jų darbo laiką, atsižvelgti į skaitymo pobūdį (žvalgomas, analitinis skaitymas) bei teksto sudėtingumą, nes skaitymo laiko sąnaudos gali labai skirtis.

Studento darbo laiko sąnaudos taip pat priklauso ir nuo to, kokios **vertinimo formos** ir **metodai** bus taikomi. Ar bus numatomas formuojamasis (tarpinis) vertinimas, kada studento gaunamos savarankiško darbo užduotys yra nuolat vertinamos, ar bus taikomos kaupiamąjo vertinimo formos (pvz., aplanko metodas). Įvairių vertinimo metodų taikymas yra svarbus pateikiant įrodymus apie pasiektus studijų programas ir atskiro dalyko ar modulio studijų siekinius.

Planuojant studentų mokymosi laiką, būtina atsižvelgti ir į dalyko sudėtingumo lygį. Kontaktinio studijų laiko apimtis bakalauro studijose yra didesnė, o magistrantūros – mažesnė. Tačiau studijuojant magistrantūroje reikia nuodugnesnio studijuojamų dalykų suvokimo. Sudėtingumo lygis gali būti įvertintas dauginant savarankiško darbo valandas iš tam tikro koeficiento. Pavyzdžiui, bakalauro studijose kontaktinio ir savarankiško darbo laiko santykis yra 1 : 2 (pvz., 20 val. pas-

kaitų atitinka 40 val. savarankiško darbo), o magistrantūros studijose savarankiško darbo apimtis gali būti dvigubai didesnė.

Studentų darbo krūvio planavimo ir skaičiavimo žingsniai. Rekomenduojami trys žingsniai, kurie padėtų planuoti studentų mokymosi krūvį: 1) studentų darbo krūvio projektavimas (dėstytojo planas); 2) numatyto darbo krūvio tikslinimas, vadovaujantis studentų vertinimais; 3) dėstytojų planuoto darbo krūvio ko-gavimas, vadovaujantis studentų vertinimais. Aptarkime juos išsamiau.

Studentų darbo krūvio projektavimas (dėstytojo planas). Paprastai dėstytojas apytiksliai žino, ko galima reikalauti ir tikėtis iš studento, studijuojančio konkrečią studijų programą. Dėstytojas žino studijų programos kokybės kriterijus. Vadovaudamasis savo darbo patirtimi, jis gali nuspręsti, kokios studijų užduotys geriausiai tinka konkreto dalyko ar modulio siekiniams pasiekti ir kiek vidutiniškai studentui reikia laiko kiekvienai užduočiai atlikti.

Darbo valandomis išreikštas mokymosi krūvis turi atitikti studijų dalykui ar moduliui numatytą kreditų skaičių. Norint taip skaičiuoti studijų laiką galima pasinaudoti 8 lentele.

8 lentelė. Studentų darbo krūvio planavimas

Studijų programa			
Studijų dalyko ar modulio pavadinimas, kreditų skaičius			
Studijų pakopa (profesinio bakalauro, bakalauro studijos, magistrantūra, doktorantūra)			
Plėtojamos studijų programos kompetencijos			
.....			
.....			
.....			
.....			
Siekiniai	Studijų veikla	Numatytas studentų darbo krūvis, val.	Įvertinimas (pastabos)
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			

Dėstytojais turi pasirengti tokias didaktines priemones, kurios optimaliai išnaudotų užduotims skirtą laiką pagal numatytą kreditų skaičių. Studijų procesui pasibaigus, dėstytojas įvertina, ar numatyta studijų veikla (kontaktinės, savaran-

kiškos studijos ir vertinimas) padeda pasiekti numatytus studijų siekinius ir atitinka kreditus.

Numatyto darbo krūvio patikslinimas, vadovaujantis studentų vertinimais. Galimi įvairūs būdai patikrinti, ar numatytas studentų mokymosi krūvis yra tinkamas. Pirma, semestro pabaigoje gali būti naudojami įvairūs klausimynai. Antra, aiškinamasi, ar teisingai suskaičiuotas studentų darbo laikas, taikant tą pačią krūviui planuoti naudojamą lentelę (8 lentelė): galima prašyti studentų ją užpildyti ir nurodyti laiką, kuris realiai buvo skirtas studijų siekiniams pasiekti.

Planuoto darbo krūvio koregavimas, vadovaujantis studentų vertinimais. Jeigu dėstytojo ir studentų darbo krūvio įvertinimai nesutampa, gali tekti koreguoti studijų veiklą ir numatytą studento darbo krūvį. Tik ilgalaikė (ne vieno semestro) įgyvendinamos studijų programos stebėseną leidžia pamatyti šį neatitikimą. Tikslinant darbo krūvį galima keisti dalyko ar modulio apimtį, išreikštą kreditais. Todėl gali tekti koreguoti visą studijų programą, iš esmės peržiūrėti visą studijų programą, pertvarkyti ir geriau subalansuoti jos struktūrinius komponentus (dalykus ar modulius).

Daugiametė dėstytojų patirtis dėstant panašias programas yra pagrindinis atsaitos taškas skaičiuojant studentų darbo krūvį. Vienas iš svarbiausių šios užduoties atlikimo metodų – dėstytojų diskusijos. Kitas metodas – kritinė kitų šaltinių (tyrimų apie studentų požiūrį į savo darbo krūvį studijose ar kitos prieinamos statistikos) analizė. Diskutuojant ir analizuojant būtina atsižvelgti į esamą organizacijos situaciją (pvz.: laboratorijų atnaujinimo, kitus investicijų planus ir pan.), įvertinti ateities perspektyvas.

Apibendrinami šį skyrių dar kartą pabrėžiame, kad studijų programos kūrimo procesas yra labai sudėtingas, reikalaujantis sisteminio požiūrio, t. y. visų aptartų komponentų jungimo į visumą, atsižvelgiant į jų sąsajas ir tarpusavio ryšius. Tik taip įmanoma užtikrinti studijų programos vientisumą ir išvengti fragmentacijos.

Dėmesys bendrųjų ir dalykinių (būdingų studijų kryptiai) kompetencijų plėtotei skirtinas visoje programoje. Visi komponentai – kompetencijos, studijų siekiniai, turinys, numatyti tinkami studijų (dėstymo ir mokymosi) metodai ir vertinimas – turi nuosekliai ir prasmingai vienas kitą papildyti.

3. BENDRŲJŲ KOMPETENCIJŲ UGDYMAS(IS)

Šiuolaikinės aukštosios mokyklos paskirtis – atitikti kintančius žinių visuomenės poreikius. Jos proaktyvi pozicija šių pokyčių atžvilgiu, jos tobulėjimas yra svarbus visuomenės pažangos garantas. Šiuolaikinei visuomenei reikia visapusiškai išsilavinusių specialistų, todėl bendrųjų kompetencijų ugdymas – neatsiejama studijų programų dalis. Bendrosios kompetencijos yra reikšmingos siekiant visų keturių pagrindinių Europos Sąjungos aukštosioms mokykloms keliamų uždavinių:

- padėti besimokančiajam tapti nuolat tobulėjančiu profesionalu;
- sustiprinti besimokančiojo įsidarbinimo ir išlikimo darbo rinkoje galimybes;
- padėti besimokančiajam tapti sąmoningu ir aktyviu visuomenės nariu;
- skatinti asmeninį tobulėjimą ir prasmingą veiklą.

„Tuning“ projekte daug dėmesio skiriama bendrųjų kompetencijų ugdymui. Kaip jau aptarta pirmajame skyriuje, projekto dalyviai susitarė dėl tokios kompetencijos sampratos: „Kompetencijos yra dinamiškas kognityviųjų ir metakognityviųjų įgūdžių, žinių ir sampratų, tarpasmeninių, intelektinių ir praktinių įgūdžių bei vertybių junginys. Ugdyti šias kompetencijas yra visų švietimo programų <...> paskirtis“⁴¹.

Akademinis aukštųjų mokyklų personalas formuluoja studijų siekinius ir numatomas ugdyti bendrąsias ir dalykines kompetencijas, konsultuodamasis su vidaus ir išorės partneriais. Kiekvieno asmens įgyjamos kompetencijos lyginamos su kompetencijomis ir siekiniais, suformuluotais programoje. Siekinių visuma sudaro prielaidas žmogui ugdytis, plėtoti (ar atskirais atvejais ir įgyti) konkrečiai profesijai reikalingas kompetencijas. Sėkmingai baigus visą studijų programą, įgyjamas visas studijų programoje planuotas kompetencijų rinkinys, kurį sudaro bendrosios ir dalykinės kompetencijos. Dalykinės kompetencijos yra siejamos su studijų disciplina, atspindi studijų programos (ar dalyko) specifiką, sudaro profesijos pagrindą. Bendrųjų kompetencijų pagrindą sudaro gebėjimai, kurie reikalingi visiems studentams, nesvarbu, kokią studijų programą jie studijuoja, nori sėkmingai baigti studijas ir įgyti tokią kvalifikaciją, kuri leistų lengvai įsidarbinti ir vėliau išlikti darbo rinkoje, padėtų toliau mokytis ir tobulėti, prisiimti etinius įsipareigojimus, būti aktyviu visuomenės nariu ir prasmingai dalyvauti įvairioje veikloje. Toliau aptariami aktualūs praktiniai bendrųjų kompetencijų ugdymo ir plėtojimo klausimai.

⁴¹ TUNING 2007, 2.

3.1. Bendrųjų kompetencijų vieta studijų programose ir studijų pakopose

Kuriant Europos aukštojo mokslo erdvę, kaip nurodoma Europos aukštojo mokslo kvalifikacijų sandaros apraše⁴², aukštojo mokslo uždaviniai yra ketverio-pi. Pirma, aukštojoje mokykloje žmogus turi turėti galimybę įgyti profesiją, įgyti galimybę įsidarbinti. Antra, aukštasis mokslas turi padėti žmonėms pasirengti gyventi demokratinėje visuomenėje ir ginti demokratijos vertybes, būti pilietiškiems. Trečia, aukštajame moksle akcentuotinas asmens tobulėjimas. Ketvirta, aukštoji mokykla turi skatinti atviro naujovėms ir mokslo pažangai asmens ugdymąsi.

Bendrosios kompetencijos, arba vadinamosios perkeliamosios kompetencijos, yra reikšmingos siekiant visų keturių pagrindinių uždavinių.

Bendrųjų kompetencijų apibrėžimui skiriamas nemenkas dėmesys. Apie jas, kaip esmines ir būtinas žinių visuomenei, aktyviam pilietiškumui, socialinei integracijai, kalbama Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacijoje dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi kompetencijų⁴³. Šiame dokumente išskiriamos aštuonios pagrindinės kompetencijos:

- *bendravimas gimtąja kalba,*
- *bendravimas užsienio kalbomis,*
- *matematiniai gebėjimai ir pagrindiniai mokslo ir technologijų sričių gebėjimai,*
- *skaitmeninis raštingumas,*
- *mokymasis mokytis,*
- *socialiniai ir pilietiniai gebėjimai,*
- *iniciatyva ir verslumas,*
- *kultūrinis sąmoningumas ir raiška.*

Šis ir kiti Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos švietimą reglamentuojantys dokumentai pabrėžia, kad pagrindinis bendrųjų kompetencijų ugdymo aukštosiose mokyklose tikslas – formuoti mokymosi visą gyvenimą kultūrą ir mokymosi visą gyvenimą gebėjimus.

Bendrųjų kompetencijų konkretinimas. Planuojant studijas aukštojoje mokykloje anksčiau įvardyti tarptautinio ir nacionalinio lygmens siekiai turi būti toliau detalizuojami ir konkretinami, atsižvelgiant į studijų kryptių, studijų pakopų⁴⁴ ir studijų programų specifiką. Bendrųjų kompetencijų konkretinimas ypač

⁴² *Europos aukštojo mokslo kvalifikacijų sandaros aprašas*, 23.

⁴³ Daugiau apie tai žr. *Recommendation of the European Parliament and the Council, of 18 December 2006, on Key Competences for Lifelong Learning*. Official Journal L 394 of 30.12.2006. http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11090_en.htm [2010 08 14].

⁴⁴ Čia gali praversti Dublino aprašai. Juos galima rasti šios metodikos 1 ir 2 prieduose.

svarbus studijų programose. Įvardytos bendrosios kompetencijos turi derėti su ugdomomis dalykinėmis kompetencijomis. Pateikiame konkrečios studijų programos pavyzdį⁴⁵:

Informacinių technologijų studijų programa, atsižvelgiant į anksčiau įvardytus siekius, gali būti skirta šių bendrųjų kompetencijų ugdymui:

- gebėjimui nuolat mokytis ir tobulėti atsižvelgiant į nuolatinius IT srities pokyčius, susijusius su technologijų vystymusi;
- gebėjimui ir vadovauti IT projektams, ir būti efektyviu projekto komandos nariu;
- gebėjimui dirbti grupėje, kurią sudaro įvairių tautų ir kultūrų atstovai;
- gebėjimui perduoti profesinę informaciją įvairioms tikslinėms grupėms;
- gebėjimui dirbti laikantis profesinių asociacijų apibrėžtų veiklos standartų;
- gebėjimui aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime.

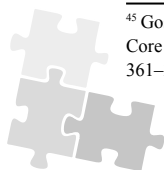
Pažymėtina, kad bendrųjų kompetencijų apibūdinimas konkrečioje studijų programoje priklauso ne tik nuo dalykinės srities, bet ir nuo nacionalinių tradicijų bei aukštosios mokyklos puoselėjamų vertybių.

3.2. Kuo vadovautis sudarant konkrečios studijų programos bendrųjų kompetencijų sąrašą

Egzistuoja įvairių rekomenduojamų bendrųjų kompetencijų sąrašų, dar įvairesnių yra atskirų bendrųjų kompetencijų apibūdinimų. Ugdytinių kompetencijų sąrašus galima rasti įvairiuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose švietimo procesus, pavyzdžiui: studijų kryptių reglamentuose, kvalifikacijų sandaros dokumentuose. Svarbiausių tam tikrų sričių bendrųjų kompetencijų sąrašus teikia įvairios profesinės asocijuotos struktūros, įmonių konsorciumai ir pan. Studijų programų rengėjams visi šie sąrašai, taip pat ir konsultacijos su įvairiomis interesų grupėmis gali būti vertingos ir padėti suformuluoti bendrąsias kompetencijas, numatomas ugdyti konkrečioje studijų programoje.

Vieną iš universalių bendrųjų kompetencijų sąrašų pateikė Europos aukštojo mokslo struktūrų suderinimo projekto komanda. Atlikto empirinio tyrimo pagrindu buvo suformuluotos bendrosios kompetencijos (angl. *generic competences*), būtinos kiekvienam aukštąjį išsilavinimą įgijusiam specialistui. Bendro susitarimo pagrindu suformuluota 30 bendrųjų kompetencijų, į kurias, kaip numatomas pirmosios studijų pakopos (bakalauro) aukštojoje mokykloje siekinius (angl. *learning outcomes*), turi orientotis visos aukštosios mokyklos, reformuojančios

⁴⁵ Goscinski A., Campbell M., Dew R., Horan P. et al. An IT Bachelor Degree Using Modern Technologies to Illustrate Core Concepts and Principles and Building Generic Skills. *Education and Information Technologies* 10 (4), 2005, 361–379.

studijas⁴⁶. Jos buvo suklasifikuotos į tokias grupes:

Instrumentinės kompetencijos (angl. *instrumental competences*) – tai kognityvieji, metodologiniai, technologiniai ir lingvistiniai gebėjimai:

1. gebėjimas analizuoti ir sinteminti,
2. gebėjimas organizuoti ir planuoti,
3. pagrindinės bendrosios žinios,
4. dalykinės srities žinios ir savo profesijos supratimas,
5. gebėjimas bendrauti žodžiu ir raštu gimtąja kalba,
6. gebėjimas bendrauti užsienio kalba,
7. elementarūs skaičiavimo gebėjimai,
8. informacinių ir komunikacinių technologijų naudojimo įgūdžiai,
9. gebėjimas ieškoti informacijos įvairiuose šaltiniuose ir ją analizuoti,
10. gebėjimas spręsti problemas,
11. gebėjimas priimti sprendimus.

Tarpasmeninės kompetencijos (angl. *interpersonal competences*) – tai individualūs gebėjimai arba socialiniai (interakcijos ir bendradarbiavimo) įgūdžiai:

1. gebėjimas būti kritiškam ir savikritiškam,
2. gebėjimas dirbti komandoje,
3. tarpasmeniniai (bendravimo) įgūdžiai,
4. gebėjimas dirbti tarpdalykinėje komandoje,
5. gebėjimas bendrauti su kitų sričių specialistais,
6. kultūrinės įvairovės, daugiakultūriškumo supratimas ir pripažinimas,
7. gebėjimas dirbti tarptautinėje aplinkoje,
8. etiniai įsipareigojimai (angl. *ethical commitment*).

Sisteminės kompetencijos (angl. *systemic competences*) – visuminio pažinimo gebėjimai ir įgūdžiai, padedantys pažinti visą sistemą, derinant supratimą, jautrumą, jausmingumą (angl. *sensibility*) ir žinojimą. Šios kompetencijos formuojasi anksčiau įgytų instrumentinių ir tarpasmeninių kompetencijų pagrindu:

1. gebėjimas taikyti žinias praktikoje,
2. gebėjimai atlikti mokslinius tyrimus,
3. gebėjimas mokytis,
4. gebėjimas prisitaikyti prie naujų situacijų,
5. gebėjimas kurti naujas idėjas (kūrybiškumas),
6. gebėjimas vadovauti (angl. *leadership*),
7. kitų šalių kultūrų ir papročių supratimas,
8. gebėjimas savarankiškai dirbti,
9. projektų kūrimas ir valdymas (angl. *project design and management*),

⁴⁶ TUNING 2007.

10. iniciatyvumas ir verslumo dvasia (angl. *initiative and entrepreneur spirit*),
 11. dėmesys kokybei (angl. *concern for quality*).

Suformulavę bendrąsias kompetencijas „Tuning“ projekto dalyviai ėmėsi atskirų dalykų specifinių kompetencijų (angl. *subject specific competences*) analizės. Apibūdinant dalykines kompetencijas buvo siekiama apibrėžti konkrečios studijų programos (pvz., istorijos) išmanymo, supratimo ir gebėjimų sritis.

Vykdamas ECTS projektą šis sąrašas taip pat buvo naudojamas siekiant nustatyti, kokios kompetencijos yra svarbiausios atskirose studijų kryptyse ir programose. Šio projekto darbo grupių buvo suformuotas visoms studijų kryptims universalus sąrašas, kurį sudaro vidutiniškai 30 bendrųjų kompetencijų. Atliekant sociologinį tyrimą šis sąrašas buvo patikrintas ir nustatyta, kad jis tinka visoms tyrimė dalyvavusioms studijų kryptims.

Čia pateikiamas susistemintų bakalauro ir magistrantūros studijų bendrųjų kompetencijų **pavyzdys**⁴⁷, parodantis bendrųjų kompetencijų skirtumus tarp šių studijų pakopų:

Bakalauro studijos	Magistrantūros studijos
Savarankiškumas	
<ul style="list-style-type: none"> Atkaklumas, ryžtingumas ir savarankiškumas vykdant užduotis ir prisiimtus įsipareigojimus Gebėjimas organizuoti ir planuoti savo darbą ir priimti sprendimus Gebėjimas mokytis, ieškoti informacijos įvairiose šaltiniuose, ją apdoroti ir analizuoti 	<ul style="list-style-type: none"> Gebėjimas plėsti akiratį, ieškoti naujos ar trūkstamos informacijos problemoms spręsti Gebėjimas organizuoti ir planuoti vykdant asmenines ar kolektyvines užduotis ir prisiimtus įsipareigojimus
Psichologiniai gebėjimai	
<ul style="list-style-type: none"> Gebėjimas kurti naujas idėjas, pasitelkiant vaizduotę, emocijas ir jausmus (kūrybiškumas) Gebėjimas dirbti grupėje ir siekti bendrų tikslų Gebėjimas prisitaikyti prie naujų situacijų 	<ul style="list-style-type: none"> Gebėjimas vadovauti, kurti naujas idėjas, jas perteikti ir įgyvendinti Gebėjimas bendrauti ir motyvuoti žmones siekti bendrų tikslų Gebėjimas reaguoti į naujas situacijas ir spręsti problemas Gebėjimas abstrakčiai mąstyti, analizuoti ir sisteminti informaciją
Kritiškas požiūris	
<ul style="list-style-type: none"> Gebėjimas kritiškai ir savikritiškai vertinti darbo kokybę ir ją palaikyti Gebėjimas reaguoti ir atsižvelgti į etinį, etninį, socialinį ir kultūrinį darbo kontekstą 	<ul style="list-style-type: none"> Gebėjimas argumentuotai vertinti darbo kokybę Gebėjimas analizuoti ir tinkamai reaguoti į kintančias gyvenimo situacijas socialiniu ir pilietiniu požiūriais

⁴⁷ Rimšaitė R., Umbrasienė V., *op. cit.*

Komunikaciniai gebėjimai	
<ul style="list-style-type: none"> • Gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti darbo kolektyve • Gebėjimas bendrauti žodžiu ir raštu gimtąja ir užsienio kalba, naudotis informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis 	<ul style="list-style-type: none"> • Gebėjimas vadovauti ir organizuoti darbą tautinėje ir tarptautinėje aplinkoje • Gebėjimas bendrauti su žmonėmis, kurie nėra darbuotojo profesinės srities ekspertai

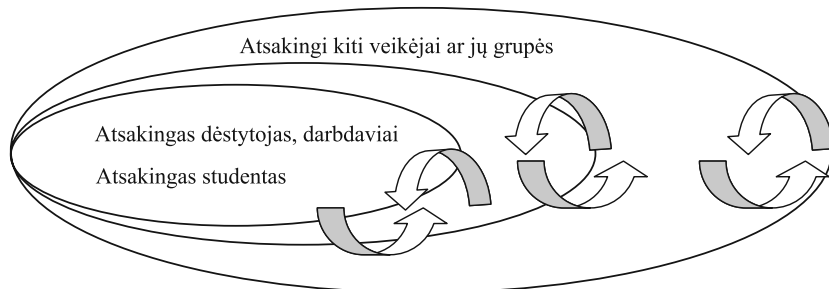
3.3. Bendrųjų kompetencijų ugdymo atsakomybės problema

Sparčiai kintančiam veiklos pasauliui bendrųjų kompetencijų ugdymo svarba akivaizdi, nes būtent jos, labiau negu dalykinės kompetencijos, gali suteikti daugiau lankstumo ir padėti šiuolaikiniam žmogui rasti savo vietą kintančiame veiklos pasaulyje. Bendrosios kompetencijos tampa ta gija, kuri eina per visas studijų programas, jos ugdomos ir plėtojamoms per visą studijų procesą, visose studijų pakopose.

Bendrosios kompetencijos – tai tarytum „niekieno žemė“, nes tradicinėje aukštojoje mokykloje, kuri labiau koncentruojasi į dalykinį turinį ir dalykinių kompetencijų ugdymą, šis klausimas nekyla, visiems aišku, kad atsakingi dėstytojai dalykininkai. Dabar neišvengiamai kyla klausimas – **kas atsako už bendrųjų kompetencijų ugdymą?**

Atsakymas į šį klausimą paprastas. Už bendrųjų kompetencijų ugdymą atsako visi, tiesiogiai ar netiesiogiai dalyvaujantys rengiant specialistus. Tai kolegiali studentų, dėstytojų, darbdavių, aukštųjų mokyklų vadovų ir administracijos, taip pat įvairių kitų su aukštuoju mokslu susijusių institucijų ir ministerijų atsakomybė (7 pav.). Panagrinėkime jų atsakomybę atskirai.

Socialinių partnerių atsakomybė. Ir įstatymus leidžiančioji, ir vykdomoji valdžia yra atsakingos už sėkmingą aukštųjų mokyklų veiklą ir bendrųjų kompetencijų ugdymą. Pakankamas aukštųjų mokyklų finansavimas, teisinės sistemos lankstumas ir skaidrumas yra būtinos prielaidos.

7 pav. Atsakomybė už bendrųjų kompetencijų ugdymą(si)

Kitos socialinės institucijos, pavyzdžiui: žiniasklaida, pateikianti plačiajai visuomenei gerosios ir vengtinios patirties pavyzdžių, taip pat socialinės ir sveikatos apsaugos įstaigos, gali būti paveikios. Nuo jų priklauso, ką studentai manys esant reikšminga savo, kaip profesionalo, piliečio ir asmens, gyvenime. Studijų programos pertvarkymo etape ypač svarbus darbdavių, socialinių tinklų, bendruomenės, kitų šalių organizacijų vaidmuo. Darbdavių, socialinių tinklų, bendruomenės, kitų šalių specialistų konsultacijos gali padėti dėstytojams tiksliau suformuluoti konkrečios studijų programos bendrąsias kompetencijas ir padėti jas ugdyti. Profesijos ar jų grupės ateities išvalgos padeda įvardyti ir studijų programos bendrąsias kompetencijas. Konsultacijos su kitais kolegomis, darbdavių atstovais padeda atkreipti dėmesį bent į du aspektus.

Sėkmingas studijų programos įgyvendinimas visada priklauso nuo konkrečioje aukštojoje mokykloje sudaromų studijų proceso sąlygų. Studijų kokybė priklauso: nuo jų administravimo kokybės; nuo auditorijų, laboratorijų ir bibliotekų aprūpinimo reikalingais ištekliais ir įranga; nuo knygų, kitų mokymosi priemonių prieinamumo studentams ir dėstytojams. Aukštosios mokyklos administracijos bei palaikančiųjų padalinių koordinuotas, kokybiškas darbas yra būtinas sklandžiam, ritmingam studijų procesui organizuoti, kad studentai, siekdami visų studijų programoje suformuluotų kompetencijų ir studijų siekinių, galėtų sėkmingai įgyti ir bendrąsias kompetencijas.

Reikšminga studijų komiteto ir visos **akademinės bendruomenės atsakomybė**. Rengiant studijų programą dėl bendrųjų kompetencijų rekomenduotina konsultuotis su akademinės bendruomenės kolegomis ir darbdaviais. Jei bendras bendrųjų kompetencijų ugdymo darbas vyksta sėkmingai, kiekvieno kurso pabaigoje priartėjama prie kompetencijų, kaip jos apibūdintos studijų programoje. Todėl akivaizdu, kad bendrųjų kompetencijų plėtotę labai veikia dėstytojai ir kiti akademinės ir profesinės bendruomenės nariai.

Bendriausia studijų programos paskirtis yra padėti jauniems žmonėms pasirengti gyventi šiuolaikiniame pasaulyje bei prisidėti prie tolesnės jo pažangos: mokslinės, technologinės, ekonominės, socialinės, ir naujų horizontų paieškos. Aukštosios mokyklos nariai dalyvauja ir mokslinėje, ir eksperimentinėje plėtroje, kurios rezultatai atskleidžiami per studijas bei pritaikomi profesinėje veikloje. Akademinės bendruomenės nariai dažnai patys inspiruoja kaitą, pasiūlo naujų technologinių sprendimų, keičiančių vienos ar kitos profesijos reikalavimus. Svarbu, kad dėstytojai patys suvoktų savo atsakomybę ir mokytųsi, kad galėtų sėkmingai išugdyti studentų bendrąsias kompetencijas. Atsakingiausias yra pats besimokantis. Svarbu, kad jis suvoktų bendrųjų kompetencijų ugdymosi svarbą, kad pats ieškotų ir pasinaudotų visomis jam prieinamomis galimybėmis jas toliau plė-

toti, studijuodamas savo aukštojoje mokykloje, dalyvaudamas mainų programose, atlikdamas praktiką įvairiose institucijose savo šalyje ir užsienyje, aktyviai dalyvaudamas visuomeninėje veikloje.

Taigi galima teigti, kad už bendrųjų kompetencijų ugdymą(si) ir plėtotę atsakingos visos minėtos grupės. Skiriasi tik jų atsakomybės laipsnis, kuris kinta.

Dėstytojo ir studento vaidmuo ugdant(is) bendrąsias kompetencijas.

Modeliuojant didaktinę bendrųjų kompetencijų ugdymo sistemą svarbu suvokti, koks yra dėstytojų ir studentų – pagrindinių studijų proceso dalyvių – vaidmuo. Dėstytojas, kaip mokymo(si) proceso organizatorius, rengia bendrųjų kompetencijų ugdymo metodiką, išryškina bendrųjų ir specialiųjų kompetencijų sąsajas studijų procese, skiria užduotis, padedančias jas ugdytis, vertina įgytas studijuojant kompetencijas ir konsultuoja studentus dėl mokymosi strategijų pasirinkimo.

Studentų vaidmuo taip pat labai svarbus, ypač studentų grupės vaidmuo. Studijuodamas studentas turi išsiugdyti asmenines (instrumentines ir sisteminės) ir tarpasmenines bendrąsias kompetencijas. Pastarosios ugdomos (pvz., gebėjimas dirbti komandoje) tik tarpasmeninės sąveikos būdu, t. y. dirbant grupėmis. Darbas grupėmis padeda mokytis bendrauti, kritiškai reflektuoti savo ir grupės dalyvių ugdymosi procesą, sąmoningai ugdytis bendrąsias kompetencijas. Studentų vaidmuo didėja, nes pertvarkomas pagal „Tuning“ metodiką studijų procesas – tai į studijuojančiuosius orientuotas procesas. Tai reiškia, kad keičiasi studijų programų didaktiniai akcentai. Dėmesio centre yra ne dėstytojų veikla, o studentų mokymasis, kuriam skiriamas pagrindinis dėmesys.

Kaip dėstytojas gali paskatinti bendrųjų kompetencijų ugdymąsi? Dėstytojas gali padėti studentui mokytis ir plėsti jo *žinojimą ką* ir *žinojimą kaip*. Dėstytojas galės padėti studentui mokytis, jei jo repertuarą sudarys įvairūs studijų metodai, kuriuos jis gebės efektyviai taikyti, kurdamas studentų mokymuisi palankią aplinką.

Studentų mokymasis tampa turtingesnis, įvairiapusiškesnis, efektyvesnis, kai taikomi įvairūs studijų metodai, kai paaiškinama jų prasmė, pagrindžiama paskirtis, diskusija ar refleksija atskleidžiama jų prasmė, reikšmė studijoms ir profesinei veiklai. Pavyzdžiui, darbas grupėmis yra ir studijų metodas, kurį dėstytojas turi specialiai suprojektuoti, kad padėtų siekti tam tikrų studijų siekinių. Tačiau gebėjimas dirbti grupėse, komandose, ypač su skirtingų sričių žmonėmis, taip pat yra svarbi bendroji kompetencija, vertinama pasaulyje greta kitų gebėjimų (savikritiškumo, kritiškumo, gebėjimo planuoti ir organizuoti darbus, analizuoti, sisteminti informaciją ir savo mintis, spręsti problemas ar priimti sprendimus).

Pastebėta, kad egzistuoja sąsajos tarp studijų metodų ir bendrųjų kompetencijų. Pavyzdžiui, taikant probleminį metodą ugdomas gebėjimas formuluoti problemas, gebėjimas spręsti problemas, gebėjimas priimti sprendimus, gebėjimas

taikyti žinias praktinėse situacijose ir gebėjimas prisitaikyti prie naujų situacijų.

Projektų metodo taikymas studijose padėtų siekti planavimo, vadovavimo, sprendimų priėmimo, organizavimo, sisteminimo, kitų bendrųjų kompetencijų. Studijų metodai beveik neatsiejamai susiję su vertinimo metodais. Kai kuriais atvejais studijų metodas ir vertinimo metodas susilieja: veiksmų procedūra ta pati, skiriasi funkcija. Pavyzdžiui, esė, kaip studijų metodas, padeda studentams laisvai ir polemiskai reikšti mintis, aprašyti įvairius reiškinius, argumentuoti, analizuoti, apibendrinti. Esė, kaip vertinimo metodas, vertinančiam dėstytojui gali teikti grįžtamosios informacijos apie tai, kiek studentai įstengė šiuos gebėjimus išlavinti.

Kitas kompleksinis studijų ir vertinimo metodas – rašymas mokymosi dienoraščio, kuriame jie žymėtusi, ko išmokę, taikydami studijų metodų įvairovę (žr. 7 priedą). Dėstytojas gali parengti įvairius jo šablonus. Pavyzdžiui, pirmajame semestre dienoraščio rašymą ir pildymą galima derinti su grupinėmis darbo formomis: studentų diskusija, refleksija, kol studentai dar neišmoko kritiškai mąstyti, negeba išskirti esminių dalykų. Vėliau studentai tai gali daryti individualiai ir savarankiškai.

Tinkamas ir apgalvotas studijų metodų pa(si)rinkimas, jų suderinimas yra svarbi sėkmingo studentų mokymo(si) organizavimo sąlyga. Dėstytojas gali prisidėti prie bendrųjų kompetencijų ugdymo išmaniai derindamas įvairius metodus, tinkamus ir studijų procesui pagyvinti, ir kompetencijoms plėtoti.

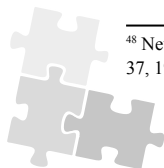
3.4. Bendrųjų kompetencijų integravimo į studijų procesą modeliai

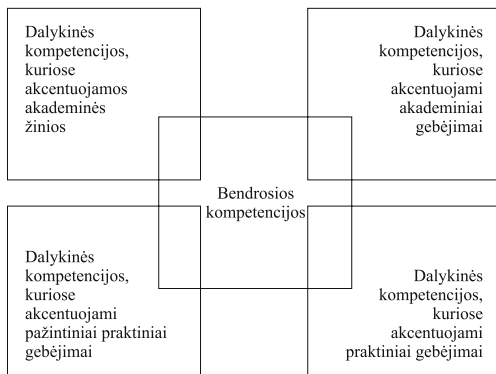
Pertvarkant studijų programas dažnam dėstytojui kyla klausimas: kaip integruoti bendrųjų kompetencijų ugdymą į bendrąjį studijų procesą? Pateikiame keletą bendrųjų kompetencijų įdiegimo į studijų programą modelių⁴⁸. Atsižvelgus į skirtingą dalykinių ir bendrųjų kompetencijų santykį, refleksijos ir (įsi)vertinimo vaidmenį, šie modeliai modifikuoti ir išplėsti, taip pat aptariami jiems tinkami studijų, grupinio darbo metodai, mokymosi aplinka, dėstytojo ir studento santykiai.

Modeliuose išskiriami 5 skirtingi ugdymo objektai:

- dalykinės kompetencijos, kuriose akcentuojamos akademinės žinios;
- dalykinės kompetencijos, kuriose akcentuojami akademiniai įgūdžiai;
- dalykinės kompetencijos, kuriose akcentuojami pažintiniai praktiniai gebėjimai;
- dalykinės kompetencijos, kuriose akcentuojami praktiniai gebėjimai; bendrosios kompetencijos.

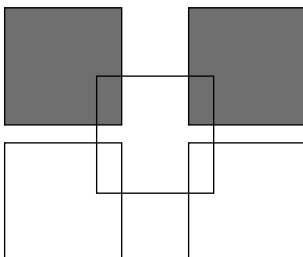
⁴⁸ Neville B., Dunne E., Carre C. Patterns of core and generic skill provision in higher education. *Higher Education* 37, 1999, 71–93. Kluwer Academic Publishers. Printed in the Netherlands.

8 pav. Pagrindiniai integruotų studijų modelių komponentai

8 paveiksle pavaizduotos schemos keturi išoriniai elementai (išskyrus esančią centre) iš dalies atitinka Lietuvos aukštosiose mokyklose dažniausiai ugdomus kompetencijų komponentus, taikomus mokymo metodus ir studijų formas (paskaita, seminaras, pratybos, pažintinė praktika ir darbo praktika).

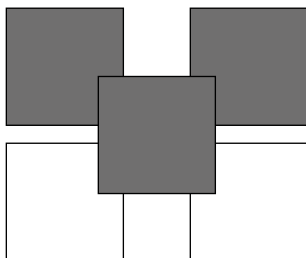

9 pav. Pirmasis integruotų studijų modelis

Pirmajame integruotų studijų modelyje koncentruojamasi į akademinį dalyko turinį (9 pav.). Pagrindinis dėmesys skiriamas žinioms įsisavinti. Bendrosios kompetencijos (gebėjimas analizuoti ir sisteminti, bendradarbiavimo kompetencija, gebėjimas apdoroti informaciją ir kt.) ugdymo procese naudojamos tik epizodiškai pasitelkiant jas specialiųjų žinių įsisavinimo procesui intensyvinti. Šiame modelyje bendrosios kompetencijos nėra ugdymo objektas, jos nereflektuojamos ir nevertinamos ugdymo procese. Taikomi studijų metodai pasižymi aktyviu ir direktyviu dėstytojo vadovavimu žinių įsisavinimo procesui. Remiantis šiuo modeliu, taikomos įprastinės **studijų formos**: paskaita, specialiosios literatūros skaitymas, siekiant įsiminti ir suvokti informaciją, testai, siekiant patikrinti informacijos įsiminimą, supratimą ir gebėjimą ja operuoti, referatai ir pan. Studentas dažniausiai mokosi individualiai. Jei užduotis ir atliekama grupėmis, akcentuojami darbo

su informacija rezultatai, o ne grupės darbo procesai, kurie nereflektuojami. Šis modelis efektyvus, kai pristatoma ar apžvelgiama tema, kai svarbu, kad studentai greitai sužinotų esminius dalykinės srities aspektus. Bendrųjų kompetencijų ugdymo atžvilgiu šis modelis nėra efektyvus, tačiau dėstytojas, kaip mokymo proceso organizatorius, gali jį padaryti efektyvesnį: taikyti metodus, aktyvinančius bendrųjų kompetencijų ugdymą, skatinti besimokančiuosius kelti problemas, susijusias su teikiama informacija, ieškoti informacijos bibliotekose ir internete, keistis klausimais ir gauta informacija su kitais studentais, naudojantis įvairiomis komunikacinėmis priemonėmis ir pan.

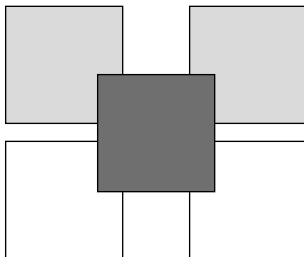

10 pav. Antrasis integruotų studijų modelis

Antrajame integruotų studijų modelyje dalykinėms ir bendrosioms kompetencijoms suteikiama vienoda svarba (10 pav.). Aprašant dalykų (modulių) ir studijų programų kompetencijas ir siekinius, svarbu apibrėžti siekiamų dalykinių ir bendrųjų kompetencijų meistriškumo lygį bei jų indikatorius. Taikant šį modelį, bendrosios kompetencijos ugdomos pasitelkiant aktyviusius studijų metodus. Mokymo procese bendrosios kompetencijos tampa svarbiu dalykinių kompetencijų ugdymo katalizatoriumi. Tinkamiausi studijų metodai yra pagrįsti projekcinio ir komandinio darbo principais, orientacija į problemų sprendimą, realių situacijų imitaciją ir pan. Tokiu būdu ugdomos įvairios tarpasmeninės kompetencijos, taip pat gebėjimas spręsti problemas ir gebėjimas priimti sprendimus, tapti lyderiu, rodyti iniciatyvą, užsispyrimą, norą laimėti ir kt. Ugdymo proceso centre – aktyvus besimokantysis. Dėstytojas konsultuoja, teikia pagalbą, kuria mokymosi aplinką ir teikia grįžtamąjį ryšį. Dėstytojo ir studento bendradarbiavimo kultūra – svarbus veiksnys besimokančiojo vertybinėms tarpasmeninių kompetencijų nuostatomis formuotis. Taikant įvairius studijų metodus labai svarbu reflektuoti patį ugdymo(si) procesą, nes, būtent analizuojant jį, vyksta bendrųjų kompetencijų tobulinimas, grįžtamąjį ryšį teikia ne tik dėstytojas, bet ir besimokančios grupės nariai, todėl svarbu formuoti tinkamą refleksijos ir grįžtamojo ryšio teikimo grupėje kultūrą.

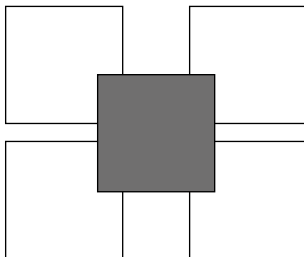
Bendrosios kompetencijos vertinamos taikant studijų dalykų bendrųjų kom-

petencijų meistriškumo indikatorius⁴⁹. Šiame modelyje ypač svarbus bendrųjų kompetencijų formuojamasis vertinimas, atliekamas studijų procese, o apibendrinamasis vertinimas⁵⁰ turėtų būti kompleksišškai integruotas į specialiuųjų kompetencijų vertinimą, nes bendrųjų ir specialiuųjų kompetencijų ugdymas yra labai susijęs studijų procese.

11 pav. Trečiasis integruotų studijų modelis

Trečiajame modelyje pagrindinis dėmesys skiriamas kertinių ir būsimai profesijai svarbių bendrųjų kompetencijų ugdymui (11 pav.). Dalykinės kompetencijos – tai tik bendrųjų kompetencijų ugdymo kontekstas. Diskutuojama, ar šios kompetencijos išlieka bendrosios, ar tampa specialiosios tam tikroje studijų programoje, nors ir yra bendrųjų kompetencijų kilmės. Pavyzdžiui, Europos kultūros studijų dalykas ugdo tokias pagrindines kompetencijas: gebėjimą dirbti daugiakultūroje ir intensyvaus judumo aplinkoje, gebėjimą suprasti kitų šalių kultūrą ir papročius, būti tolerantiškam skirtumams, bendradarbiavimo gebėjimus, etinius įsipareigojimus ir pan. Įvardytosios kompetencijos yra neabejotinai bendrosios (t. y. gali būti perkeliamos į kitas programas, kuriose jos aktualios), tačiau šiame konkrečiame kurse jos taip pat yra ir pagrindinės dalykinės kompetencijos. Šiame modelyje svarbios bendrųjų kompetencijų sąsajos su dalykinėmis studijų programos kompetencijomis, taip pat bendrųjų kompetencijų ugdymosi, refleksijos ir vertinimo aspektai.

12 pav. Ketvirtasis integruotų studijų modelis

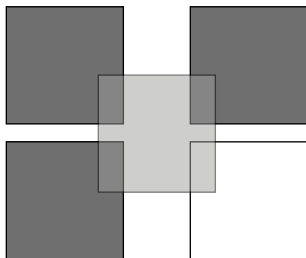
⁴⁹ Žr. Sanchez A. V., Ruiz M. P. (eds.). *Competence-based learning. A proposal for the assesment of generic competences*. University of Deusto, 2008.

⁵⁰ Išsamiau apie vertinimą rašoma ketvirtajame šios metodikos skyriuje.

Tai integruotų studijų programos modelis, skirtas išskirtinai bendrųjų kompetencijų ugdymui (12 pav.). Šiuo atveju bendrųjų kompetencijų ugdymas gali būti tik epizodiškai susietas su programos ugdomomis dalykinėmis kompetencijomis, tačiau šių sąsajų gali ir visiškai nebūti. Plačiausiai paplitę tokie šio modelio pavyzdžiai: kompiuterinio raštingumo, užsienio kalbų, mokslinių tyrimų atlikimo kursai, ugdantys bendruosius gebėjimus.

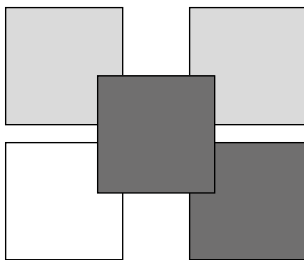
Specialūs studijų dalykai ar moduliai taip gali būti skirti tarpasmeninėms kompetencijoms ugdyti, pavyzdžiui, studijų programoje, kurioje plačiai taikomi aktyvieji studijų metodai, pagrįsti darbu grupelėmis, gali būti specialus įvadinis kursas, skirtas bendradarbiavimo ir komandinio darbo kompetencijoms ugdyti. Tokiame kurse daug dėmesio skiriama ne tik dalyko siekiniams, bet ir besimokančiųjų asmeniniam tobulėjimui. Dėmesys taip pat skiriamas mokymuisi reflektuoti bendrųjų kompetencijų ugdymosi procesus (grįžtamojo ryšio kultūros grupėje), ugdymosi proceso fiksavimo ir savirefleksijos metodų įsisavinimui (mokymosi dienoraščiui, neverbalinių ženklų pažinimui ir pan.).

13 pav. Penktasis integruotų studijų modelis

Penktajame modelyje pagrindinis studijų tikslas – pažinti darbo vietose vykstančius procesus (13 pav.). Modelis dažniausiai taikomas pažintinės praktikos metu, pasitelkiant imitacinius veiklos procesų modelius ar vizitus į įmones ir organizacijas. Nors dėmesys koncentruojamas į dalykinių kompetencijų ugdymą, kartu ugdomos susijusios bendrosios kompetencijos: problemų sprendimo įgūdžiai, gebėjimas planuoti ir organizuoti, socialiniai gebėjimai ir pan. Kaip plačiai ir giliai bus reflektuojamos ir (įsi)vertinamos bendrosios kompetencijos pažintinės praktikos metu, priklauso nuo dėstytojo, praktikos autoriaus ir besimokančiojo pasirinktų mokymosi būdų, tačiau dėmesį į jas kreipti būtina, siekiant efektyviau pasirengti darbo praktikai.

14 pav. Šeštasis integruotų studijų modelis

Šeštasis integruotų studijų modelis (14 pav.) gali būti taikomas profesinės praktikos metu, kai besimokantieji mokosi, kaip aukštojoje mokykloje įgytas dalykinės žinias ir įgūdžius pritaikyti praktikoje ir ugdyti bendruosius gebėjimus, pavyzdžiui: kaip dirbti ir toliau mokytis savarankiškai, planuoti ir organizuoti savo darbą, spręsti praktines problemas, dirbti darbo grupėje, būti tolerantiškam skirtingumams, reflektuoti savo veiklą. Neatsitiktinai darbdaviai pabrėžia absolventų bendrųjų kompetencijų svarbą – būtent bendrieji gebėjimai turi ypatingą reikšmę prisitaikant prie naujos darbo aplinkos. Besimokantysis bendrųjų gebėjimų ugdymosi klausimus gali aptarti su studijų programos vadovu ir praktikos vadovu. Praktikos ataskaitose svarbu numatyti bendrųjų kompetencijų įsivertinimo ir vertinimo klausimus.

Apibendrinant šiame poskyryje išdėstytas mintis, galima teigti, kad nuspręsti dėl tinkamo integracinio modelio pasirinkimo nėra lengva, viskas priklauso nuo studijų programos tikslų, bendrųjų kompetencijų specifikos ir aukštosios mokyklos vertybių sistemos. Galima pasirinkti vieną iš aptartų modelių arba taikyti kelis vienoje studijų programoje ir juos nuosekliai derinti.

4. STUDIJŲ SIEKINIŲ VERTINIMAS

Šiame skyriuje supažindinama su vertinimo tipais ir modeliais, kurie gali būti taikomi vertinant. Aptariami vertinimo metodai, priemonės ir kriterijai, pristatomos jų pasirinkimo galimybės. Vertinant reikia gauti informaciją, parodančią, ar efektyvi buvo bendra dėstytojų ir studentų veikla, ar ji padėjo įgyvendinti ir pasiekti konkrečiam specialistui reikalingas kompetencijas ir siekinius. Šiai informacijai gauti gali būti taikomi įvairūs vertinimo metodai. Dėmesys skiriamas bendrųjų kompetencijų vertinimo aptarimui.

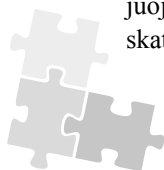
Vertinimo sistema – tai studentų studijų pasiekimų (pasiektų studijų siekinių) išreiškimo ir įforminimo tvarkos organizavimas. Ji turi būti suprantama ir vertintojams, ir vertinamiesiems. Skirtingose šalyse taikomos skirtingos vertinimo sistemos, pažymiais išreiškiami vertinimo rezultatai gali turėti įvairią raišką: raidėmis (pažymiai – tai raidės A, B, C, D, E), skaitmenimis (pažymiai – tai skaičiai, balai) ir žodžiais (įskaityta ar neįskaityta, puikiai, labai gerai, gerai, vidutiniškai, patenkinamai, silpnai). Lietuvos aukštosiose mokyklose nuo 1993 m. pradėta taikyti dešimtbalė vertinimo skalė. Tačiau kompetencijoms vertinti taikomi vertinimo tipai, modeliai, metodai ir priemonės yra skirtingi.

4.1. Vertinimo tipai ir modeliai

Pagal vertinimo tikslus skiriami šie pagrindiniai vertinimo tipai:

Diagnostinis vertinimas. Diagnostikos sąvoką (gr. *diagnostikos* – gebantis pažinti) dažniausiai vartojame kalbėdami apie sudėtingų reiškinių, procesų, būsenų funkcionavimo sutrikimų analizę. Diagnozė, kaip diagnostikos rezultatas, paprastai grindžiama mokslinio (teorinio ir empirinio) tyrimo rezultatais, yra nustatoma vadovaujantis tikslia informacija apie vertinamąjį objektą. Diagnostiniu vertinimu siekiama nustatyti besimokančiojo pasiekimų lygį, turimas žinias ir įgūdžius prieš mokymosi pradžią. Šiuo vertinimu gauta informacija leidžia tiksliau suplanuoti individo mokymąsi (pvz., diagnostinis vertinimas leidžia nustatyti įstojusių į aukštąją mokyklą studentų užsienio kalbos mokėjimo lygį, kuris gali labai skirtis). Diagnostinis vertinimas taip pat atliekamas norint išsiaiškinti studento pasiekimus ir padarytą pažangą baigus temą ar kurso dalį.

Formuojamasis vertinimas. Tai nuolatinis vertinimas, atliekamas studijuojant. Jis padeda numatyti mokymosi perspektyvą, pastiprinti daromą pažangą, skatina studijuojančiuosius mokytiis vertinimo: suprasti vertinimo kriterijus, anali-

zuoti savo daromą pažangą, pasiekimus, mokymosi sunkumus, bendradarbiauti su dėstytojais, dalyvauti priimant vertinamuosius sprendimus. Formuojamasis vertinimas dažnai yra neformalus vertinimas. Šis vertinimas, kaip ir diagnostinis vertinimas, padeda planuoti, keisti, koreguoti studijų procesą.

Apibendrinamasis vertinimas. Tai vertinimas, kuriuo vertinama baigus studijų dalyką, modulį, studijų programą. Apibendrinamojo vertinimo rezultatai formaliai patvirtina studento pasiekimus ugdymo programos pabaigoje. Apibendrinamasis vertinimas parodo studijų programos veiksmingumą ir matuoja studentų pasiekimus: įgytas žinias, gebėjimus, nuostatas. Labiausiai paplitusi apibendrinamojo vertinimo forma aukštojoje mokykloje – egzaminas.

Kaupiamasis vertinimas. Dabar aukštosiose mokyklose taikomas kaupiamasis vertinimas. Tai apibendrinamojo vertinimo variantas. Kaupiamasis vertinimas leidžia dėstytojui ugdymo procese surinkti daugiau informacijos apie studentų padarytą pažangą, ją matuoti pasitelkus įvairius vertinimo metodus. Paprastai egzaminas sudaro tik vieną kaupiamąjį vertinimo dalį. Kiti parenkami dėstytojo nuožiūra. Tai vertinimai už įvairius rašto (pvz.: referatą, kursinį darbą, koliokviumą, esė) ir kitus praktikos darbus, parodančius studentų mokantis ir studijuojant įgytas akademinės žinias, praktinius ar profesinius įgūdžius.

Aukštosiose mokyklose dažniausiai taikomi normomis, standartais ar kriterijais grįsti vertinimo modeliai⁵¹.

Norminis, arba normomis grįstas, vertinimas – tai vertinimas, kai vertinamasis, jo vertinimo rezultatai yra lyginami su kitų tos pačios grupės studentų rezultatais. Šis vertinimas, lyginant studentų vertinimo rezultatus, leidžia studentus surikiuoti į vieną eilę, suskirstyti pagal pasiekimų lygį, nustatyti, ar jų pasiekimai atitinka nustatytas normas. Šitaip dažniausiai vertinama pasitelkus testavimo metodą.

Testas (angl. *test* – bandymas, išbandymas, patikrinimas) plačiai taikomas psichologijoje, sociologijoje, pedagogikoje, medicinoje, dažniausiai suprantamas kaip tam tikru būdu parinktų užduočių sistema, kuri leidžia įvertinti, tiksliai apibūdinti vertinamųjų asmenų, atlikusių testo užduotis, savybes. Testas – tai standartizuota užduotis, atliekama per fiksuotą laiko tarpą. Iš testo atlikimo kiekybinių ir kokybinių rezultatų sprendžiama apie individų psichines savybes, esamą būklę, mokymosi ar išmokimo lygmenį. Testai leidžia nustatyti tiriamųjų asmenų psichinius ir kitokius skirtumus. Viena vertus, testai konstruojami, taikomi, interpretuojami, laikantis griežtų ir nuo konkrečios mokslo srities specifikos nepriklausančių taisyklių, nes bendra metodologine prasme testavimas suprantamas kaip matavimo procedūra. Matavimui iš anksto parenkamos ir apibūtinamos tokios užduotys,

⁵¹ Plačiau apie vertinimą žr. Bulajeva T. *Žinių ir kompetencijų vertinimas: kaip susikurti studentų pasiekimų vertinimo metodiką*. 2007.

kurios leidžia matuoti tam tikrus individo parametrus, juos kiekybiškai išreikšti ir statistiškai analizuoti.

Nors normomis grįstas vertinimas tapo neatsiejama tradicinio vertinimo dalimi (tipinis pavyzdys yra abiturientų baigiamųjų egzaminų vertinimas), šio psichologų sukurto matavimo modelio perkėlimas į aukštąją mokyklą studentų pasiekimams matuoti dabar sulaukia vis daugiau kritikos, nes iš esmės jis buvo sukurtas matuoti pastovias, nekintančias individų charakteristikas, kad būtų galima juos (individus) lyginti vieną su kitu ir su analizuojamos populiacijos normomis. Kiekybinės analizės procedūros: balų, vidurkių skaičiavimas, norminio skirstymo taikymas studentų pasiekimams vertinti, riboja galimybes didesniai studentų skaičiui gauti aukštus įvertinimus. Antra vertus, žmogaus tobulėjimo ir mokymosi procesas tęsiasi visą gyvenimą, kitaip tariant, mokymasis ir jo rezultatai nėra pastovūs, tai nuolat kintantys dydžiai, todėl šio modelio kritikai pasisako už kriterijais ir standartais grįstų vertinimo modelių taikymą ugdymo procese.

Kriterijais grįsto vertinimo esmė yra ta, kad dar prieš vertinimo pradžią vertintojas formuluoja vertinimo kriterijus. Vėliau, kai vertinama, vertinamojo asmens studijų rezultatai, t. y. įgyvendinti siekiniai, lyginami su iš anksto apibrėžtais kriterijais.

Šio vertinimo modelio taikymas reikalauja iš tą pačią studijų programą įgyvendinančių dėstytojų, tą patį dalyką dėstančių ir vertinimo procese dalyvaujančių asmenų išankstinio susitarimo dėl studentų pasiekimų ir studijų kokybės vertinimo kriterijų. Taikant kriterijais grįstą vertinimo modelį, visi ugdytiniai turi galimybę gauti gerą įvertinimą, jei jų pasiekimai atitinka visus vertinamus kokybės kriterijus.

Kriterijais grįstame vertinimo modelyje svarbiausias vaidmuo tenka apibrėžimui kriterijų, kurie leistų nustatyti organizuojamų studijų, dėstytojų ir studentų veiklos kokybę.

Pastaruoju metu vis dažniau kokybės kriterijų pagrindu kuriami standartai. Taigi ir standartais grįstas vertinimo modelis atsirado iš kriterijais grįsto vertinimo modelio. Švietime standartais grįsto vertinimo modelio atsiradimas siejamas su globalizacijos poveikiu.

Bolonijos proceso įgyvendinimo darbai, vykdant „Tuning“ projektą atlikti tarpuniversitetiniai tyrimai padėjo išryškinti aukštojo mokslo kokybės kriterijus, kurie buvo suformuluoti bendrųjų kompetencijų pavidalu, t. y. bendrąsias kompetencijas, kurios, darbdavių, studentų, dėstytojų nuomone, yra būtinos šiuolaikiniam specialistui. Šiuolaikiniu požiūriu, tinkamiausiu aukštajai mokyklai vertinimo modeliu laikomas standartais ar kriterijais grįstas modelis, kuris remiasi kokybine, visumine, kriterijais grįsta studijų vertinimo sistema. Šis modelis reikalauja daugiau dėstytojo pastangų, nes atliekant vertinimą reikia gauti informaciją, pa-

rodančią, kiek efektyvi buvo bendra dėstytojų ir studentų veikla, koku laipsniu ji padėjo įgyvendinti ir pasiekti siekinius, įgyti konkrečiam specialistui reikalingas kompetencijas. Konstruojami vertinimo instrumentai turi būti daugiamačiai, t. y. jie turi padėti nustatyti visų matuojamų parametrų (studijų siekinių) atitiktį standartuose nurodytiems kokybės kriterijams arba tiems kokybės kriterijams, kurie yra nustatomi bendru susitarimu. Parenkamos vertinimo užduotys turi būti autentiškos, t. y. parodyti, ką realiai studentai išmoko, kokias žinias įgijo, kokius gebėjimus, vertybines nuostatas išsiugdė. Išsami vertinimo informacija – tai dėstytojo ir studento tobulėjimo pagrindas. Vertinimo informacijos išsamumas priklauso ir nuo vertinimo metodų pa(si)rinkimo, ir nuo gebėjimo juos derinti kuriant dėstymo dalyko vertinimo sistemą.

4.2. Ar studentai ir dėstytojai vertinimą supranta vienodai

Studijų siekiniai lemia visą studijų procesą ir yra svarbus studijų kokybės vertinimo komponentas. Kitaip tariant, studijų siekiniai persmelkia visus ugdymo proceso etapus: studijų planavimą, studijų turinio parinkimą, dėstymą, studijų metodus ir vertinimą, kurie dažnai dėstytojų ir studentų suprantami skirtingai.

Iš studentų perspektyvos studijos universitete dažnai atrodo kaip dėstytojo teikiamas dalyko turinys ir rekomenduojamos literatūros studijos, grindžiamos tam tikrais vertinimo reikalavimais. Vertinimo reikalavimais vadovaudamasis studentas planuoja ir organizuoja mokymosi procesą, stengiasi išmokti studijuojamų dalykų turinį tam, kad per egzaminus ar atsiskaitymus galėtų parodyti savo pasiekimus.

Žiūrint iš dėstytojo perspektyvos, kad būtų užtikrinama studijų kokybė, svarbu aiškiai suformuluoti siekinius ir jais vadovaujantis profesionaliai suplanuoti studijų turinį. Kad siekiniai būtų įgyvendinti, taip pat svarbu tinkamai organizuoti studijų procesą, t. y. parinkti tinkamiausius studijų metodus, ir procesą įgyvendinant, ir procesui pasibaigus įvertinti – nustatyti, ar siekiniai pasiekti. Studijų siekinių ir studentų pasiekimų sutapimo laipsnis apibūdina studijų kokybę. Jai pamatuoti dėstytojui reikia tiesiog pasirinkti tokius vertinimo metodus, kurie geriausiai parodytų dalyką ar visą studijų programą baigusią studentų pasiekimus: studijuojant įgytas žinias, akademinis ir praktinius gebėjimus.

4.3. Vertinimo metodai, priemonės, kriterijai

Kiekvienam aukštosios mokyklos dėstytojui tenka susidurti su vertinimo metodo ar metodų pa(si)rinkimo problema. Vertinimo metodo pa(si)rinkimas priklauso nuo daugybės veiksnių ir kuriantis savo vertinimo sistemą dėstytojas turėtų at-

sižvelgti į:

- studentų grupės dydį;
- vertinimo tikslus – tai formuojamasis ar apibendrinamasis vertinimas;
- vertinimo objektą, t. y. ką norime vertinti: žinias (deklaratyvias, procedūrinės ir t. t.), supratimą, kompetencijas (bendrąsias, dalykines).

Nuo šių veiksnių priklauso ir pasirenkamo vertinimo formatas, ir kokios veiklos tikimasi iš studentų pasiruošimo vertinimui.

Išsamiai patikrinti visas išugdytas kompetencijas vienu vertinimo metodu (pvz., tik žodinės apklausos būdu arba tik raštu) neįmanoma. Būtina pasitelkti daugiau ir įvairesnių vertinimo metodų, leidžiančių patikrinti visų besimokančiųjų išmokimo lygį ir jo atitiktį apibrėžtiems studijų programos, modulio ar atskiro studijų dalyko siekiniams (žr. 7 priedą).

Žinių ir supratimo vertinimui galima pasitelkti SOLO taksonomiją (žr. 8 priedą). SOLO (angl. *Structure of Observed Learning Outcomes*) – tai stebimų studijų siekinių struktūra, kurią sukūrė J. B. Biggsas ir F. K. Collis⁵², analizavę universitetinių studijų ir studentų žinių bei supratimo specifiką. J. B. Biggs⁵³ manymu, SOLO taksonomija, hierarchiškai apibūdinanti studentų pasiekimus, yra puikus instrumentas studijų programoms, atskirų dalykų ugdymo turiniui planuoti, įgyvendinti ir vertinti.

Atsižvelgiant, kad ECTS metodologija akcentuoja į studentą orientuotas studijas, tai atitinkamai konstruktyvistinė kompetencijų vertinimo nuostata tampa aktualesnė tokiose studijų programose, pažangos stebėsenos metodai pasižymi daugiau formuojamuoju, o ne apibendrinamuoju vertinimu. Todėl ypač bendrųjų kompetencijų vertinimas studentams padeda mokytis, jeigu jie yra aktyvūs vertinimo sistemos dalyviai. ECTS metodologija iš esmės dera su formuojamuoju vertinimo tipu. Todėl kiekvieno studijų dalyko pradžioje turi būti studentams ne tik pristatomi šio dalyko studijų siekiniai bendrųjų ir dalykinių kompetencijų požiūriu, bet ir jų vertinimo sistema (ypač atkreipiant dėmesį į vertinimo kriterijus ir kompetencijų įrodymų šaltinius). Tai padės studentui projektuoti savo dalyvavimą vertinant ir pačiam vertinti savo pažangą vienos ar kitos kompetencijos ugdymosi požiūriu. Todėl įsivertinimo metodas svarbus vertinant savo vertybių, asmenybės, elgsenos pokyčius ugdamas kiekvieną kompetenciją. Šis metodas tarnauja ne formaliaisiais kompetencijos vertinimo tikslais, o padeda studentui aktyviau dalyvauti vertinant, motyvuoti ir vertinti savo progresą, todėl ypač bendrųjų kompetencijų vertinimo požiūriu jis daugiau atlieka ne vertinamąją, o ugdomąją funkciją.

⁵² Biggs J. B., Collis K. F. *Evaluating the Quality of Learning: The SOLO Taxonomy*. New York: Academic Press, 1982.

⁵³ Biggs J. B. *Teaching for Quality Learning at University: What the student does*. Second edition. The Society for Research into Higher Education and Open University Press, 2003.

Kitas pažangos stebėjimo ir įsivertinimo paskirtį turintis vertinimo metodas yra vertinimas poromis. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad studentų dalyvavimo vertinant metodų taikymas yra susijęs su tutorystės praktika (tutorių užsiėmimai gana paplitę modulinėse studijose), kai dėstytojai „padeda“ studentams susiplanuoti savo studijas. Todėl kompetencijų vertinimo požiūriu dėstytojas atlieka ne tik dėstytojo, bet ir tutoriaus vaidmenį, kuris iš esmės labai skiriasi nuo dėstytojo vaidmens. Vertinimo požiūriu dėstytojams būtų tikslinga atsižvelgti į šį dualizmą (jeigu studijų programoje nėra galimybės turėti atskirų tutoriaus paslaugų).

Toliau 9 lentelėje pristatomi rekomenduotini bendrųjų kompetencijų vertinimo metodai, kurie studijose tampa ir studijų metodais, jeigu vertinant bendrąsias kompetencijas aktyviai dalyvauja ir pats studentas.

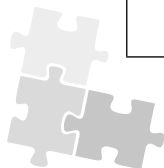
9 lentelė. Bendrųjų kompetencijų vertinimo metodai⁵⁴

Kompetencijos	Vertinimo metodas	Vertinimo metodo taikymas
Grupė: instrumentinės bendrosios kompetencijos		
Komunikaciniai gebėjimai	Žodinis pristatymas	Svarbu aptarti pristatymo vertinimo kriterijus, o ne dalykinio turinio.
	Grupės dalyvavimas	Vertinamas studentų indėlis į bendrą diskusiją, aktyvumas ir pasisakymo kokybė.
	Esė	Suderinti esė kaip komunikacijos metodo vertinimo kriterijus. Šis vertinimo metodas dažnai integruojamas į kursinius darbus ar egzaminavimą.
	Laboratorinių darbų ataskaitos	Suderinti ataskaitų struktūrą, kad kiekviena ataskaitos dalis būtų reikšminga mokymosi eigos atpažinimo požiūriu.
	Kūrybiniai rašto darbai	Žurnalistinio ar publicistinio pobūdžio darbai.
	Klinikinės praktikos dienoraščiai	Taikoma biomedicinos studijose: studentai ne tik fiksuoja klinikinę eigą, bet ir reflektuoja įvairias perspektyvas.
	Mentoriavimas	Tai komunikacijos būdo vertinimas, kai laikomasi mentorystės principų.
	Debatai	Sudaryti galimybę studentams diskusijoje atstovauti skirtingoms nuomonėms, t. y. sukurti situaciją, kai pats studentas laikosi visiškai priešingo požiūrio.

⁵⁴ Dunn L., Morgan Cr., O'Reilly M., Parry S. The student assessment. Handbook: new directions in traditional and online assessment. NY: Routledge Falmer, 2004.

Komunikaciniai gebėjimai	Stendiniai pranešimai	Pasirengimo dalyvauti konferencijose vertinimas.
	Virtuali komunikacija	Stebėtojo ir komentatoriaus vaidmenų įsisavinimas.
Informacijos valdymo gebėjimai	Esė	Padeda įvertinti įvairius gebėjimus, kurie apima informacijos apdorojimo veiklą.
	Savęs vertinimas poromis, grupėmis	Tai gali būti ir neformaliojo mokymosi metodas, tačiau mokomasi suteikti formuojamąjį grįžtamąjį ryšį, todėl gali tarnauti kaip formuojamojo vertinimo tipas.
	Mokymosi sutartys	Tai raštiški dėstytojo ir studento susitarimai dėl individualių ar grupinių mokymosi projektų, kuriuose užsibrėžiami siekiniai. Svarbu, kai studentai nori studijuoti pagal individualų planą.
	Atvejų studijos ir scenarijai	Susiję su konkrečių studijų dalykų turiniu, tačiau apima informacijos valdymo, informacinių ir komunikacinių technologijų (IKT) naudojimo gebėjimus.
	Koncepcijų žemėlapiai	Vertinimo požiūriu turi būti numatyti ryšių atskleidimo lygio kriterijai.
	Tyrimo projekto parengimas	Tai autentiška užduotis ir gali būti sudėtinė tyrimo projekto atlikimo dalis, kuri vertinama atskirai informacijos apdorojimo požiūriu pasiūlymo rengimo stadijoje.
Grupė: tarpasmeninės bendrosios kompetencijos		
Gebėjimas reflektuoti, etikos ir asmenybės vientisumo laikymasis, gebėjimas bendradarbiauti	Etinių dilemų situacijų sprendimas	Etinių dilemų sprendimo požiūrio ir būdo fiksavimas, identifikuojant savo požiūrį prieš dileminę situaciją ir jai pasibaigus.
	Dienoraščiai	Mokymosi patirties fiksavimas ir reflektavimas per semestrą.
	Aplanko kaupimas	Vykdytų projektų tinkliniai ryšiai, parodant per atskirus projektus įgytas žinias, gebėjimus ir taikytas mokymosi strategijas.
	Mokymosi sutartys	Struktūra (projekto pavadinimas, projekto koncepcija, projekto aprašas, mokymosi siekiniai projektui atlikti, taikyti metodai, reikalingi ištekliams, laiko išdėstymas, koks rezultatas (produktas) bus pateiktas vertinti ir kaip tai bus įvertinta.
	Autobiografinis metodas	<ul style="list-style-type: none"> • Etiško mąstymo ugdymas, • elgsenos stebėjimas, • savęs pažinimo ir saviugdos reflektavimas.

Gebėjimas reflektuoti, etikos ir asmenybės vientisumo laikymasis, gebėjimas bendradarbiauti	Grupinis darbas	<ul style="list-style-type: none"> • Dalijimasis informacija ir ištekliais; • sprendimų planavimas ir priėmimas su grupe; • kritinė refleksija, grįžtamojo ryšio gavimas ir suteikimas, pasiūlymų teikimas; • dalyvavimas užduotyse, kurios praplečia asmenines galimybes; • savęs pažinimas ir įsivertinimo gebėjimai; • gebėjimas atpažinti ir valdyti potencialius ar kilusius konfliktus; • kitų grupės narių idėjų priėmimas, suformuojant grupės veiklą apimančią rezultatą.
Grupė: sisteminės bendrosios kompetencijos		
Žinių ir supratimo pritaikymas (perkėlimas į įvairius kontekstus)	Testai	Žr. testų tipologiją. Testais vertinamos tik žinios, principų, koncepcijų supratimas ir pritaikymas.
	Kompiuterizuotos vertinimo užduotys	Sukuria vertinimo autonomiškumą.
	Prototipų kūrimas	Įvairių projektavimo ar dizaino sprendimų kūrybiškumo vertinimas.
Gebėjimų pritaikymas (perkėlimas į įvairius veiklos kontekstus)	Stebėjimas ar simuliuota profesinė praktika	Lauko vizitai, profesinė praktika autentiškuose veiklos kontekstuose.
	Vaidmenų žaidimai	Padeda vertinti procedūrų ir metodų / technikų demonstravimą.
	Klinikinis vertinimas	Padeda ugdytis diagnostinius gebėjimus.
	Problemų sprendimo užduotys	Problemos sprendžiamos konkrečiame dalyko ar profesinės veiklos kontekste.
	Aplanko kaupimas	Veiklos įrodymų kaupimas ir kritinė jų refleksija. Meno studijos gali būti studijų metodas, kai studentai stebi savo tobulėjimą.
Kritiškas mąstymas	Įvertinamosios esė	Šio tipo esė integruoja daugelį smulkių gebėjimų (skaitymą, kritinių aspektų nustatymą, faktų vertinimą, argumentų formavimą, įtikinamą rašymą), todėl akcentuojamas esė kaip praktikuojamo metodo, o ne atliktos užduoties vertinimas.
	Ataskaitos	Vertinamas ataskaitos reikalavimų laikymasis vadovaujantis kriterijais (faktinės informacijos organizavimas, situacijos analizė, tolesnių veiksmų rekomendacijos).

Kritiškas mąstymas	Dienoraščiai	Leidžiama rašyti pirmuoju asmeniu ir tai kompensuoja akademinio rašymo gebėjimų stoką. Todėl šis metodas tinkamas lavinant studentų mąstymą ir teikiant grįžtamąjį ryšį per semestrą.
	Grupinis kritiškas mąstymas (arba kritiško draugo pasitelkimas)	Tinkamas metakognityvioms koncepcijoms vertinti, kai reflektuojamas savo paties mąstymo procesas skaitant, rašant ir iškeliant problemas.
	Debatatai per užsiėmimus	Padedą įvertinti ne tik komunikacinius gebėjimus, bet ir problemos sprendimo kelią.
Problemų sprendimas	Problemų sprendimo scenarijai	Pagrindinis vertinimo klausimas – kokie bus tolesni veiksmai? Šis metodas dažnai taikomas problemų sprendimu grįstose studijose.
	Vaidmenų žaidimas ir simuliacijos	Vertinamas atliktas vaidmuo ir su juo susijęs scenarijus.
	Kompleksinių atvejų studijos	Derinama kartu su grupiniu darbu ir debatais.

Pageidaujant vertinant taikyti daugelį šių metodų esmine problema tampa tutorystės kultūros įgyvendinimas, kai tutorių užsiėmimai yra skiriami vertinimo uždutims ir metodams, siekiant stebėti studento dalyvavimą vertinimo procesuose. Kitas svarbus aspektas – tai sprendimas, kurios bendrosios kompetencijos bus vertinamos.

Susipažinus su svarbiausiais vertinimo sistemos komponentais, vertinimo modeliais ir metodais, dėstomo dalyko vertinimo sistema būtų nebaigta kurti, jei visi šie komponentai nebūtų jungiami į vieną visumą. Vertinant matuojama, ar studentai įgyvendino studijų siekinius, kuriems suformuluoti galima pasitelkti anksčiau analizuotas taksonomijas. Toliau (10 lentelė) pateikiamas vertinimo instrumentų konstravimo pavyzdys, vadovaujantis B. S. Bloomo kognityviosios sferos ugdymo tikslų taksonomija (žr. 3 priedą). Skirtingiems pažintiniams lygmenims vertinti galima pasitelkti įvairius metodus arba visus lygmenis vertinti vienu metodu, pavyzdžiui, didaktinio testavimo metodu.

10 lentelė. Vertinimo priemonių kūrimas: vertinimo metodai ir užduotys

Kognityvieji lygmenys (pgl. Bloomą)	Reikšminiai žodžiai tikslams ir siekiniams formuluoti	Vertinimo ar tikrinimo metodai	Vertinimo (testo) užduočių pavyzdžiai
Žinojimas: duomenų, informacijos atgaminimas	Žinoti, prisiminti, atpažinti, atgaminti faktus, sąvokas, terminus, apibrėžti, apibūdinti klasifikacijas, kriterijus, metodus, taisykles, teorijas, dėsnius, dėsningumus, konvencionalius ženklus, tendencijas	Apklausa žodžiu, raštu, testavimas, sąvokų žemėlapiai	Dokumentų citavimas; tekstų, taisyklių, datų, faktų citavimas iš atminties
Suvokimas: reikšmių supratimas, vertimas, interpoliacija, interpretavimas	Pasakyti savais žodžiais, versiti (iš vienos kalbos į kitą), perfrazuoti, interpretuoti, ekstrapoluoti, perpasakoti, paaiškinti	Pasakojimas, pristatymas, rašiny, dienoraščio pildymas, testavimas	Paaiškina savais žodžiais sudėtingos užduoties atlikimo žingsnius. Perpasakoja užsienio kalba perskaitytą tekstą.
Taikymas: išminktų žinių (sąvokų, teorijų, dėsnių) taikymas naujose situacijose	Gebėjimai pritaikyti, parinkti, adaptuoti, modifikuoti, apskaičiuoti, parengti, transformuoti, abstrahuoti, sukonkretinti	Praktikumai, testavimas	Naudodamasis kainoraščiu sudaro sąmatą. Pritaikęs statistikos dėsnius įvertina testo patikimumą.
Analizė: višumos suskaldymas į struktūrinės dalis	Gebėjimai atskirti, išskirti, nustatyti elementus, organizavimo principus, kategorijas, ryšius; išskirti, identifikuoti daiktus, reiškinius apibūdinančias charakteristikas, požymius, ypatumus; klasifikuoti, įtraukti į tam tikrą kategoriją; palyginti elementus, ryšius, priklausomybes; sukonkretinti, detalizuoti, išvesti, supriešinti, palyginti	Esė rašymas, projektinė veikla, testavimas, sąvokų žemėlapiai, atskiro atvejo analizė, grafiniai metodai	Prietaisų gedimo nustatymas pasitelkus dedukciją. Atlieka pateiktos probleminės situacijos analizę. Atlieka bibliografinio šaltinio analizę. Palygina du reiškinius, išskiria panašumus ir skirtumus.

<p>Sintezė: atskirų dalių (su)jungimas į visumą</p>	<p>Gebėjimai susieti, sujungti dalis, sisteminti; apibendrinti medžiagą, praktinę patirtį (žodžiu, raštu); atrasti, sukonstruoti kažką naujo; parengti veiksmų, skaitomo dalyko, modulio, studijų planą; modeliuoti, suformuluoti hipotezes, parengti hipotezių tikrinimo veiksmų planą; parengti metodinę priemonę, parašyti kursinį darbą</p>	<p>Bibliografijos sąrašo sudarymas, naujų prietaisų, modelių konstravimas, literatūros ir kt. informacijos šaltinių apžvalga, apžvalgos metodas</p>	<p>Parengia veiksmų planą. Suformuluoja hipotezes ir parengia hipotezių tikrinimo planą. Sukonstruoja teorinį modelį. Parašo kursinį darbą.</p>
<p>Įvertinimas: sprendimų apie medžiagos, idėjų vertingumą priėmimas</p>	<p>Gebėjimai susidaryti nuomonę, įvertinti, reflektuoti, suformuluoti vertinimo ir kokybės kriterijus; atlikti eksperimentą, atlikti diagnostiką, diagnozuoti; vadovaujantis kriterijais, standartais, surinkta informacija vertinti; parengti praktinės veiklos vertinimo metodiką, instrumentus; argumentuoti, pateikti išvadą, logiškai pagrįsti išvadą, pagal išvadą teikti rekomendacijas</p>	<p>Esė rašymas, tiriamasis darbas, projektai (individualūs ir grupiniai), atvejo analizė, apžvalgos metodas, pristatymų metodai, pranešimas</p>	<p>Geba pasirinkti efektyviausią būdą, kaip spręsti problemą. Paaikškina ir pagrindžia įmonės biudžetą. Parengia tyrimo ataskaitą ir pagal išvadą teikia rekomendacijas. Geba diagnozuoti ligonio būklę.</p>

Vertinimo priemonėms kurti galima pasirinkti ir kitas taksonomijas. Viskas priklauso nuo to, kokius studijų siekinius formuluojame, ar siekiame tik informuoti, ar norime ugdyti įvairius gebėjimus. Norint ugdyti tam tikras vertybines nuostatas, joms įvertinti galima pasitelkti afektinės srities taksonomiją, praktiniams gebėjimams vertinti – psichomotorinės srities taksonomiją.

Kuriant atskiro dalyko vertinimo sistemą ir vertinimo priemones, galima panašiai susieti numatomas ugdyti kompetencijas (išskleidžiant jas į vertinamus kompetencijų elementus – siekinius) su vertinimo metodais ir vertinimo užduotimis. Vertinimui reikia parinkti tokias užduotis, kurios leis studentui geriausiai parodyti įgytas žinias (įvairius žinių tipus dėstomo dalyko kontekste), jų supratimą (pagal SOLO taksonomiją), teorinius ir praktinius gebėjimus, vertybines nuostatas.

Vertinimo kriterijai. Siekiant padidinti sėkmės galimybes, studentus reikia supažindinti su siekinių vertinimo kriterijais. Kriterijai turi būti studentams suprantami, leidžiantys jiems susidaryti aiškų savo darbo vaizdą ir parodantys, ką reiškia tą darbą sėkmingai pabaigti. Svarbu suvokti, kad vertinimo kriterijai susiję

su siekiniais. **Kriterijus** – pagal **ką** vertiname. Toliau pateikiamas vertinimo kriterijų akademinio rašymo specialybės užsienio kalba vertinimo **pavyzdys**⁵⁵:

Pasaulio universitetinėse studijose plačiai taikomas akademinio rašymo žanras, įskaitant santrauką, atvejo ar bylos analizę ir esė, yra priskiriamas prie besimokančių asmenų produktyvios veiklos ir strategijų kategorijos ir yra formaliai vertinamas balais (pagal skalę nuo 4 iki 10), pagrįstais konkrečiai nustatytais kriterijais (angl. *criterion-referenced assessment*), su kuriais besimokantys asmenys yra supažindinami mokymosi proceso pradžioje. Asmuo yra įvertinamas tam tikru balu pagal to balo aprašymą, iliustruojantį, kokį mokėjimo rašyti specialybės užsienio kalba lygį asmuo yra pasiekęs. Tai leidžia sumažinti vertinimo subjektyvumą ir padidinti vertinimo patikimumą ir pagrįstumą.

Balas	Kriterijų aprašymas
10	Sukuriamas sudėtingas, sklandžios formos, labai aiškiai argumentuotas tekstas. Pagrindinė mintis (-ys) ar idėja (-jos) yra atskleistos. Tekstas rišlus, logiškai organizuotas, aiškios formos, leidžiančios skaitytojui surasti esminius akcentus. Puikus sudėtingų specialybės terminų ir specialybės kalbos leksinių junginių vartojimas reikiamame kontekste. Gramatinis akademinio rašto taisyklingumas. Tinkama apimtis.
9	Sukuriamas aiškus, gerai sustruktūrintas tekstas, pabrėžiantis esminius dalykus. Pagrindinė mintis (-ys) ar idėja (-os) atskleistos. Tekstas rišlus. Reikiamame kontekste praleistas vienas kitas sudėtingas specialybės terminas arba neteisingai pavartotas vienas kitas specialybės kalbos leksinis junginys. Viena kita gramatinė klaida. Tinkama apimtis.
8	Sukuriamas tekstas, sistemiškai plėtojantis idėją, pateikiantis palaikomąsias idėjas. Pagrindinė mintis (-ys) ar idėja (-os) atskleistos, bet ne visada tinkama forma – kai kurie sakiniai ar sakinio dalys pažodžiui nukopijuoti iš teksto originalo. Tekstas nėra rišlus – pakankamai ryškiai pateikti esminiai akcentai. Reikiamame kontekste vyrauja nesudėtingi specialybės terminai ir specialybės kalbos leksiniai junginiai. Pasitaiko gramatinių klaidų. Tinkama apimtis.
7	Sukuriamas tekstas, kuriame pateikiami argumentai, pagrindžiant priežastis arba pateikiant tam tikro požiūrio ar idėjos privalumus ar trūkumus. Atskleistos ne visos pagrindinės idėjos ar mintys; vyrauja mechaninis teksto organizavimas, pateiktos mintys ar idėjos perkeltos pažodžiui iš teksto originalo. Tekstui trūksta rišlumo, neišryškinti esminiai akcentai. Ribotai vartojama specialybės užsienio kalba – terminai ir specialybės leksinės struktūros. Yra gramatinių klaidų. Netinkama teksto apimtis.

⁵⁵ Vertinimo lentelė parengta, atsižvelgiant į rekomendacijas, pateiktas Europos Sąjungos Tarybos tarptautiniam bendradarbiavimui Švietimo komiteto dokumentuose dėl Bendro Europos modelio taikymo atsižvelgiant į kalbų mokymą, mokymąsi ir vertinimą (*Common European Framework*, 2002).

6-5	<p>Sukuriamas nesudėtingas tekstas.</p> <p>Pagrindinės idėjos ar mintys yra arba atskleistos tik iš dalies, arba pateiktos neišsami, arba nesuprastos.</p> <p>Tekstas nepakankamai rišlus, trūksta loginio teksto organizavimo, mintys pateiktos neaiškia forma, skaitytojui sunku surasti esminius akcentus.</p> <p>Vyrauja bendrinė užsienio kalba, specialybės užsienio kalbos terminai pavartoti netaisyklingai. Specialybės užsienio kalbos struktūros nepavartotos arba pavartotos netaisyklingai.</p> <p>Netinkama teksto apimtis.</p>
4	<p>Sukuriamas tekstas, kuriame pagrindinė idėja ar mintis nesuprasta ar neteisingai atskleista.</p> <p>Tekstas nerišlus, pateiktas padrika forma, nėra teksto loginio organizavimo, argumentavimas nepagrįstas.</p> <p>Nevartojami specialybės užsienio kalbos terminai, vyrauja išimtinai bendrinė užsienio kalba.</p> <p>Daug gramatinių klaidų.</p> <p>Netinkama teksto apimtis.</p>

4.4. Skirtingų studijų pakopų studijų siekinių vertinimo specifika

Kuriant dalyko (modulio) vertinimo sistemą, būtina atminti, kad tas pačias kompetencijas gali ugdyti skirtingų pakopų studijų programos, t. y. profesinio bakalauro, bakalauro ir magistro laipsnio programos. Todėl dalykinių ir bendrųjų kompetencijų, kurios studijų programoje tampa studijų programos siekiniais, vertinimas suponuoja skirtingą vertinimo sistemą. Studijų siekinių vertinimas padeda įvertinti kompetencijos lygio atitiktį įgyjamo laipsnio reikalavimams. Programos rengėjai turi atsižvelgti į aprašą laipsnio (pakopos), kurio lygį atskleidžia 5 pagrindiniai (slenkstiniai) elementai⁵⁶:

- žinių ir supratimo lygis, apibrėžtas gebėjimu profesionaliai pritaikyti žinias;
- kompetencijų lygio parodymas, išreiškiamas argumentais ir problemų sprendimo gebėjimu;
- gebėjimų lygis surinkti ir interpretuoti tinkamą informaciją siekiant pateikti tikslius sprendimus;
- gebėjimų lygis perduoti informaciją, idėjas, problemas ir sprendimus skirtingoms tikslinėms grupėms;
- gebėjimų lygis savarankiškai tęsti mokymąsi profesinėje aplinkoje ir visą gyvenimą.

⁵⁶ Wagenaar R. *Learning Outcomes a Fair Way to Measure Performance in Higher Education: the TUNING Approach*. A selection of papers. OECD's Higher Education Management and Policy Journal, 2008.

11 lentelė. Specifiniai programos studijų siekinių vertinimo programos lygmeniu elementai

Slenkstiniai elementai (kompetencijos lygis pagal Dublino aprašus)	Bakalauro programos studijų siekinių vertinimo kriterijai	Magistrantūros programos studijų siekinių vertinimo kriterijai
Žinių ir supratimo lygis, apibrėžtas gebėjimu profesionaliai pritaikyti žinias	Studijuoja naujus studijų krypties šaltinius, remiasi studijų krypties moksliniais tyrimais.	Parodo originalias studijų krypties žinias, taikydamas idėjas mokslinių tyrimų kontekste.
Kompetencijų lygio parodymas, išreiškiamas argumentais ir problemų sprendimo gebėjimu	Parodo argumentavimo, problemų sprendimo gebėjimus, analizuodamas studijų krypties problemas.	Geba taikyti žinias ir problemų sprendimo gebėjimus naujoje ar nepažįstamoje aplinkoje ir platesniuose (ar daugiadalykiuose) kontekstuose.
Gebėjimų lygis surinkti ir interpretuoti tinkamą informaciją siekiant pateikti tikslūs sprendimus	Geba rinkti ir interpretuoti tinkamus studijuojamos studijų krypties duomenis, reikalingus priimant sprendimus.	Geba integruoti žinias, susidoroti su kompleksinėmis problemomis ir priimti sprendimus, turėdamas nepakankamą ar ribotą informaciją.
Gebėjimų lygis perduoti informaciją, idėjas, problemas ir sprendimus skirtingoms tikslinėms grupėms	Geba perteikti informaciją, idėjas, problemas ir sprendimus, bendraudamas su studijų krypties specialistais ir kitų studijų krypties specialistais.	Geba pateikti savo išvadas, logiškai, aiškiai ir nedviprasmiškai pas pagrįsdamas turimomis žiniomis ir sprendimais savo studijuojamos krypties ir kitų krypties specialistams.
Gebėjimų lygis savarankiškai tęsti mokymąsi profesinėje aplinkoje ir visą gyvenimą	Igijo savarankiško mokymosi gebėjimų, kad galėtų toliau tęsti reikalaujančias daugiau savarankiškumo studijas.	Igijo savarankiško mokymosi įgūdžių, kurių reikia studijoms toliau tęsti.

Svarbu atkreipti dėmesį į studijų dalykų (modulių), kurie yra abiejose studijų pakopose, studijų siekinių vertinimą. Pavyzdžiui, švedų kalbos modulis gali būti numatytas bakalauro ir magistrantūros programose, tačiau jo studijų siekiniai ir atitinkamai įgyjamo kompetencijų lygio vertinimas bakalauro ir magistrantūros programose turi skirtis. 11 lentelė bendrais vertinimo bruožais iliustruoja skirtingų pakopų kompetencijos lygio pagal siekinio elementą specifiškumą.

4.5. Konkretus bendrųjų kompetencijų vertinimo atvejis

Dėl pačios kompetencijų prigimties – artimo susietumo su besimokančiojo asmenybe – bendrųjų kompetencijų vertinimas yra labiau integracinio pobūdžio. Akivaizdu, kad bendrųjų kompetencijų plėtotei vertinti labiau tinka tokie vertinimo metodai, kaip savianalizė, refleksija, bendramokslų įvertinimas, pagyrimas ir panašūs nesumuojamojo pobūdžio vertinimo metodai. Siūlytina taikyti išvardytus metodus ir paskirti tam tikrą balo dalį pagal kaupiamojo vertinimo sistemą už pačios užduoties įteikimą, o ne jos turinį.

Pavyzdžiui, jei studentai turi parengti „Mokymosi dienoraštį“ (*sustruktūrinta refleksija*, savo veiklos studijose apmąstymas), kuriame žymisi, kokiais studijų metodais dirbo, ko šalia dalykinių kompetencijų išmoko, kokias bendrąsias kompetencijas išplėtojo, tai balo dalis, tarkim, 5 proc., suteikiama studentui už parengtą dienoraštį. Tai, ką jis žymėjo, kokie komentarai, kokie pastebėjimai – nėra reikšminga; svarbu, kad užduotis atlikta. Aprašėme pirmojo šiame bendrųjų kompetencijų plėtotės vertinimo kontekste tinkančio metodo variantą.

Kitas variantas – refleksijai sustruktūrinti, ypatingai tinka pirmajame ir antrajame semestruose: studijų programos kompetencijų, kurso ar modulio siekinių sąrašas ir laukeliai komentarams (12 lentelė). Laukelių komentarams reikia palikti tiek, kiek kartų norima, kad studentai pildytų dokumentą. Galima nustatyti taisyklę pildyti kas dvi savaites, tad apytiksliai – 7 kartus per semestrą.

12 lentelė. Studijų programos kompetencijų, studijų dalyko ar modulio siekinių, mano mokymosi ir pažangos sąsajos

Šioms kompetencijoms ir šioms siekiniams skyriau dėmesį							
Kompetencijos ir siekiniai	2 savaitė	4 savaitė	6 savaitė	8 savaitė	10 savaitė	12 savaitė	Bendresni pastebėjimai
	Komentaras: kodėl, kokia tema ar užduotimi, su kuo bendradarbiauau, kokiais kitais šaltiniais (biblioteka, duomenų bazės, kiti ekspertai) naudojausi ir kt.						
Gebėti... pagal studijų programą							
Siekiniai							
Išvardyti... pagal studijų dalyką ar modulį							
Apibūdinti...							

Tas pats pasakytina apie refleksijas, rengiamas laisva forma arba pusiau sustruktūrinta forma. Toliau trumpai aprašomi antrasis ir trečiasis tinkantys bendrųjų kompetencijų plėtotei vertinti metodai.

Pusiau sustruktūrintą refleksiją produktyviau rengti studijų pradžioje. Studentai supažindinami su užduotimi: kiekvieną savaitę parengti maždaug puslapio apimties mokymosi įsivertinimą. Prašoma atsakyti į klausimus, kuriuos dėstytojas formuluoja pagal dalyko prigimtį ir charakteristikas, tačiau gairės gali būti šios:

- ką jūs šią savaitę sužinojote naujo iš konkretaus dalyko, kuriuose kituose dalykuose ar kurioms užduotims atlikti tai planuojate panaudoti, kodėl;
- kuriam siekiniui skyrėte daugiausia dėmesio;
- kuriai kompetencijai skyrėte daugiausia dėmesio;
- ką supratote apie save, kaip besimokantįjį;
- ką supratote apie save, kaip būsimą savo profesijos atstovą?

Refleksijas laisva forma produktyviau rengti studijų viduryje ir vėliau, tokiu atveju pakanka prašyti studentų kartą per savaitę ar kartą per dvi savaites parengti trumpą mokymosi įsivertinimą: pasvarstyti, kas, kaip ir kodėl daryta, kas suprasta, kas sužinota naujo, kas būtų reikšminga profesinėje veikloje.

Visais atvejais vertinamas nedidele balo dalimi pagal kaupiamąją vertinimo sistemą ne užduoties turinys, komentarų gausa, o tik užduoties (sustruktūrintos ar pusiau sustruktūrintos refleksijos) įteikimo faktas.

Apibendrinant šį skyrių galima teigti, kad vertinimo efektyvumą gali lemti gerai parengta dalyko vertinimo sistema, tinkamai suplanuota tikrinimo ir vertinimo veikla bei tinkamai parinktos užduotys. Jos turi būti parengtos taip, kad matuotų tai, ką norime matuoti, kad iš karto rodytų, ar pasiekti studijų siekiniai, skatintų studentus ir dėstytojus tobulėti. Jiems tobulėjant, tobulės aukštoji mokykla ir visa aukštojo mokslo sistema.

Literatūra

Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 54-2140. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=343430&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011 04 05].

Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. IX-1700 „Dėl Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 71-3216. <http://www.smm.lt/strategija/docs/vss/strategija2003-12.pdf>

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 1749 „Dėl Studijų sričių ir krypčių, pagal kurias vyksta studijos aukštosiose mokyklose, sąrašo ir Kvalifikacinių laipsnių sąrašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 158-7135.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gegužės 4 d. nutarimas Nr. 535 „Dėl Lietuvos kvalifikacijų sandaros aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 56-2761. www.lrvk.lt/bylos/Teises_aktai/2010/05/15258 [žiūrėta 2010 08 17].

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2009 m. gegužės 15 d. įsakymas Nr. ISAK-1026 „Dėl Nuolatinės ir iššestinės studijų formų aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2009, 59-2325. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=344309&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011 04 05].

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. vasario 19 d. įsakymas „Dėl Studijų ir mokymo programų kodavimo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 25-1184. http://www.smm.lt/smt/st_org/docs/klasifikavimas/Kodavimo_taisykles.pdf [žiūrėta 2011 04 05].

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. balandžio 9 d. įsakymas Nr. V-501 „Dėl Laipsnių suteikiančių pirmosios pakopos ir vientisųjų studijų programų bendrųjų reikalavimų aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 44-2139. http://www.smm.lt/smt/st_org/docs/BR_aprasas_03_24.pdf [žiūrėta 2010 11 12].

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. birželio 3 d. įsakymas Nr. V-826 „Dėl Magistrantūros studijų programų bendrųjų reikalavimų aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 67-3375. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=374821&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011 04 05].

Beganskienė A., Brukšius A., Budrienė S., Cesiulis H., Gefenas V., Prichodko A., Raudonis R., Ružienė N., Valatka E., Vičkačkaitė V. 2011. *Chemijos studijų krypties kompetencijų plėtotės metodika*. Vilnius. http://www4066.vu.lt/Projekto_rezultatai

Biggs J. B., Collis K. F. 1982. *Evaluating the Quality of Learning: The SOLO Taxonomy*. New York: Academic Press.

Biggs J. B. 2003. *Teaching for Quality Learning at University: What the student does*. Second edition. The Society for Research into Higher Education and Open University Press.

Bloom B., Krathwohl D., Masia B. 1956. *Taxonomy of Educational Objectives, Vol. I: Cognitive Domain*. London: Longman.

Bloom B. S. 1965. *Taxonomy of Educational Objectives*. London: Longman.

Bolonijos procesas 2020 – Europos aukštojo mokslo erdvė naujame dešimtmetyje. 2009. http://www.smm.lt/t_bendradarbiavimas/docsbp/2009.05.11%20Bolonijos%20ministru%20konferencija_Leuven_2009_4.pdf

Bolonijos procesas. Kuriant Europos aukštojo mokslo erdvę. http://www.smm.lt/t_bendradarbiavimas/bolonijos_p.htm [žiūrėta 2010 07 17].

Buehl D. 2004. *Interaktyviojo mokymosi strategijos*. Vilnius: Garnelis.

Bulajeva T. 2007. *Dalyko vertinimo sistemos kūrimas: kaip sukurti studentų pasiekimų vertinimo metodiką*. Vilnius. <http://www.esec.vu.lt/lt/public/Vertinimo%20metodika.pdf>

Bulajeva T. 2007. *Žinių ir kompetencijų vertinimas: kaip susikurti studentų pasiekimų vertinimo metodiką*. Metodinė priemonė. UAB „Petro ofsetas“.

Dave R. H. 1975. *Developing and Writing Behavioral Objectives*. R. J. Armstrong (ed.), Educational Innovators Press.

Dunn L., Morgan Cr., O'Reilly M., Parry S. 2004. *The student assessment. Handbook: new directions in traditional and online assessment*. NY: Routledge Falmer.

ECTS naudotojo vadovas. http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/ects/guide_lt.pdf

ECTS User's Guide. 2009. http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/ects/guide_en.pdf [žiūrėta 2011 03 27].

Education & Training 2020. http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc1120_en.htm [žiūrėta 2010 07 23].

Europos aukštojo mokslo kvalifikacijų sandaros aprašas. http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050218_QF_EHEA.pdf [žiūrėta 2010 08 04].

Gevorgianienė V., Kondrošovienė L., Lazutka R., Naujanienė R., Švedaitė B., Zabulytė Kupriūnienė J., Žalimienė L. 2011. *Socialinio darbo studijų krypties kompetencijų plėtotos metodika*. Vilnius. http://www4066.vu.lt/Projekto_rezultatai

Goscinski A., Campbell M., Dew R., Horan P. et al. 2005. An IT Bachelor Degree Using Modern Technologies to Illustrate Core Concepts and Principles and Building Generic Skills. *Education and Information Technologies* 10(4), 361–379.

http://tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/template/General_Brochure_final_version.pdf

http://www.ects.cr.vu.lt/Files/File/ECTS%20gidas_LT_template.doc

Jakavičius V. 1998. *Žmogaus ugdymas. Įvadas į edukologijos studijas*. Klaipėdos universiteto leidykla.

Knight P. T. 2002. *Being a Teacher in Higher Education*. Buckingham: The Society for Research into Higher Education and Open University Press.

Krathwohl D. R., Bloom B. S. and Bertram B. M. 1973. *Taxonomy of Educational Objectives, the Classification of Educational Goals. Handbook II: Affective Domain*. New York: David McKay Co., Inc.

Laužackas R. 2008. *Kompetencijomis grindžiamų mokymo / studijų programų kūrimas ir vertinimas*. ISBN 978-9955-12-429-0. Kaunas: VDU.

Leuven Communiqué. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. 2009. http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique%C3%A9_April_2009.pdf

London Communiqué. Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world. 2007. <http://www.dfes.gov.uk/bologna/uploads/documents/LondonCommuniqufinalwithLondonlogo.pdf>

Modulinės studijos Vilniaus universitete. 2010. Darbo grupės ataskaita (projektas).

Neville B., Dunne E., Carre C. 1999. Patterns of core and generic skill provision in higher education. *Higher Education* 37, 71–93. Kluwer Academic Publishers. Printed in the Netherlands.

Recommendation of the European Parliament and the Council, of 18 December 2006, on Key Competences for Lifelong Learning. Official Journal L 394 of 30.12.2006.

Rimšaitė R., Umbrasienė V. 2011. *Muzikos studijų krypties kompetencijų plėtotės metodika*. Vilnius. http://www4066.vu.lt/Projekto_rezultatai

Sanchez A. V., Ruiz M. P. (eds.). 2008. *Competence-based learning. A proposal for the assesment of generic competences*. University of Deusto.

Shared 'Dublin' descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards. 2004. A report from a Joint Quality Initiative informal group.

Sursock A., Smidt H. 2010. *European Higher Education Institutions in the Bologna Decade. Trends 2010: A Decade of Change in European Higher Education.* European University Association.

Šiaučiukienienė L., Visockienė O., Talijūnienė P. 2006. *Šiuolaikinės didaktikos pagrindai.* Kaunas: Technologija.

Teresevičienė M., Gedvilienė G., Zuzevičiūtė V. 2006. *Andragogika.* Kaunas: VDU.

The Bologna Process – Towards the European Higher Education Area. http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc1290_en.htm [žiūrėta 2009 03 06].

TUNING 2007: *Europos švietimo struktūrų suderinimas. Universitetų indėlis į Bolonijos procesą. Įvadas.* Švietimo mainų paramos fondas.

TUNING 2010: *Tuning Educational Structures in Europe. A Guide to Formulating Degree Programme Profiles. Including Programme Competences and Programme Learning Outcome.* Bilbao, Groningen and the Hague: Publicaciones de la Universidad de Deusto. ISBN: 978-84-9830-375-9. <http://www.core-project.eu/documents/Tuning%20G%20Formulating%20Degree%20PR4.pdf>; http://archimedes.ee/enic/File/Tuning_Guide_Publicada_CoRe.pdf

Tuning Education Structures in Europe. General brochure. http://tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/template/General_Brochure_final_version.pdf [žiūrėta 2011 03 27].

Universities' contribution to the Bologna Process. 2008. An Introduction, 2nd Edition.

Wagenaar R. 2008. *Learning Outcomes a Fair Way to Measure Performance in Higher Education: the TUNING Approach.* A selection of papers. OECD's Higher Education Management and Policy Journal.

Priedai

1 priedas. Bendrieji aukštojo mokslo studijų pakopų aprašai⁵⁷

Trumposios pakopos aprašai. Kvalifikacinis laipsnis, nurodantis, kad baigta *aukštojo mokslo pirmosios pakopos trumpoji pakopa*, suteikiamas studentui, kuris:

- geba parodyti vidurinį išsilavinimą viršijančias studijų krypties žinias ir išmanymą, paremtą vadovėliais; šios žinios turi būti darbo, profesijos, asmeninio tobulėjimo ir tolesnių pirmosios pakopos studijų pagrindas;
- gali taikyti savo žinias ir išmanymą profesiniame kontekste;
- geba rasti ir panaudoti duomenis, pateikdamas atsakymus į teisingai suformuluotas konkrečias ir abstrakčias problemas;
- gali bendrauti, dalytis savo žiniomis, gebėjimais ir veiklos rezultatais su kolegomis, vadovais ir klientais;
- geba mokytis kitose studijų pakopose, turi tam tikro savarankiškumo.

Pirmosios studijų pakopos aprašai. Kvalifikacinis (bakalauro) laipsnis, nurodantis, kad baigta *pirmoji pakopa*, suteikiamas studentui, kuris:

- parodo vidurinį išsilavinimą viršijantį žinojimą ir supratimą, remiasi pažangiais studijuojamos srities vadovėliais, yra informuotas apie kai kuriuos šiuolaikinius studijuojamos krypties pasiekimus;
- gali savo studijų srities žinias ir išmanymą taikyti taip, kad parodytų argumentavimo, problemų sprendimo kompetencijas ir profesionalų požiūrį į darbą ar profesiją;
- geba rinkti ir interpretuoti relevantiškus (dažniausiai savo studijuojamos srities) duomenis, reikalingus reflektyviai apmąstomoms tam tikroms socialinėms, mokslinėms ar etinėms problemoms spręsti;
- geba perteikti informaciją, idėjas, problemas ir sprendimus, bendraudamas su specialistais ir ne specialistais;
- įgijo tokių mokymosi įgūdžių, kurie būtini reikalaujančioms daugiau savarankiškumo studijoms tęsti.

Antrosios studijų pakopos aprašai. Kvalifikacinis (magistro) laipsnis, ro-
dantis, kad pabaigta *antroji studijų pakopa*, suteikiamas studentui, kuris:

⁵⁷ Shared 'Dublin' descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards. A report from a Joint Quality Initiative informal group, 2004.

- parodo labiau išplėtotą ir (ar) nuodugnesnį, nei įgytą per bakalauro studijas, žinojimą bei supratimą ir galimybes originaliai plėtoti, taikyti idėjas dažniausiai mokslinių tyrimų kontekste;
- geba taikyti žinias ir problemų sprendimo gebėjimus naujoje ar nepažįstamoje aplinkoje, platesniuose (ar daugiadalykiuose) kontekstuose, susijusiuose su studijuojama sritimi;
- įgijo gebėjimą integruoti žinias, susidoroti su kompleksinėmis problemomis ir priimti sprendimus (angl. *make judgements*), turėdamas nepakankamą ar ribotą informaciją, ir gebėjimą reflekyviai apmąstyti socialinės ir etinės atsakomybės aspektus;
- geba specialistų ir ne specialistų auditorijoms aiškiai ir nedviprasmiškai pateikti savo išvadas, logiškai jas pagrįsdamas turimomis žiniomis ir padarytais sprendimais;
- įgijo savarankiško mokymosi įgūdžių, kurių reikia studijoms toliau tęsti.

Trečiosios studijų pakopos aprašai. Kvalifikacinis (daktaro) laipsnis, roduantis, kad pabaigta *trečioji studijų pakopa*, suteikiamas studentui, kuris:

- parodo sisteminių studijuojamos srities supratimą ir mokslinio tyrimo įgūdžių ir metodų įvaldymą;
- parodo mokslinį sąžiningumą ir gebėjimą suvokti, projektuoti, įgyvendinti ir adaptuoti esminius mokslinio darbo procesus;
- pristato originalių mokslo darbų, praplečiančių mokslinio žinojimo ribas; kai kurios mokslo darbų dalys yra publikuojamos recenzuojamuose nacionaliniuose ar tarptautiniuose moksliniuose žurnaluose;
- geba kritiškai analizuoti, vertinti, sintetinti naujas ir kompleksines idėjas;
- geba bendrauti su kolegomis, platesne mokslo bendruomene bei visuomenė, teikdamas tyrinėjamų sričių informaciją;
- geba akademiniam ar profesiniam kontekste skatinti technologinę, socialinę ar kultūrinę žinių visuomenės pažangą.

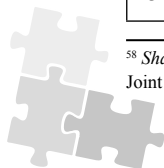

2 priedas. Aukštojo mokslo studijų pakopų skiriamieji bruožai (pagal tikslų taksonomiją): žinios ir supratimas, žinių ir supratimo taikymas, gebėjimas priimti sprendimus, komunikaciniai gebėjimai, mokymosi gebėjimai)⁵⁸

Pakopa (teikiamas laipsnis)	Žinios ir supratimas
1 (bakalauras)	Remiasi pažangiais studijuojamos srities vadovėliais, yra informuoti apie kai kuriuos šiuolaikinius studijuojamos krypties pasiekimus.
2 (magistras)	Pagrindžia ar skatina originalumo raišką, plėtodami ir (ar) taikydami idėjas dažniausiai mokslinių tyrimų kontekste.
3 (daktaras)	Sisteminis studijuojamos srities supratimas ir mokslinio tyrimo įgūdžių ir metodų įvaldymas.
Žinių ir supratimo taikymas	
1 (bakalauras)	Parodo argumentavimo, problemų sprendimo kompetencijas, spėsdami savo studijų srities problemas.
2 (magistras)	Geba taikyti žinias ir problemų sprendimo gebėjimus naujoje ar nepažįstamoje aplinkoje ir platesniuose (ar daugiadalykiuose) kontekstuose.
3 (daktaras)	Parodo mokslinį sąžiningumą ir gebėjimą suvokti, projektuoti, įgyvendinti ir adaptuoti esminius mokslinio darbo procesus, kurie yra svarus indėlis, praplečiantis mokslinio žinojimo ribas. Kai kurios mokslo darbų dalys yra publikuojamos recenzuojamuose nacionaliniuose ar tarptautiniuose moksliniuose žurnaluose.
Gebėjimas priimti sprendimus (angl. <i>making judgements</i>)	
1 (bakalauras)	Geba rinkti ir interpretuoti relevantiškus (dažniausiai savo studijuojamos srities) duomenis, reikalingus priimant sprendimus.
2 (magistras)	Geba integruoti žinias, susidoroti su kompleksinėmis problemomis ir priimti sprendimus (angl. <i>make judgements</i>), turėdami nepakankamą ar ribotą informaciją.
3 (daktaras)	Geba kritiškai analizuoti, vertinti, sintetinti naujas ir kompleksines idėjas.
Komunikaciniai gebėjimai	
1 (bakalauras)	Geba perteikti informaciją, idėjas, problemas ir sprendimus, bendraudami su specialistais ir ne specialistais.
2 (magistras)	Geba aiškiai ir nedviprasmiškai pateikti specialistų ir ne specialistų auditorijoms savo išvadas, logiškai jas pagrįsdami turimomis žiniomis ir padarytais sprendimais.
3 (daktaras)	Geba bendrauti su kolegomis, platesne mokslo bendruomene bei visuomene, teikdami tyrimo sričių informaciją.
Mokymosi gebėjimai	
1 (bakalauras)	Įgijo būtinų mokymosi įgūdžių, kad galėtų toliau tęsti studijas, reikalaujančias daugiau savarankiškumo.
2 (magistras)	Įgijo savarankiško mokymosi įgūdžių, kurių reikia studijoms toliau tęsti.
3 (daktaras)	Geba moksliniame ar profesiniame kontekste skatinti technologinę, socialinę ar kultūrinę pažangą žinių visuomenėje.

⁵⁸ Shared 'Dublin' descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards. A report from a Joint Quality Initiative informal group, 2004.

3 priedas. Studijų tikslų taksonomijos

Ugdymo tikslų taksonomijos. *Ugdymo tikslų taksonomija* – tai sisteminis, hierarchinis ugdymo ar mokymo tikslų klasifikavimas. B. S. Bloomas⁵⁹, padedamas savo pasekėjų ir mokinių, pasiūlė ugdymo tikslų taksonomiją, kurioje tikslai buvo klasifikuojami pagal individo *kognityviają, afektinę (emocinę) ir psichomotorinę* sferas. Kognityvioji mokymosi sfera apibūdina žinojimą, afektinė – nuostatas, o psichomotorinė – fizinius judesius, koordinaciją, motorinius įgūdžius, be kurių neįmanoma suformuoti konkrečiai profesijai reikalingų praktinių gebėjimų.

Kognityviosios sferos ugdymo tikslais yra apibūdinamos pažinimo, suvokimo ir kt. siekiamybės, pasireiškiančios žmogaus intelektualinėje veikloje. B. S. Bloomas išskyrė 6 kognityviųjų tikslų lygmenis:

- **Žinių lygmuo** – pats žemiausias, pasiekiamas remiantis atmintimi.
- **Supratimo lygmuo** – atpažinimo operacijos, įgytų žinių suvokimas.
- **Taikymo lygmuo** – sugebėjimas perkelti, pritaikyti įgytas žinias (abstrakcijas, taisykles, dėsnius, teorijas) įvairiose situacijose.
- **Analizės lygmuo.** Analizė – tai gebėjimas visumą skaidyti į dalis, elementus.
- **Sintezės lygmuo.** Sintezė – tai sugebėjimas atskirus elementus, dalis, blokus sujungti į visumą, į sistemą.
- **Vertinimo lygmuo.** Remiantis kiekybiniais ir kokybiniais parametrais, kokybės kriterijais, pateikti vertinimo išvadas.

Afektinės sferos ugdymo tikslai – žmogaus elgsenos pokyčiai, susiję su emocijų, nuostatų, jausmų, vertybinių orientacijų internalizavimu ir sąlygojantys elgsios modifikacijas. Tai vidinį individo augimą apibūdinantys tikslai, kai po susivokimo (savęs suvokimo) eina vidinis priėmimas tam tikrų nuostatų, principų, kodų, sankcijų, tampančių asmens vertybinėmis nuostatomis, kurios yra taikomos darant vertinamuosius sprendimus ir kurios pasireiškia pakitusiame individo elgesyje (kuriam apibūdinti gali būti vartojamas socializacijos terminas). Šioje taksonomijoje⁶⁰ išskiriami 5 lygmenys:

- **Susivokimas.** Tai *įsisąmoninimas, norėjimas suvokti ir priimti skirtingas nuomones, požiūrius, ugdytis toleranciją kitoms rasėms, kultūroms; valdomas, valingas dėmesys, pastebėjimas, valingas reagavimas į stimulus.*
- **Reagavimas.** Tai *valingas pritarimas ar prieštaravimas, kuris pasireiškia elgsenoje (pvz.: laikomasi eismo taisyklių, kurioms pritariama, arba prie-*

⁵⁹ Bloom B., Krathwohl D., Masia B. *Taxonomy of Educational Objectives, Vol.1: Cognitive Domain.* London: Longman, 1956.

⁶⁰ Krathwohl D. R., Bloom B. S. and Bertram B. M. *Taxonomy of Educational Objectives: the Classification of Educational Goals. Handbook II: Affective Domain.* New York: David McKay Co., Inc., 1973.

šinimosi atveju jų nesilaikoma; su malonumu, noriai įsijungiama į diskusiją), satisfakcija, pasitenkinimo jausmas, patiriamas dalyvaujant įvairioje veikloje.

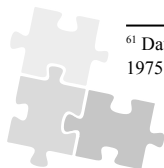
- **Vertinimas.** Tai vertės, vertingumo nustatymas. *Vertybių priėmimas, įsipareigojimas jomis vadovautis veikloje, praktikoje, lojalumas.*
- **Organizavimas.** Tai *vertybių konceptualizavimas, jų susiejimas, sujungimas į bendrą sistemą.*
- **Charakterio formavimasis** internalizuotų vertybių pagrindu. *Vertybinių (pvz.: dorinių, demokratinų) idealų, gyvenimo filosofijos susikūrimas, sąmoninga jos kritinė peržiūra ir koregavimas.*

Psichomotorinės sferos ugdymo tikslai. Psichomotorinei sferai yra priskiriami refleksyvūs judesiai arba refleksai, pagrindiniai judesiai, fizinės galios, veiklos įgūdžiai, neverbalinio bendravimo būdai, žmogaus mokėjimai, sudėtingi judesiai, kuriems reikia jėgos, greičio, judrumo, lankstumo, skirtingų judesių koordinacijos. Psichomotorinių tikslų taksonomijoje⁶¹ išskiriami 5 lygmenys:

- **Imitavimo.** Stebint kitų veiklą mėginama ją imituoti, kopijuoti.
- **Manipuliavimo.** Mokomasi tam tikrų veiksmų tiksliai vykdyti žodines ar rašytines instrukcijas. Veiksmai daug kartų kartojami.
- **Tikslumo** lygmenyje atsiranda daugiau precizikos, atliekant sudėtingus judesius daroma mažiau klaidų.
- **Artikuliacijos** lygmenyje vyksta atskirų veiksmų koordinavimas, harmonizavimas.
- **Natūralizavimo** lygmenyje veiksmai tampa natūralūs ir lengvai, profesionaliai atliekami.

Dėstytojas, formuluodamas savo dalyko ugdymo tikslus, gali pasinaudoti šiomis taksonomijomis ir juos suskirstyti pagal hierarchiją, atsižvelgti į afektyviosios ir psichomotorinės sferos lygmenis ir jų pagrindu formuluoti tikslus, orientuotus į jausmų, vertybinių nuostatų ir konkrečių praktinių gebėjimų ar veiksmų ugdymą.

⁶¹ Dave R. H. *Developing and Writing Behavioural Objectives*. R. J. Armstrong (ed.), Educational Innovators Press, 1975.

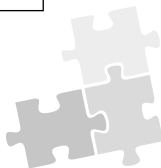

4 priedas. Studijų metodų klasifikacija⁶²

Metodas	Apibūdinimas	Nauda	Apribojimai	Taikymo sritys
Paskaita	<p>Dėstytojas informaciją perduoda žodžiu. Paskaitos struktūrinės dalys: įžanga, dėstymas (pagrindinė dalis) ir išvados (baigiamoji dalis).</p> <p>Įžangos metu studentai supažindinami su pagrindiniais turinio elementais, jie susistemina. Pagrindinėje dalyje, dėstytojas, perteikiamas paskaitos turinys, baigiamojoje dalyje pateikiamos išvados, taip pat dažnai pateikiama medžiaga, susijusi su būsimos paskaitos tema.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kai svarbiausias mokymo tikslas yra suteikti informaciją; • kitais būdais mokymo medžiaga nėra prieinama; • patenkina trumpalaikio įsiminimo tikslą; • kai būtina pateikti tam tikros srities įžangines pastabas ar nurodyti mokymosi kryptis. 	<p>Netinka, kai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • medžiaga sudėtinga, abstrakti, joje daug detalių; • mokymo tikslas – skatinti sudėtingesnius pažinimo procesus (analizė, sintezė, vertinimas); • medžiagą būtina įsiminti ilgiam laikotarpiui; • siekiama aktyviojo mokymosi. 	<p>Santykinei „pigus“ metodas, nes vienas dėstytojas gali aprėpti labai daug žmonių. Taip pat gali būti greitai pritaikytas tam tikrai auditorijai, dėstomai medžiagai, laikui, auditorijos įrangai.</p>
Grupės diskusija	<p>Gali būti laisva diskusija, kurios tema ir kryptis priklauso nuo dalyvių pasirinkimo, ir dėstytojas gali tai stebėti arba ne. Gerai diskusijai organizuoti yra svarbūs keturi kriterijai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • diskusijos tema turi dominti visus jos narius; • dalyviai turi turėti tam tikros informacijos; • galimi alternatyvūs požiūriai; • tema turi būti aiškiai apibrėžta ir suprantama. 	<ul style="list-style-type: none"> • Skatina besimokančiuosius priimti atsakomybę už savo mokymąsi; • skatina grupės narius dalytis mintimis; • skatina atskirų asmenų priklausomybę grupei; • padeda išvystyti pasitikėjimą savo jėgomis. 	<ul style="list-style-type: none"> • Galutinis rezultatas gali būti nenaudingas; • eiga ir rezultatas priklauso nuo dalyvių sugebėjimo reikšti savo mintis, argumentuoti ir išklausti kitus; • yra galimybė dominuojantiems asmenims reikštis, o ramiesiems žmonėms likti pasyviems. 	<p>Gali būti probleminė diskusija, kurioje grupei iškeliamas tikslas ir jis turi būti pasiektas.</p> <p>Jos metu skatinamas analitinis mąstymas, ugdomi gebėjimai priimti sprendimus ir juos įvertinti. Šis metodas naudingas nuostatų kaitai, žmogiškųjų ryšių, pasitikėjimo skatinimui, naujų idėjų iškelimui.</p>

⁶² Žr. Teresevičienė M., Gedvilienė G., Zuzevičiūtė V. *Andragogika*. Kaunas: VDU, 2006.

Projektų metodas	<p>Realaus gyvenimo problemos išsprendžiamos naudojant įvairių mokslų žinias.</p> <p>Pagrindiniai šio metodo principai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • metodo pagrindas – problemos iškėlimas; • projekto eigai vadovauja patys besimokantieji; • rezultatas yra pristatomas viešai. <p>Šiuo metodu dirbama mažomis grupelėmis po 3–5 žmones.</p>	<p>Skatina susidomėjimą, motyvuoja studijoms, nes nagrinėjami reiškiniai yra paimami iš realaus gyvenimo, o gautus rezultatus galima taikyti praktikoje.</p>	<p>Besimokantieji gali neturėti pakankamai patirties arba žinių atitinkama tema. Gali būti asmeninių konfliktų.</p>	<p>Gali būti taikomas dėstant vieną atskirą dalyką arba įvairius dalykus, kurie turi bendrą studijuojamą temą.</p>
Vaidmenų atlikimas	<p>Besimokantieji mokosi įsijausti į vaidmenis, suvaidindami situaciją pagal parengtą scenarijų. Parengtos vaidybinės situacijos turi būti susijusios su darbinėmis situacijomis. Kiekvienam studentui turi būti suteikta pakankamai informacijos, kuri leistų tiksliai suvokti vaidinamą situaciją.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Besimokantieji gali susilaukti patarimų ar kritikos; • atliekant konkrečią praktinę veiklą suteikia tam tikro kryptingumo tikslingam elgesiui; • įsijaučiama į kitų asmenų požiūrius bei motyvus. 	<p>Besimokantieji gali:</p> <ul style="list-style-type: none"> • neturėti pakankamai kompetencijos; • nežiūrėti rimtai į tokio pobūdžio užsiėmimą; • būti „susivargę“. 	<p>Gali būti taikomas mokantis kalbos, siekiant nuodugniau suprasti įvairias socialines situacijas, profesinės veiklos imitavimo atvejais.</p>
Atvejo analizė	<p>Tai aprašytas įvykis, aplinkybės ir jų nagrinėjimas, kai besimokantieji patys išskiria esmines detales. Atvejo analizė dalijama į dvi kategorijas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kai besimokantieji diagnozuoja priežastis, dėl kurių kilo problemų atitinkamu atveju, arba jie apibendrina nagrinėjamą situaciją; • besimokantieji siekia patys išspręsti pateiktą problemą. 	<ul style="list-style-type: none"> • Objektvyvus žvilgsnis į problemą arba į įvairias aplinkybes; • padeda pasikeisti idėjomis apie sprendimus, susijusius su darbo atlikimu. 	<p>Besimokantieji gali galutinai nesuvokti, kad sprendimai, priimti studijavimo ir mokymosi metu, skiriasi nuo tų, kurie egzistuoja gyvenimiškoms aplinkybėms.</p>	<p>Grupė susikoncentruoja į specifinį reiškinį ir jį nagrinėja visais požiūriais.</p>

Žaidimai	Apima bendradarbiavimo bei praktinę veiklą (pvz., komandinę veiklą). Taikomi gyvenimiškoms situacijoms stimuluoti ir įgalina besimokančiuosius įgyti patirties atliekant atitinkamus vaidmenis, kai jie turi priimti sprendimus ir pristatyti situaciją. Aktyvieji žaidimai gali būti taikomi, kai grupė susitinka pirmą kartą. Siekiama sukurti gerus santykius. Besimokantieji greičiau susipažįsta ir sumažėja pradinė įtampa. Galima taisyti ir reguliariai, kiekvieno užsiėmimo pradžioje. Tai padeda sukurti palankią grupės atmosferą.	<ul style="list-style-type: none"> • Skatina besimokančiųjų aktyvų dalyvavimą; • padeda efektyviau spręsti problemas; • leidžia suvokti tarpasmeninius ryšius; • padeda vystyti bendradarbiavimą, skatina motyvaciją. 	Ne visuomet patvyksta efektyviai vadovauti tokiam užsiėmimui, nes besimokantieji gali: <ul style="list-style-type: none"> • varžytis, • neįsitraukti į žaidimą, • ignoruoti priešingas nuomones turinčius kolegas. 	Gali būti efektyvūs dėstant įvairius dalykus, tačiau reikia naudoti įgudus ir tinkamai, atsižvelgiant į situacijų adekvatumą. Ypač populiarūs vadybos mokslų studijose.
Seminarai	Iš anksto paruošta tema yra pristatoma grupėje. Už temos pristatymą gali būti atsakingas vienas ar keli besimokantieji.	Padeda vystyti gebėjimus, susijusius su argumentavimu, pranešimo rengimu.	Temos pristatytajai mokosi aktyviai (ruošia temą pristatymui), tačiau likę grupės nariai gali likti pasyvūs klausytojai.	Pristatoma tema turi būti aiškiai pristatyta, ji turi būti prieštaringa, diskusinė.

Minčių lietus	<p>Grupėi pateikiama tema arba užduodamas klausimas ir 5–10 minučių dalyviai gali sakyti bet ką, kas susiję su atitinkama situacija ar nagrinėjama problema. Vienas asmuo užrašinėja visas dalyvių mintis. Pabaigoje besimokantieji pateikia savo komentarus ir diskutuoja bei įvertina visas pateiktas idėjas. Labai svarbios šios taisyklės:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nuomonės gali būti išsakomos bet kokia tvarka; • neišskinkite ir nevertinkite pateiktų nuomonių; • nekomentuokite iš karto kitų žmonių pasiūlytų idėjų. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tinka temos pristatymui; • padeda kiekvienam besimokančiam jaustis įtrauktam į mokymąsi ir galinčiam įnešti tam tikrą indėlį; • padeda išskelti naują mintį, kuri susijusi su nagrinėjama tema; • stimuliuoja kūrybišką mąstymą. 	<p>Skatina gerą grupės ir laiko vadybą (tai nesunku reguliuoti tutoriui).</p>	<p>Iš dalies naudinga sprendžiant problemas.</p>
Mokymasis pagal sutartis	<p>Tai dėstytojo ir studento susitarimas, kuriame nurodomi studijų siekiniai, atsiskaitymo būdai (rašto darbai, pasisakymai), užduočių atlikimo laikas. Gali būti sudaromos labai įvairių ir skirtingos trukmės darbų sutartis: nuo vienos dienos namų darbų iki semestro kursinio darbo ar trijų metų mokslinio tyrimo programos. Sutartis gali būti raštiška arba neformali, t. y. sutarta žodžiu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sutartys daro mokymąsi produktyvesnę; • didina studentų kruopštumą; • gerina darbo įgūdžius, lankomumą ir socialinį elgesį. 	<p>Užima daug laiko tokią individualią sutartį surašyti ir suderinti.</p>	<p>Šis metodas ypač tinka suaugusiems, kurie mėgsta gyventi pagal susitarimus.</p>

5 priedas. Studijų programos profilio aiškinamasis aprašas

STUDIJŲ PROGRAMOS PROFILIO APRAŠAS

Studijų programos pavadinimas	Programos valstybinis kodas

Aukštojo mokslo institucija (-os), padalinys (-iai)	Programos vykdymo kalba (-os)

Studijų rūšis	Studijų pakopa	Kvalifikacijos lygis pagal LKS

Studijų forma (-os) ir trukmė metais	Programos apimtis kreditais	Visas studento darbo krūvis valandomis	Kontaktinio darbo valandos	Savarankiško darbo valandos

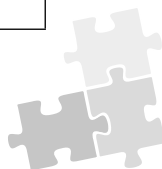
Studijų sritis	Pagrindinė studijų programos kryptis (šaka)	Gretutinė studijų programos kryptis (šaka) (jei yra)

Suteikiamas kvalifikacinis laipsnis ir (ar) profesinė kvalifikacija (jei yra)

Studijų programos vadovas	Vadovo kontaktinė informacija

Akredituojanti institucija	Akredituota iki
Studijų kokybės vertinimo centras	

Studijų programos tikslas

Studijų programos profilis		
Studijų programos turinys: dalykų (modulių) grupės	Studijų programos pobūdis	Studijų programos skiriamieji bruožai

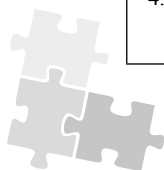
Reikalavimai stojantiesiems	Ankstesnio mokymosi pripažinimo galimybės

Tolesnių studijų galimybės

Profesinės veiklos galimybės

Studijų metodai	Vertinimo metodai

Bendrosios kompetencijos		Studijų programos siekiniai	
1.		1.1	
		...	
2.		2.1	
		...	
3.		3.1	
		...	
4.		4.1	
		...	

Dalykinės kompetencijos		Studijų programos siekiniai	
5.		5.1	
		...	
6.		6.1	
		...	
7.		7.1	
		...	
...		...	
		...	

STUDIJŲ PROGRAMOS PLANAS (nuolatinų studijų forma) (DALYKŲ (MODULIŲ) SAŠAJOS SU KOMPETENCIJOMIS IR STUDIJŲ SIEKINIAIS)

Kodas	Studijų dalykai (moduliai) pagal grupes	Kreditai	Visas studento darbo krūvis	Kontaktinis darbas	Savarankiškas darbas	Studijų programos kompetencijos																
						Bendrosios kompetencijos						Dalykinės kompetencijos										
						1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.									
						Pagrindiniai studijų siekiniai																
1 KURSAS		60	1600			1.1	1.2	2.1	2.2	3.1	3.2	4.1	4.2	5.1	5.2	6.1	6.2	7.1	7.2	8.1	8.2	
1 SEMESTRAS		30								x												
	Privalomieji dalykai (moduliai)																					
	Dalykas						x										x					
	...									x												
	Pasirenkamieji dalykai (moduliai)																					
	Dalykas								x													
	...																					
2 SEMESTRAS		30																				
	Privalomieji dalykai (moduliai)																					
	Dalykas																					
	...																					

STUDIJŲ PROGRAMOS APRAŠO PILDYMO REKOMENDACIJOS

Studijų programos aprašo pildymo rekomendacijų⁶³ (toliau – Rekomendacijos) tikslas – suteikti metodinę pagalbą dėstytojams, rengiantiems naujos ar atnaujintos studijų programos aprašą. Rekomendacijos parengtos pagal „ECTS naudotojo vadovė“ pateiktą aprašą⁶⁴ ir 2010 m. „Tuning“⁶⁵ serijos leidinį, skirtą studijų programos kompetencijoms ir siekiniams⁶⁶. Iš dalies taip pat atsižvelgta į Studijų kokybės vertinimo centro metodinius nurodymus dėl ketinamų vykdyti studijų programų aprašo rengimo⁶⁷.

Studijų programos aprašo funkcija

Studijų programos aprašas turėtų būti trumpas, aiškus, išryškinantis programos esminius bruožus.

Jis ne tik informuoja skaitytoją apie programos formaliuosius aspektus (pavadinimą, kodą, programą vykdančią aukštojo mokslo instituciją, studijų rūšį, pakopą, formą ir trukmę, apimtį kreditais, suteikiamą laipsnį ir t. t.), paprastai nurodomus Mokymo ir studijų programų registre, bet ir pristato visą studijų programos koncepciją. Tai būtų programos tikslas ir ugdomos kompetencijos, studijų siekiniai, leidžiantys pamatuoti kompetencijų pasiekimo lygį, nubrėžtam tikslui pasiekti pasirinktas studijų turinys, studijų ir vertinimo metodai, taip pat absolventų profesinės veiklos bei tolesnių studijų galimybės ir programos ypatumai. Ši informacija yra itin svarbi būsiesiems studentams ir jau studijuojantiems, socialiniams dalininkams, taip pat išorės vertintojams, sprendžiantiems apie programos kokybę.

„Tuning“ ekspertai rekomenduoja esminę informaciją (be studijų programos plano, kuriame išvardyti visi studijų dalykai (moduliai) ir atskleistos jų sąsajos su kompetencijomis bei studijų siekiniais) sutalpinti į du A4 formato puslapius⁶⁸.

⁶³ Dokumentą parengė ECTS projekto Strateginės grupės narė Diana Šileikaite-Kaishauri.

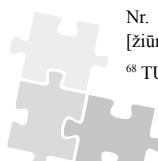
⁶⁴ *ECTS User's Guide*. 2009, 28. http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/ects/guide_en.pdf [žiūrėta 2011 03 27]. Plg. *ECTS naudotojo vadovas*. 2009, 25.

⁶⁵ Europos švietimo struktūrų suderinimo (angl. *Tuning Educational Structures in Europe*) projektas.

⁶⁶ TUNING 2010: *Tuning Educational Structures in Europe. A Guide to Formulating Degree Programme Profiles. Including Programmes Competences and Programme Learning Outcome*. Bilbao, Groningen and the Hague: Publicaciones de la Universidad de Deusto. http://archimedes.ee/enic/File/Tuning_Guide_Publicada_CoRe.pdf [žiūrėta 2011 04 03].

⁶⁷ SKVC. *Ketinamų vykdyti studijų programų aprašo rengimo ir jo atitikties Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro patvirtintiems bendriesiems ir specialiesiems reikalavimams studijų programoms nustatymo metodiniai nurodymai*, patvirtinti SKVC direktoriaus 2010 m. kovo 3 d. įsakymu Nr. 1-01-18 (2010 m. gruodžio 20 d. įsakymo Nr. 1-01-163 redakcija). http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=390054&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011 04 05].

⁶⁸ TUNING 2010, 65.

Studijų programos apraše nurodomi atributai

1. Studijų programos pavadinimas (angl. *title of the degree programme*). Pavadinimas turėtų būti trumpas, aiškus, patrauklus ir atspindėti studijų programos turinį.

2. Studijų programos kompetencijos (angl. *programme competences*) ir **programos studijų siekiniai** (angl. *programme learning outcomes, PLO*). Studijų programos apraše būtina turi būti nurodytos studijų programos dalykinės ir bendrosios kompetencijos, taip pat jų sąsajos su studijų siekiniais.

I studentą orientuotų studijų principas (angl. *student-centered approach*) reiškia, kad studijų programos turi būti konstruojamos pradedant nuo besimokančiam reikalingų kompetencijų, kurias apibrėžia visuomenės ir asmeninio tobulėjimo poreikiai bei darbo rinka, o ne nuo dėstytojų galimybių ar studijų tradicijų (angl. *staff-centered, input-based approach*).

Kompetencijų ir studijų siekinių sąvokos išsamiau aptariamoms, remiantis konkrečiais pavyzdžiais.

2.1. Kompetencija – dinamiškas žinių, gebėjimų, vertybių ir požiūrių derinys, įgalinantis tinkamai atlikti veiklą. Studijų metu ugdomų ir plėtojamų kompetencijų svarbiausi komponentai:

- tam tikros disciplinos žinios, jų supratimas;
- turimų žinių taikymo tam tikrose situacijose gebėjimai;
- vertybės ir požiūriai.

Programos kompetencijos⁶⁹ (angl. *key competences, programme competences, PCs*) – tai kompetencijos, kurių išugdymas yra kertinis studijų programos siekis. Programos kompetencijos skirstomos į bendrąsias ir dalykines.

Bendrosios kompetencijos (angl. *generic competences*) – tai kompetencijos, kurios ugdomos įvairiose studijų programose ir pritaikomos įvairiuose kontekstuose. Sinonimai būtų perkeliamejieji gebėjimai (angl. *transferable skills*), bendrieji gebėjimai (angl. *general skills*)⁷⁰.

Įvardijant pagrindines bendrąsias kompetencijas galima naudotis „Tuning“ bendrųjų kompetencijų sąrašu, pateiktu jau minėto 2010 m. leidimo 2 priede⁷¹. Re-

⁶⁹ Europos mokymosi visą gyvenimą kvalifikacijų sandaros apraše kompetencijų sąvoka vartojama siauresne reikšme, jas skiriant nuo žinių (angl. *knowledge*), gebėjimų (angl. *skills*) ir aprašant atsakomybės ir autonomijos kategorijomis. Toks skyrimas yra per daug mechaniškas.

⁷⁰ Daugiau apie bendrąsias kompetencijas žr. TUNING 2007: *Europos švietimo struktūrų suderinimas. Universitetų indėlis į Bolonijos procesą. Įvadas*. Švietimo mainų paramos fondas. 20–23. http://tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/template/Lithuanian_version.pdf [žiūrėta 2011 03 27]. Plg. *Tuning Education Structures in Europe. General brochure*. http://tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/template/General_Brochure_final_version.pdf [žiūrėta 2011 03 27]; Sánchez A. V., Ruiz M. P. (eds.). *Competence-based learning. A proposal for the assessment of generic competences*. Deusto: University of Deusto, 2008.

⁷¹ TUNING 2010, 63–64. Apie labai išsamiai aprašytas bendrąsias kompetencijas ir jų vertinimo metodiką žr. Sánchez A. V., Ruiz, M. P. (eds.), *op. cit.*

komenduojama kūrybiškai naudoti šį sąrašą savo programos kompetencijoms apibrėžti.

Formuluojant bendrąsias kompetencijas siūloma įvardyti kompetenciją labai trumpai, o po dvitaškio išplėsti ją aiškinamuoju būdu, pvz.: tarpkultūrinė kompetencija: gebėjimas dirbti daugiakultūrėje aplinkoje, bendraujant ir bendradarbiaujant su įvairių kultūrų atstovais.

Be bendrųjų kompetencijų, kiekvienoje programoje numatomos dalykinės kompetencijos (angl. *subject specific competences*). Tai kompetencijos, susijusios su specifine dalyko sritimi.

Rekomenduojama išskirti **8–15 kompetencijų**, kurios geriausiai atspindi programos tikslą ir pobūdį. Pirmiausia apibrėžiamos bendrosios kompetencijos, pasakui – dalykinės⁷². Ar kompetencija įgyta, koku lygiu ji įgyta, patikrinama pasitelkus programos studijų siekinius.

2.2. Programos studijų siekiniai (angl. *programme learning outcomes, PLOs*). Tai teiginiai, nusakantys, ką studentas turi žinoti, suprasti ir gebėti padaryti, baigęs studijas⁷³.

Kadangi studijų siekiniai padeda nustatyti, ar ir koku lygiu studentas įgijo tam tikras kompetencijas, juos reikia formuluoti taip, kad jie būtų pamatuojami, t. y. jie turi būti konkretūs ir aiškūs, suformuluoti objektyviai, turi būti realiai įgyvendinami, reikšmingi siekiant studijų programos tikslo ir nurodyti standartą (lygį), kurio siekiama. Studijų siekinius formuluoja aukštųjų mokyklų dėstytojai kartu su vidaus ir išorės socialiniais dalininkais. Šį darbą geriausia atlikti su grupe. Siekiniams formuluoti galima naudoti Dublino aprašus, kurie apibrėžia penkis lygmenis:

1. žinias ir supratimą,
2. žinių ir supratimo taikymą,
3. sprendimų priėmimą,
4. bendravimą,
5. gebėjimą mokytis⁷⁴.

Profesinio bakalauro, bakalauro ir magistro laipsnių reikalavimai yra skirtingo sudėtingumo, todėl ir siekiniai turėtų skirtis. Pavyzdys iš socialinio darbo krypties kompetencijų aprašo:

⁷² TUNING 2010.

⁷³ SKVC metodiniuose nurodymuose siūloma vartoti studijų rezultatų sąvoką, tačiau ji yra dvireikšmė: reikia skirti numatomus studijų rezultatus (angl. *intended learning outcomes*) ir studento realiai pasiektus studijų rezultatus (angl. *achieved learning outcomes*). Siūloma vartoti studijų siekinių sąvoką, o studento įgyvendintus siekinius galima pavadinti studento pasiekimais.

⁷⁴ Shared 'Dublin' descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards. 2004. http://www.uni-due.de/imperia/md/content/bologna/dublin_descriptors.pdf [žiūrėta 2011 03 27].

Bendroji kompetencija	Gebėjimas organizuoti ir planuoti		
Studijų siekiniai	Profesinis bakalauras	Bakalauras	Magistras
	<p>Gebės numatyti laiką užsibrėžtam tikslui pasiekti ir laikytis nustatytų terminų. Gebės diferencijuoti pirmaeilius ir antraeilius veiklos tikslus. Gebės planuoti veiklos (projekto) pakopas, naudodamasis pateiktomis gairėmis.</p>	<p>Gebės paskirstyti vaidmenis komandos nariams veiklos tikslui pasiekti. Gebės pakoreguoti veiklą, atsižvelgdamas į veiklos rezultatų analizę ir ekspertų rekomendacijas. Gebės planuoti veiklą, kritiškai įvertindamas prieštarinę informaciją iš skirtingų šaltinių.</p>	<p>Gebės planuoti sudėtingą veiklą, susidedančią iš įvairių tarpusavyje susijusių uždavinių. Gebės pakoreguoti planą jo įgyvendinimo procese, atsižvelgdamas į situacijos pokytį. Gebės planuoti veiklos etapus, apibrėždamas nenuspėjamos situacijos riziką.</p>
Dalykinė kompetencija	Veikti socialinę politiką, analizuoti ir vertinti socialinius procesus, pasitelkiant socialinio darbo, kitų sričių teorijas, tyrimus ir praktiką		
Studijų siekiniai	Profesinis bakalauras	Bakalauras	Magistras
	<p>Gebės svarstyti socialinės pagalbos proceso klausimus ir teikti efektyvumo didinimo pasiūlymus.</p>	<p>Gebės vertinti socialinės pagalbos procesą, teikti teorinėmis žiniomis bei tarpdalykine praktika grįstus pasiūlymus, kurie suponuotų socialinės pagalbos efektyvumo didinimą. Gebės kritiškai vertinti Lietuvos ir užsienio šalių socialinės apsaugos sistemas, teikdamas Lietuvos socialinės apsaugos sistemos tobulinimo pasiūlymus.</p>	<p>Gebės pagrįsti iniciatyvas ir judėjimus, siekiančius mažinti socialinę atskirtį ir užtikrinančius socialinį teisingumą. Gebės kritiškai vertinti Lietuvos ir užsienio šalių socialinės apsaugos sistemas, analizuodamas teikiamų paslaugų efektyvumą.</p>

Gerus studijų siekinius sudaro šie elementai: a) veiksmazodis (ar veiksmazodinis žodžių junginys), b) siekinio tipas (žinios, supratimas, gebėjimas ir t. t.), c) dalykas (tema, objektas), d) siekiamas standartas (lygis) ir e) apimtis (ar kontekstas). Pavyzdys iš kalbotyros programos:

Kompetencija	Studijų siekinys (kompetencijai įvertinti)				
Kalbos tyrėjo kompetencija: gebėjimas savarankiškai tirti kalbos reiškinius, atlikti lingvistinius tyrimus.	Gebės išspręsti tyrimo problemą, pasirinkdama tinkamą empirinę medžiagą, tyrimo metodus ir bibliografinius šaltinius, kritiškai aprašyti atlikto lingvistinio tyrimo rezultatus ir su išvadomis pateikti 40 puslapių moksliniu tekstu.				
	Veiksmažodis	Tipas	Dalykas	Standartas	Apimtis
	Išspręsti, aprašyti	Pasirinkdami tinkamą empirinę medžiagą, metodus ir bibliografinius šaltinius	Tyrimo problema, lingvistinio tyrimo rezultatai	Kritiškai, mokslinis tekstas, išvados	40 puslapių

3. Studijų programos tikslas (angl. *purpose of the programme*). Studijų programos tikslas neatsiejamas nuo studijų programos kompetencijų ir studijų siekinių. Tikslą reikėtų formuluoti konkrečiai ir aiškiai (2–3 sakiniais), vengti ilgų ir abstrakčių formuluočių, susieti įvardytas studentų įgyjamas kompetencijas ir jų profesinės veiklos galimybes, pvz.:

Vokiečių filologijos bakalauro studijų programa siekiama ugdyti plačios erudicijos germanistus, atitinkančius šiuolaikinės visuomenės poreikius: suteikti studentams tvirtus kalbotyros ir literatūros mokslo pagrindus, ugdyti vokiečių kalbos komunikacinius gebėjimus (C1–C2), vokiškai kalbančių šalių kultūros supratimą ir gebėjimą analizuoti bei vertinti vokiečių kalbos ir literatūros reiškinius platesniame Lietuvos ir užsienio kalbotyros bei literatūros kontekste. Per mokomąją ir profesinę praktiką studentai įgyja vertimo, mokslo tiriamojo darbo ar vokiečių kaip svetimosios kalbos mokymo metodikos pagrindus. Sudaroma galimybė siekti dvigubo bakalauro laipsnio, pasirinkus kitos krypties gretutines studijas.

4. Studijų programos profilio aprašas (angl. *profile of the programme*). Studijų programos profilio aprašas – tai trumpa programos charakteristika, kurioje aprašomas studijų programos turinys, pobūdis ir jos skiriamieji bruožai⁷⁵.

4.1. Studijų programos turinys: dalykų (modulių) grupės (angl. *study content: discipline(s), subject area(s)*). Svarbu išvardyti dalykų (modulių) grupes ir jų procentinį santykį (skliaustuose), ypač jei programa yra tarpdalykinė. Pavyzdžiui, skandinavistikos ir Europos studijų magistrantūros programą sudaro skandinavistika (skandinavų kalba, kalbotyra, literatūra, kultūra) ir Europos studijos (75 : 25).

⁷⁵ TUNING 2010, 33–34.

4.2. Studijų programos pobūdis (angl. *orientation of the programme*). Nurodoma, ar studijų programa yra taikomojo pobūdžio, labiau orientuota į praktinę veiklą ar į mokslinius tyrimus. Taip pat reikėtų paminėti, ar programa yra universalesnė, teikianti platų akademinį išsilavinimą, ar rengianti konkretaus siauresnio profilio specialistus, o gal derinanti abu aspektus (angl. *general and / or specialist focus*). Pavyzdžiui, tarptautinių santykių ar politikos mokslų programa gali būti gana plati, aprėpianti daug dalykų, bet gali būti ir siauresnė, kai koncentruojamasi į vieno kurio nors pasaulio regiono politiką.

4.3. Studijų programos skiriamieji bruožai (angl. *distinctive features*). Apraše turi būti trumpai įvardyta, kuo aprašoma studijų programa skiriasi nuo kitų tos pačios krypties studijų programų, kuo ji ypatinga.

5. Reikalavimai stojantiesiems ir ankstesnio mokymosi pripažinimo galimybės (angl. *admission requirements and specific arrangements for recognition of prior learning*). Nurodomas minimalus stojančiųjų išsilavinimas. Pavyzdžiui, vidurinis išsilavinimas, kurio reikia stojant į bakalauro programą. Taip pat galima nurodyti papildomus reikalavimus, konkursinio balo skaičiavimo formulę ir t. t. Kaip pavyzdį galima pateikti reikalavimus stojantiesiems į bendrosios kalbotyros magistrantūros programą:

Minimalus išsilavinimas: pirmosios pakopos universitetinės studijos (bakalauro kvalifikacinis laipsnis).

Filologijos krypties absolventams nėra papildomų reikalavimų. Konkursinis balas: VS + 2D + P.

Kitų krypčių absolventai laiko kalbotyros stojamąjį egzaminą. Konkursinis balas: VS + 2E + P.

D – baigiamojo darbo ar (ir) baigiamojo egzamino pažymys (pažymių vidurkis), ar baigiamųjų egzaminų pažymių vidurkis;

E – stojamasis egzaminas;

VS – diplomo priedėlio pažymių, išskyrus D, svertinis vidurkis;

P – papildomi balai (+0,2) už pranešimą studentų mokslinėje konferencijoje arba už straipsnį, paskelbtą moksliniame ar mokslo populiarinimo leidinyje, kultūrinėje ir profesinėje spaudoje. Pranešimo ar straipsnio tema turi atitikti ketinamos studijuoti programos pobūdį.

Šioje skiltyje taip pat nurodoma, ar (ir kaip) pripažįstamas ankstesnis mokymasis (formalusis ir neformalusis), t. y. koku pagrindu gali būti įskaityti anksčiau studijuoti dalykai. Vertėtų nurodyti, ar į magistrantūros studijų programą galima stoti baigus papildomas studijas, jas pristatyti.

6. Tolesnių studijų galimybės (angl. *access to further studies*). Reikia trumpai apibūdinti tolesnių studijų galimybes, pvz.:

Bendrosios kalbotyros magistrai galės tęsti studijas humanitarinių mokslų srities doktorantūroje, vykdydami fundamentinius tyrimus Lietuvos ir pasaulio mokslo institucijose, pasitelkę šiuolaikinius kalbotyros metodus ir modernias technologijas. Siekiantieji mokytojo profesinės kvalifikacijos gali stoti į dalyko pedagogikos laipsnio nesuteikiančių studijų programą.

7. Profesinės veiklos galimybės (angl. *employability*). Absolventų profesinės veiklos ar įsidarbinimo galimybės aprašomos, siejant jas su programos ugdomomis kompetencijomis ir įvardijant pagrindines veiklos sritis, pvz.:

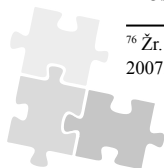
Prancūzų filologijos bakalauro studijų programos absolventai yra aukštos kvalifikacijos filologai, atitinkantys šiuolaikinės visuomenės poreikius: įgytos kompetencijos (prancūzų kalbos mokėjimas, vertimas, prancūziškai kalbančių šalių kultūros ir literatūros supratimas, filologinė kompetencija) leidžia jiems dirbti vertimo biuruose, redakcijose, leidyklose, turizmo ir kelionių biuruose, užsienio šalių atstovybėse, taip pat kitose įmonėse ir įstaigose, kur reikia puikaus prancūzų kalbos mokėjimo, tarpasmeninių ir tarpkultūrinių gebėjimų. Įvykdžiusieji dalyko pedagogikos gretutines studijas gali dirbti prancūzų kalbos mokytojais bendrojo lavinimo mokyklose ar kitose mokymo įstaigose.

8. Studijų metodai (angl. *teaching and learning methods*). Nurodomi visai studijų programai būdingiausi studijų metodai. Studijų metodai (visos mokymo ir mokymosi veiklos rūšys) pasirenkami atsižvelgiant į ugdomas kompetencijas. Tinkamai parinkti studijų metodai užtikrina kompetencijų ugdymą. Pavyzdžiui, jei siekiame ugdyti studentų savarankiškumą ir kritišką mąstymą, negalima apsiriboti teikiamaisiais informaciniais metodais, klasikinėmis teorinėmis paskaitomis; pirmenybė teiktina probleminiam, tarpasmenine sąveika grįstam dėstymui, grupės diskusijoms, savarankiškam analitinių rašto darbų rengimui ir t. t.

9. Vertinimo metodai (angl. *assessment methods*). Pirmiausia nurodoma, kuri vertinimo sistema taikoma studentų pasiekimams vertinti (10 balų sistema), o tada išvardijami pagrindiniai vertinimo metodai (svarbu nepamiršti, jog vienas iš programos vertinimo metodų yra baigiamasis darbas ir egzaminas (jeigu galimas). Vertinimo metodai yra susiję su ugdomomis kompetencijomis ir joms ugdyti taikomais studijų metodais⁷⁶. Pavyzdžiui, priklausomai nuo programos koncepcijos, galima kalbėti apie kaupiamąjį vertinimą: kontrolinius darbus ir egzaminus (raštu ir žodžiu), pranešimus, rašto darbus, ataskaitas, aplanko metodą ir bakalauro baigiamąjį darbą (daugiau apie vertinimą žr. Dalyko (modulio) aprašo pildymo rekomendacijos).

Toliau aptariami atributai tokia tvarka, kokia jie pateikiami galimoje programos aprašo formoje.

⁷⁶ Žr. Bulajeva T. *Dalyko vertinimo sistemos kūrimas: kaip sukurti studentų pasiekimų vertinimo metodiką*. Vilnius, 2007, 63–64. <http://www.esec.vu.lt/public/Vertinimo%20metodika.pdf> [žiūrėta 2011 03 27].

10. Studijų programos valstybinis kodas (angl. *national code*). Valstybinį kodą sudaro 9 simboliai, kiekvienas iš šių simbolių turi tam tikrą reikšmę⁷⁷. Kodas suteikiamas įregistruojant programą Studijų ir mokymo programų registre.

11. Aukštojo mokslo institucija (-os), įgyvendinantis padalinys (-iai) (angl. *official name of the awarding institution(s)*). Apraše nurodoma studijų programą įgyvendinanti institucija. Jei studijų programa yra jungtinė, pateikiama informacija apie visas programą įgyvendinančias institucijas, nurodant valstybes. Taip pat įvardijamas institucijos (-jų) padalinys (-iai), atsakingas (-i) už studijų programos įgyvendinimą ir nurodomas jo (jų) adresas.

12. Programos vykdymo kalba (-os) (angl. *language of instruction*). Nurodoma, kuria kalba įgyvendinamos studijos, pvz.: lietuvių, anglų, vokiečių ir pan. Jei studijų programa įgyvendinama keliomis kalbomis, įvardijamos visos.

13. Studijų rūšis (angl. *kind of study*). Reikia pažymėti, kuriai studijų rūšiai – koleginėms (angl. *college studies*) ar universitetinėms (angl. *university studies*) – priskiriama programa.

14. Studijų pakopa (angl. *cycle of studies*). Apraše būtina nurodyti, kurios pakopos studentams skirta programa – pirmosios, antrosios ar trečiosios (angl. *first, second or third cycle*), kitaip tariant, ar tai profesinio bakalauro, bakalauro studijų, magistrantūros ar doktorantūros programa. Esant vientisosioms studijoms (angl. *integrated studies*) reikėtų nurodyti, kad programa apima (integruoja) pirmąją ir antrąją pakopas. Priklausomai nuo studijų pakopos formuluojami skirtingo lygio studijų siekiniai (žr.: Rekomendacijų 2 sk. „Studijų programos kompetencijos ir programos studijų siekiniai“, Dublino aprašai⁷⁸).

15. Kvalifikacijos lygis pagal Lietuvos kvalifikacijų sandaros aprašą (angl. *level of qualification*). Be studijų pakopos, taip pat pažymima, kuriam kvalifikacijos lygiui pagal Lietuvos kvalifikacijų sandaros aprašą⁷⁹ priskiriama šios pro-

⁷⁷ Pirmieji trys atspindi programos lygmenį, požymį ir tipą, pvz.: 6** – studijos, 612 – bakalauro studijų programos, 621 – magistrantūros programos, 653 – koleginių studijų programos. Kodas taip pat nurodo, kuriai studijų krypciai (šakai) priklauso programa (ketvirtasis–septintasis simbolis), pvz., Q300 – anglų filologija. Paskutiniai du simboliai žymi programos eilės numerį. Žr. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. vasario 19 d. įsakymas „Dėl Studijų ir mokymo programų kodavimo taisyklių patvirtinimo“. Žin., 2010, Nr. 25-1184. http://www.smm.lt/smt/st_org/docs/klasifikavimas/Kodavimo_taisykles.pdf [žiūrėta 2011 04 05].

⁷⁸ Shared 'Dublin' descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gegužės 4 d. nutarimas Nr. 535 „Dėl Lietuvos kvalifikacijų sandaros aprašo patvirtinimo“. Žin., 2010, Nr. 56-2761. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372306&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011 04 05].

VI lygio kvalifikacijos įgyjamos studijuojant pirmojoje universitetinių ar koleginių studijų pakopoje, Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatytais atvejais – pagal laipsnio nesuteikiančių studijų programas ir (ar) iš profesinės veiklos patirties ir mokantis savarankiškai. VII lygio kvalifikacijos įgyjamos studijuojant antrojoje universitetinių studijų pakopoje ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatytais atvejais – pagal vientisųjų studijų arba laipsnio nesuteikiančių studijų programas ir (ar) iš profesinės veiklos patirties ir mokantis savarankiškai. VIII lygio kvalifikacijos įgyjamos studijuojant doktorantūroje ir (ar) iš profesinės veiklos patirties ir mokantis savarankiškai.

gramos absolventų įgyjama kvalifikacija. Remiantis Lietuvos kvalifikacijų sandaros aprašu, nurodomas profesinio bakalauro ar bakalauro studijų programos VI lygis, magistrantūros programos VII lygis.

16. Studijų forma (-os) ir trukmė metais (angl. *mode of study and length of the programme in years*). Studijos gali būti organizuojamos nuolatine (angl. *full-time*) arba iššęstine (angl. *part-time*) forma. Studijų programos trukmė metais priklauso nuo studijų formos. Šiuo metu galioja reikalavimas, kad studijų iššęstine forma trukmė neturi būti daugiau kaip pusantro karto ilgesnė už studijų nuolatine forma trukmę, šioms taikant 60 ECTS kreditų normą per vienus mokslo metus⁸⁰. Pavyzdžiui, dažniausiai studijų nuolatine forma bakalauro programos trukmė yra 4 metai, tos pačios programos iššęstine forma trukmė galėtų būti ne ilgesnė kaip 6 metai, o apimtis kreditais – ta pati, t. y. 240 ECTS kreditų, nes iššęstinių studijų studentai sukaupia mažiau kreditų per metus.

17. Studijų programos apimtis kreditais ir studento darbo krūvis (angl. *length of the degree programme in ECTS credits and student's workload*). Nurodant studijų programos apimtį kreditais, svarbu apibrėžti ir juos atitinkantį visą studento darbo krūvį, kurį sudaro kontaktinės valandos (dalyvavimas paskaitose, seminaruose, pratybose, konsultacijose, praktika ir t. t.) ir savarankiško darbo valandos (darbas bibliotekoje, namų darbų atlikimas, referato rašymas, pranešimo rengimas, pasirengimas egzaminui ir t. t.).

Tiek Mokslo ir studijų įstatyme⁸¹, tiek Laipsnį suteikiančių pirmosios pakopos ir vientisųjų studijų programų bendrųjų reikalavimų apraše⁸² nurodyta, kad vienų studijų metų 1600 valandų atitinka 60 studijų kreditų. Aprašas taip pat nustato, kad pirmosios pakopos universitetinių studijų programos apimtis yra 210–240 kreditų, o koleginių studijų programos – 180–210 kreditų. Vientisųjų studijų programai taikoma apimtis yra 300–360 kreditų. Magistrantūros programos apimtis – 90–120 kreditų⁸³.

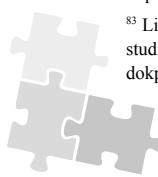
Planuojant ir skaičiuojant studento darbo krūvį, laikomasi nuostatos, kad vieną ECTS kreditą sudaro 25–30 studento darbo valandų. Pavyzdžiui, 5 kreditų dalyko apimtis gali būti 125–150 valandų, priklausomai nuo studijų siekinių ir taikomų

⁸⁰ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2009 m. gegužės 15 d. įsakymas Nr. ISAK-1026 „Dėl Nuolatinės ir iššęstinės studijų formų aprašo patvirtinimo“. *Žin.*, 2009, 59-2325. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=344309&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011 04 05].

⁸¹ Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas. *Žin.*, 2009, Nr. 54-2140. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=343430&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011 04 05].

⁸² Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. balandžio 9 d. įsakymas Nr. V-501 „Dėl Laipsnį suteikiančių pirmosios pakopos ir vientisųjų studijų programų bendrųjų reikalavimų aprašo patvirtinimo“. *Žin.*, 2010, Nr. 44-2139. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=369937&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011 04 05].

⁸³ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. birželio 3 d. įsakymas Nr. V-826 „Dėl Magistrantūros studijų programų bendrųjų reikalavimų aprašo patvirtinimo“. *Žin.*, 2010, Nr. 67-3375. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=374821&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011 04 05].

studijų metodų (daugiau žr. Dalyko (modulio) aprašo pildymo rekomendacijos).

18. Studijų sritis ir kryptis (šaka) (angl. *study area and field (branch)*). Programos apraše nurodoma, kuriai studijų sričiai ir kryptčiai (šakai) priskiriama studijų programa. Jei programoje yra numatoma teikti dvigubą kvalifikacinį laipsnį, nurodoma jos pagrindinė ir gretutinė studijų kryptys (šakos), pvz.: N550 tarptautinė rinkodara ir R210 vokiečių kalba.

19. Suteikiamas kvalifikacinis laipsnis ir (ar) profesinė kvalifikacija (angl. *degree and (or) qualification awarded*). Programos absolventams teikiamas kvalifikacinis (profesinio bakalauro, bakalauro ar magistro) laipsnis yra susijęs su studijų krypties ar studijų kryptį sudarančių šakų pavadinimais. Jeigu tai yra jungtinis (kelių aukštųjų mokyklų) ar dvigubas (pagrindinės ir gretutinės studijų krypties (šakos) kvalifikacinis laipsnis, ši informacija būtina nurodoma apraše. Pavyzdžiui, prieš tai minėtos programos absolventams būtų teikiamas tarptautinės rinkodaros ir vokiečių kalbos bakalauro laipsnis.

Profesinė kvalifikacija (pvz.: šeimos gydytojas, pedagogas ir pan.) teikiama tik teisės aktų numatytais atvejais.

20. Studijų programos vadovas (angl. *programme director*). Nurodomas už studijų programą atsakingas asmuo, pateikiama jo kontaktinė informacija (pareigos, mokslo laipsnis, darbovietės adresas, el. pašto adresas, telefonas). Aukštesiose mokyklose, kuriose veikia studijų programų komitetai, programą koordinuojantis asmuo yra studijų programos komiteto pirmininkas.

21. Akredituojanti institucija ir akreditavimo terminas (angl. *accreditation organisation and period of reference*). Lietuvoje akreditaciją suteikianti institucija yra Studijų kokybės vertinimo centras, ji ir nurodoma apraše. Taip pat reikia nurodyti, iki kada studijų programa yra akredituota.

22. Studijų programos planas: dalykų (modulių) sąsajos su kompetencijomis ir studijų siekiniais. Studijų programos plane pateikiami visi studijų dalykai (moduliai), išdėstant juos kursais ir semestrais⁸⁴. Prie kiekvieno dalyko (modulio) pažymima, kurioms studijų programos kompetencijoms ugdyti jis skirtas ir kurie studijų siekiniai taikomi, norint įvertinti, kiek pasiekta kompetencija. Būtina apmąstyti, kurie dalykai (moduliai) turi būti studijuojami pirmiausia, nes jie sukuria pagrindą tolesnėms studijoms, o kuriuos dalykus (modulius) rekomenduotina studijuoti kartu, nes jie papildo vienas kitą. Taigi šis planas parodo sąsajas tarp dalykų (modulių) ir studijų siekinių, visą mokymosi progresiją, laipsnišką studento tobulėjimą.

⁸⁴ Jei studijų programa įgyvendinama modulinio principu, studijos nebūtinai turi būti organizuojamos semestrais, tokiu atveju moduliai bus skirstomi tik kursais.

6 priedas. Dalyko (modulio) aiškinamasis aprašas

DALYKO (MODULIO) APRAŠAS

Dalyko (modulio) pavadinimas	Kodas

Dėstytojas (-ai)	Padalinys (-iai)
Koordinuojantis:	
Kitas (-i):	

Studijų pakopa	Dalyko (modulio) lygmuo	Dalyko (modulio) tipas

Įgyvendinimo forma	Vykdyto laikotarpis	Vykdyto kalba (-os)

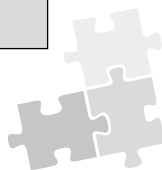
Reikalavimai studijuojančiajam	
Išankstiniai reikalavimai:	Gretutiniai reikalavimai (jei yra):

Dalyko (modulio) apimtis kreditais	Visas studento darbo krūvis	Kontaktinio darbo valandos	Savarankiško darbo valandos

Dalyko (modulio) tikslas: studijų programos ugdomos kompetencijos		
...		
Dalyko (modulio) studijų siekiniai	Studijų metodai	Vertinimo metodai
• ...		
• ...		

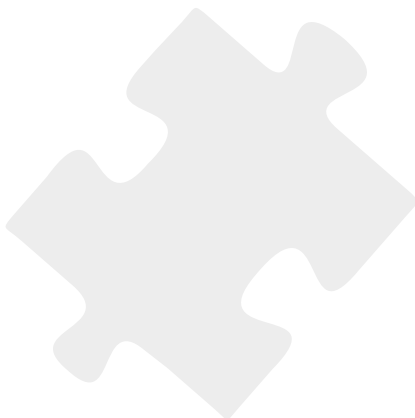
Temos	Kontaktinio darbo valandos							Savarankiškų studijų laikas ir užduotys	
	Paskaitos	Konsultacijos	Seminarai	Pratybos	Laboratoriniai darbai	Praktika	Visas kontaktinis darbas	Savarankiškas darbas	Užduotys
1.									
2.									
3.									
4.									
5.									
6.									
7.									
8.									
9.									
...									
Iš viso									

Vertinimo būdas	Svoris, proc.	Atsiskaitymo laikas	Vertinimo kriterijai

Autorius	Leidimo metai	Pavadinimas	Periodinio leidinio Nr. ar leidinio tomas	Leidimo vieta ir leidykla ar interneto prieiga
Privalomoji literatūra				
Papildomoji literatūra				

DALYKO (MODULIO) APRAŠO PILDYMO REKOMENDACIJOS

Dalyko (modulio) aprašo pildymo rekomendacijų⁸⁵ (toliau – Rekomendacijos) tikslas – suteikti metodinę pagalbą dėstytojams, rengiantiems ar atnaujinantiems savo dėstomų dalykų (modulių) aprašus. Rekomendacijos parengtos pagal „ECTS naudotojo vadovę“ pateiktą aprašą⁸⁶ ir moduliinių studijų sistemos Vilniaus universitete koncepciją rengusios darbo grupės⁸⁷ pasiūlytą projektą.

Dalyko (modulio) aprašo funkcija

Dalyko (modulio) aprašas informuoja skaitytoją (studentą, kitą dėstytoją, išorės vertintoją ar kitą asmenį) apie esminius dalyko (modulio) formaliuosius atributus ir jo turinį. Studentui jis yra savotiška studijų atmintinė, padedanti planuoti mokymąsi, ir objektyvaus į(si)vertinimo garantas. Dėstytojui (-jams) aprašo rengimas padeda geriau planuoti darbą ir kritiškai vertinti tiek dėstomo dalyko (modulio) tikslą ir studijų siekinius bei jų sąsajas su visos studijų programos kontekstu, tiek jam įgyvendinti reikalingą turinį, laiką ir išteklius. Išorės vertintojui aprašas yra lyg dalyko (modulio) vizitinė kortelė, pagal kurią galima susidaryti pirmąjį įspūdį apie dalyko (modulio) kokybę.

Dalyko (modulio) apraše nurodomi atributai

Gerai parengtame dalyko (modulio) apraše turi būti nurodyti šie atributai:

1. Dalyko (modulio) pavadinimas (angl. *course unit title*). Pavadinimas turėtų būti trumpas, patrauklus ir atspindėti dalyko (modulio) turinį.

2. Dalyko (modulio) kodas (angl. *course unit code*). Kodas suteikiamas įtraukiant dalyką (modulį) į studijų programos aprašą ir (ar) į aukštosios mokyklos dalykų (modulių) sąrašą. Aukštosiose mokyklose vadovaujamosi įvairiomis kodavimo taisyklėmis, kurios paprastai reglamentuojamos vidine tvarka. Kodas gali būti suteikiamas automatiškai, įkeliant aprašą į aukštosios mokyklos informacinę sistemą, arba sudaromas iš simbolių, turinčių tam tikrą reikšmę: studijų sritį (kryptį, šaką), pakopą, kuriai priskirtas dalykas (modulis), ir t. t.

3. Dėstytojas (-ai) (angl. *lecturer(s)*). Nurodoma dalyką (modulį) dėstančio dėstytojo pavardė ir vardas. Jei dalyką (modulį) dėsto daugiau nei vienas dėstytojas, nurodomi visi dėstytojai ir pažymima, kuris iš jų yra koordinuojantis dėstytojas.

4. Dalyką (modulį) įgyvendinantis padalinys (-iai) (angl. *department where the course unit is delivered*). Nurodomas dalyką (modulį) vykdamasis fakultetas (institutas) ir katedra (centras), kuriai priklauso dalyko (modulio) dėstytojai.

⁸⁵ Dokumentą parengė ECTS projekto Strateginės grupės narė Diana Šileikaitė-Kaishauri.

⁸⁶ *ECTS User's Guide*. 2009, 28. http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/ects/guide_en.pdf [žiūrėta 2011 03 27]. Plg. *ECTS naudotojo vadovas*. 2009, 25–26.

⁸⁷ Darbo grupė buvo sudaryta 2010 01 29 VU rektorius įsakymu parengti moduliinių studijų sistemos VU koncepciją; ataskaitos pristatymo prieiga internete: <http://naujienos.vu.lt/bendruomenei/pokyciai/22909-studiju-komite-teritarta-vu-moduliniu-studiju-koncepcijos-projektu-papildyta>

5. Studijų pakopa (angl. *cycle*). Reikia nurodyti, kurios pakopos studentams skirtas dalykas (modulis) – pirmosios, antrosios ar trečiosios (angl. *first, second or third cycle*), kitaip tariant, bakalaurantams, magistrantams ar doktorantams. Priklausomai nuo studijų pakopos, formuluojami skirtingo lygmens studijų siekiniai (daugiausiai žr. Dublino aprašai⁸⁸).

6. Dalyko (modulio) lygmuo (angl. *level of course unit*). Lygmuo apibrėžiamas pagal sudėtingumo laipsnį, pvz.: prancūzų kalba gali būti trijų lygių (pradedančiųjų, pažengusiųjų ir mokančiųjų arba 1 iš 3, 2 iš 3 ir 3 iš 3)⁸⁹. Lygmenį nurodyti būtina, jei dalyką sudaro kelios dalys, dėstomos kelis semestrus iš eilės.

7. Dalyko (modulio) tipas (angl. *type of the course unit (compulsory, optional)*). Pažymima, dalykas (modulis) yra privalomasis ar pasirenkamasis. Kadangi tas pats dalykas (modulis) vienos studijų krypties ar studijų programos studentams gali būti privalomasis, o kitos – pasirenkamasis, reikėtų patikslinti, kam jis yra privalomasis, o kam – pasirenkamasis, pvz.: privalomasis yra anglų filologijos, kaip pagrindinės krypties, studentams, pasirenkamasis – kitų kryptčių studentams, pasirinkusiems anglų filologijos gretutines studijas.

8. Dalyko (modulio) įgyvendinimo forma (angl. *mode of delivery (face-to-face, distance learning)*). Nurodoma, kaip dalykas (modulis) įgyvendinamas: auditoriniu ar (ir) e. mokymo(si) (nuotoliniu) būdu.

9. Vykdomo laikotarpis (angl. *semester or period when the course unit is delivered*). Nurodoma, kada dalykas (modulis) dėstomas, pvz., rudens ar pavasario semestre. Privalomajam dalykui (moduliui) galima nurodyti, kuriame kurse (semestre) jis turi būti studijuojamas (angl. *year of study*).

10. Vykdomo kalba (-os) (angl. *language of instruction*). Nurodoma, kuria kalba dėstomas dalykas (modulis), pvz.: lietuvių, anglų, vokiečių ir pan. Jei dalykas (modulis) dėstomas keliomis kalbomis, nurodomos abi. Pavyzdžiui, paskaitos gali būti skaitomos anglų kalba, o seminarų kalba gali būti lietuvių.

11. Reikalavimai studijuojančiajam (angl. *prerequisites and corequisites*). Išankstinius reikalavimus, jei tokių yra, galima apibrėžti dviem būdais: a) nurodyti konkrečius studijų dalykus (modulius), kurie turėjo būti išklaustyti prieš pasirenkant šį dalyką (modulį) arba b) įvardyti programos siekinius, kurie turi būti pasiekti prieš pasirenkant šį dalyką (modulį), pvz.: gebės atlikti standartinės laboratorines procedūras, naudotis organinių ir neorganinių medžiagų sintezės ir analizės įranga. Be išankstinių reikalavimų, galima nurodyti, kuriuos dalykus (modulius) rekomenduojama studijuoti kartu – gretutiniai reikalavimai.

⁸⁸ Shared 'Dublin' descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards. 2004. http://www.uni-due.de/imperia/md/content/bologna/dublin_descriptors.pdf [žiūrėta 2011 03 27].

⁸⁹ Kalboms taip pat taikomi lygiai (A1, A2, B1, B2, C1, C2) pagal Bendruosius Europos kalbų metmenis. <http://europass.cedefop.europa.eu/LanguageSelfAssessmentGrid/lt> [žiūrėta 2011 03 27].

12. ECTS kreditai (angl. *number of ECTS credits allocated*) **ir studento darbo krūvis** (angl. *student's workload*). Nurodant už dalyko (modulio) studijas skiriamus ECTS kreditus, svarbu nurodyti ir juos atitinkantį visą studento darbo krūvį, kurį sudaro kontaktinės valandos (dalyvavimas paskaitose, seminaruose, konsultacijose ir t. t.) ir savarankiškų studijų valandos (darbas bibliotekoje, namų darbų atlikimas, pasirengimas egzaminui ir t. t.). Laikomasi nuostatos, kad 1 ECTS kreditą sudaro 25–30 studento darbo valandų, taigi, pvz., 5 kreditų dalyko apimtis gali būti 125–150 valandų. Konkrečią studijų dalyko (modulio) apimtį valandomis reikėtų nustatyti pagal optimalų laiką, reikalingą numatytiems siekiniams pasiekti, taikant pasirinktus studijų metodus. Vienodos apimties dalykų (modulių) valandų paskirstymas įvairiai veiklai gali būti skirtingas, priklausomai nuo siekinių ir studijų metodų.

1 pavyzdys. 5 kreditų užsienio kalbos praktinio kurso pagrindinis siekinys – gebėjimas bendrauti žodžiu užsienio kalba kasdienėse situacijose. Studijuojant tokį dalyką daug laiko reikia praleisti auditorijoje, dirbant poromis ar grupėmis. Tarkim, kad šiam studijų dalykui galima numatyti 6 kontaktines val. per savaitę. Kadangi semestrą sudaro 16 savaičių, visas kontaktinio darbo krūvis per semestrą sudaro $6 \times 16 = 96$ val. Jei pratybos (kontaktinis darbas) vyksta tris kartus per savaitę 16 savaičių, tai iš viso susidaro 48 pratybos per semestrą. Kiekvienam kartui reikia padaryti tam tikrus namų darbus, kuriems skiriama, pvz., apie 1 val., nes sakininės komunikacijos gebėjimai ugdomi auditorijoje, bendraujant pratybų metu grupėmis ar poromis. Taigi iš viso per semestrą yra skiriamos 48 val. namų darbams atlikti. Pasibaigus semestru laikomas egzaminas. Egzamino pažymys sudarytą dalį galutinio pažymio, kita dalis būtų sukaupta semestro metu. Egzaminui būtų skiriama 1 val., o atskirai ruoštis nereikėtų, nebent pasikartoti medžiagą (3 val.). Taigi iš viso šiam 5 kreditų dalykui skirta $96 + 48 + 1 + 3 = 148$ val. Bet jei siekiniai ir studijų metodai būtų kitokie, jei dalykas būtų skirtas ne tik sakininės komunikacijos gebėjimams ugdyti, bet ir rašymo gebėjimams tobulinti, jei būtų mokomasi kurti įvairių žanrų tekstus užsienio kalba, tik 1 val. savarankiško darbo prieš kiekvienas pratybas nepakaktų, kontaktinio darbo būtų mažiau, o daugiau laiko būtų skirta savarankiškam darbui: tekstų rašymui, kolegų parašytų tekstų analizei ir komentavimui. Tada laikas galėtų pasiskirstyti kitaip. Galima būtų numatyti 64 val. pratybų (vienas kartas per savaitę – kalbėjimui, kitas – rašymui). Sakininės komunikacijos pratyboms pasirengti skiriama po 1 val. kiekvienam kartui, iš viso – 16 val. Rašymo pratyboms rengiamasi kuriant tekstus ir analizuojant kolegų sukurtuosius, todėl laiko reikėtų daugiau, pvz., po 3 val. kiekvienam kartui, iš viso – 48 val. Dar 8 val. galima būtų skirti konsultacijoms, nes savarankiš-

kai kuriant tekstus kyla daug klausimų, studentui reikia patarimų. Vieną galutinio įvertinimo dalį sudarytų 1 val. egzaminas (ir dar 3 val. būtų skiriama medžiagai pasikartoti). Kitą galutinio įvertinimo dalį sudarytų rašinys, kurį reikėtų pateikti semestro pabaigoje. Baigiamajam rašiniui parašyti reikėtų skirti apie 10 val. Taigi visą semestro krūvį sudarytų $64 + 16 + 48 + 8 + 1 + 3 + 10 = 150$ val.

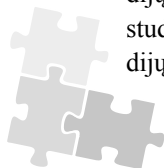
2 pavyzdys. Retorikos ir stilistikos dalyku siekiama, kad studentas gebėtų kūrybiškai analizuoti retorinius tekstus, kritiškai vertinti žiniasklaidos, politinius, reklaminius ir panašius diskursus. Teorinėms paskaitoms skiriama 16 valandų per semestrą. Dar 16 val. skiriama seminarams. Numatyti 8 seminarai per semestrą, o ruošiantis kiekvienam iš jų tenka skaityti mokslinę literatūrą, analizuoti tekstus – maždaug po 4 val. kiekvienam seminarui, tai sudaro 32 val. savarankiško darbo. Be to, programoje numatyta, kad studentas turi išanalizuoti pasirinktą tekstą ir parengti apie tai pranešimą bei perskaityti jį auditorijoje. Studentui reikia laiko tekstui surasti (8 val.), analizės pagrindą sudarysiančiai teorinei medžiagai peržiūrėti (16 val.) ir pačiam tekstui visapusiškai išnagrinėti (48 val.). Be to, dar 6 val. prireiktų pateikti programą *PowerPoint* parengti ir suredaguoti. Pranešimai būtų skaitomi ir komentuojami kolegų specialiai tam skirtuose seminaruose, kurių per semestrą būtų 3 (po 2 val. kiekvienas). Taigi visą semestro krūvį sudarytų $16 + 16 + 32 + 8 + 16 + 48 + 6 + 6 = 148$ val.

3 pavyzdys. Kitą taip pat 5 kreditų dalyką gali sudaryti ir mažesnis bendras valandų skaičius. Tarkim, dalyko studijų siekiniams realizuoti yra būtina parašyti 10 p. analitinį rašto darbą. Reikia numatyti laiką, reikalingą literatūros paieškoms ir medžiagos rinkimui (30 val.), mokslinės literatūros skaitymui ir konspektavimui bei analizei (100 p. = 30 val.), pirmosios rašto darbo redakcijos rašymui (30 p.), teksto redagavimui (30 val.) ir konsultacijoms (16 val.) – iš viso dalykui skiriamos 136 val. (daugiau apie valandų paskirstymą žr. Rekomendacijų 17 sk. „Dalyko (modulio) turinys“).

13. Dalyko (modulio) tikslas: ugdomos studijų programos kompetencijos (angl. *purpose of the course unit: programme competences to be developed*). Dalyko (modulio) tikslas formuluojamas trumpai ir aiškiai, siejant jį su studijų programos kompetencijomis (bendrosiomis ir dalykinėmis). Pvz.:

- Kalbotyros tiriamuoju darbu siekiama ugdyti: a) studentų savarankiškumą, b) analitinį ir kritišką mąstymą (tai bendrosios kompetencijos) ir c) jų kaip kalbos tyrėjų kompetenciją (tai dalykinė kompetencija).

14. Dalyko (modulio) studijų siekiniai (angl. *learning outcomes of the course unit*). Dalyko studijų siekiniai formuluojami taip, kad derėtų su visos studijų programos siekiniais. Dalyko studijų siekiniai – tai teiginiai, nusakantys, ką studentas turi žinoti, suprasti ir gebėti padaryti, pasibaigus konkretaus dalyko studijų procesui. Pvz.:

Kalbotyros tiriamojo darbo siekinius, atsižvelgiant į numatytą tikslą, galima suformuluoti taip: modulį įvykdęs studentas gebės: a) planuoti savo laiką, dirbti savarankiškai, laikydamasis nustatytų terminų; b) rinkti, analizuoti ir sistematinti duomenis; c) savarankiškai atlikti empirinį lingvistinį tyrimą: išvelgti tyrimo problemą, jai išspręsti pasirinkti tinkamus metodus, šaltinius ir literatūrą, išanalizuoti surinktą kalbinę medžiagą, aprašyti atlikto tyrimo rezultatus moksliniu tekstu ir pateikti išvadas.

15. Studijų metodai (angl. *teaching and learning methods*). Studijų metodai (visa mokymo ir mokymosi veikla) parenkami atsižvelgiant į iškeltą tikslą ir studijų siekinius. Pavyzdžiui, jei siekiama, kad besimokantys užsienio kalbos studentai gebėtų kritiškai mąstyti, analizuoti pašnekovo žodžius, išreikšti savo nuomonę, ją apginti, argumentuoti, reaguoti į pašnekovo teiginius studijuojama užsienio kalba, labai tiks grupės diskusija ir debatai⁹⁰. Kaip studijų metodai dalykinėje literatūroje įvardijami ir tokie aukštosiose mokyklose paplitę studijavimo būdai, kaip paskaitos, seminarai, pratybos, laboratoriniai darbai, praktika, tačiau tai tėra mokymo ir mokymosi veiklos kategorijos⁹¹, kurias galima nurodyti paskirstant kontaktines valandas pagal temas (žr. toliau), o studijų metodų skiltyje jas reikėtų sukonkretinti, pvz., kalbėti apie probleminį dėstymą, įtraukiamąją paskaitą, filmų peržiūrą, minčių lietu, sąvokų žemėlapius, grupės diskusijas, debatus, rašinius, pateikčių rengimą ir pristatymą ir t. t.

16. Vertinimo metodai (angl. *assessment methods*). Vertinimo metodai yra susiję su studijų siekiniais ir jiems pasiekti taikomais studijų metodais⁹². Pavyzdžiui, savarankiškumas ir gebėjimas mokytis gali būti tikrinamas rengiant pranešimą pasirinkta tema; vokiškai kalbančių šalių kultūros modulio apraše studijų siekinių, studijų metodų ir vertinimo metodų sąsajas lentelėje galima pavaizduoti taip:

Dalyko (modulio) tikslas: studijų programos ugdomos kompetencijos

Supažindinti su vokiškai kalbančiomis šalimis ir esminiais jų kultūros bruožais, ugdyti šių šalių kultūros supratimą, ugdyti tarpkultūrinę kompetenciją: atvirumą kitoms kultūroms, pasirengimą dirbti daugiakultūroje aplinkoje, mokyti mokytis.

⁹⁰ Daugiau apie mokymo ir mokymosi metodus žr., pvz., Šiaučiukienienė L., Visockienė O., Talijūnienė P. *Šiuolaikinės didaktikos pagrindai*. Kaunas: Technologija, 2006.

⁹¹ TUNING 2007: *Europos švietimo struktūrų suderinimas. Universitetų indėlis į Bolonijos procesą. Įvadas*. Švietimo mainų paramos fondas. 137–138. http://tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/template/Lithuanian_version.pdf [žiūrėta 2011 03 27]. Plg. *Tuning Education Structures in Europe. General brochure*. http://tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/template/General_Brochure_final_version.pdf [žiūrėta 2011 03 27].

⁹² Žr. Bulajeva T. *Dalyko vertinimo sistemos kūrimas: kaip sukurti studentų pasiekimų vertinimo metodiką*. Vilnius, 2007, 63–64. <http://www.esec.vu.lt/lt/public/Vertinimo%20metodika.pdf> [žiūrėta 2011 03 27].

Modulio studijų siekiniai	Studijų metodai	Vertinimo metodai
<p>Parodys žinias apie vokiškai kalbančias šalis: gebės surasti ir pažymėti reikiamus objektus žemėlapyje, atpažinti nuotraukose / paveiksluose paraizduotus architektūros objektus ir asmenis. Supras vokiečių, austrų, šveicarų kultūros ir pa-pročių savitumą.</p>	<p>Probleminis dėstymas, demonstravimas, aktyvieji mokymo(si) metodai (minčių lietus, grupės diskusija), tiriamieji metodai (informacijos paieška, pranešimo rengimas)</p>	<p>Testas (atvirojo ir uždarojo tipo užduotys / klausimai), pranešimas</p>
<p>Gebės taikyti žinias apie vokiškai kalbančias šalis ir jų kultūrą bendraudamas oficialiose ir neoficialiose situacijose, skaitydamas pranešimą apie pasirinktą vokiečių / austrų / šveicarų kultūros veikėją ar lankytiną vietą.</p>	<p>Aktyvieji mokymo(si) metodai (minčių lietus, grupės diskusija, vaidmenų žaidimas, situacijų modeliavimas), pranešimo skaitymas</p>	
<p>Gebės lyginti vokiečių, austrų, šveicarų ir lietuvių papročius ir tradicijas: apibūdinti tradicines šventes, kasdienį bendravimą, jaunimo gyvenimo būdo vokiškai kalbančiose šalyse ir Lietuvoje panašumus ir skirtumus, išskirti esminius vokiečių, austrų, šveicarų mentaliteto ir savivokos bruožus ir pagrįsti savo nuomonę. Gebės kritiškai vertinti informaciją apie vokiškai kalbančių šalių sociokultūrinį kontekstą ir siūlyti adekvačius problemų sprendimus.</p>		
<p>Bus pasirengęs savarankiškai semtis žinių apie vokiškai kalbančias šalis ir gilinti jų kultūros supratimą: gebės surasti, įvertinti ir susisteminti informaciją apie pasirinktą kultūros veikėją ar lankytiną vietą, parengti ir perskaityti pranešimą šia tema.</p>	<p>Tiriamieji metodai (informacijos paieška, literatūros skaitymas, pranešimo rengimas ir pristatymas)</p>	<p>Pranešimas</p>

17. Dalyko (modulio) turinys (angl. *course content: breakdown of the topics*). Dalyko (modulio) turinys pateikiamas suskirsčius jį temomis. Kiekvienai temai būtina nurodyti ne tik jai skirtas kontaktines valandas ir studijavimo būdą, bet ir savarankiškų studijų užduotis ir joms atlikti skirtą laiką, nes pagal tai apskaičiuojama dalyko (modulio) apimtis kreditais. Galima pateikti teminį planą tokioje lentelėje:

Temos	Kontaktinės valandos ir studijavimo būdas						Savarankiškų studijų laikas ir užduotys	
	Paskaitos	Seminarai	Pratybos	Laboratoriniai darbai	Konsultacijos	Praktika	Savarankiškas darbas	Užduotys
Tema A								Pvz., probleminis rašinys
Tema B								Pvz., kolegų darbų komentavimas (angl. <i>peer review</i>)
Tema C								Pvz., pranešimas
Tema D								Pvz., mokslinės literatūros skaitymas
Pasiruošimas egzaminui ir jo laikymas								
Iš viso								

18. Vertinimo (arba atsiskaitymo) būdas ir kriterijai (angl. *assessment strategy and criteria*). Vertinimo arba atsiskaitymo būdą dėstytojas pasirenka, atsižvelgdamas į studijų siekinius ir jų pasiekimo vertinimo metodus. Dalyko (modulio) apraše svarbu numatyti visus vertinimus, sudarančius galutinį pažymį, ir jų svorį procentais. Taip pat reikia suformuluoti vertinimo kriterijus ir apibrėžti, kiek balų už ką skiriama. Visų pirma tai svarbu studentui, kuris nori žinoti, kaip bus vertinamas (ši informacija taip pat gali padėti jam įsivertinti). Rekomenduojama nurodyti ir planuojamą atsiskaitymų laiką. Pavyzdžiui, vertinimo strategiją galima pavaizduoti tokioje lentelėje:

Vertinimo būdas	Svoris, proc.	Atsiskaitymo laikas	Vertinimo kriterijai
Darbas auditorijoje per seminarus	20	Semestro metu	2 balai: aktyviai dalyvauja diskusijose, atsako į klausimus, formuluoja problemas ir klausimus, teikia kritinių pastabų; 1 balas: dalyvauja diskusijose, atsako į užduodamus klausimus; 0 balų: beveik nedalyvauja diskusijoje arba praleido daugiau nei 1/3 seminarų.

Rašto darbas (15 p.)	30	Iki gruodžio 1 d.	<p>Vertinami šie darbo aspektai: <u>darbo struktūra ir apimtis</u>: rašto darbo struktūra aiški ir logiška, yra visos reikiamos dalys (įvadas – pristatoma tema, tikslai, uždaviniai, metodai, empirinė medžiaga; dėstymas – pateikiama empirinės medžiagos analizė ir interpretacija; išvados), darbas yra tinkamos apimties (0,5 balo); <u>analizė ir išvados</u>: analizė labai išsami, išvados pagrįstos, formuluojamos remiantis empirine medžiaga (2 balai); jei analizė atlikta, bet nėra išsami, išvados ne visada pagrįstos, skiriamas 1 balas, už paviršutinišką analizę balai neskiriami; <u>mokslinis stilius ir tyrimo kultūra</u>: tinkamai elgiamasi su šaltiniais ir citatomis; formuluotės ir stilius atitinka mokslinio darbo reikalavimus (0,5 balo). Įvertinimas nepateikus rašto darbo – 0 balų.</p>
Egzaminas: testas (gali būti skiriamos dvi dalys: semestro vidurio ir pabaigos)	50	Sausio mėn.	<p>Testą sudaro 50 atvirojo ir uždarojo tipo klausimų (skirtingo sunkumo, nuo supratimo iki vertinimo), kiekvienas įvertintas vienu tašku. Vertinama taip: 5 – puikios žinios ir gebėjimai. Vertinimo lygmuo. 45–50 teisingų atsakymų; 4 – geros žinios ir gebėjimai, gali būti neesminių klaidų. Sintezės lygmuo. 35–44 teisingi atsakymai; 3 – vidutinės žinios ir gebėjimai, yra klaidų. Analizės lygmuo. 25–34 teisingi atsakymai; 2 – žinios ir gebėjimai nesiekia vidutinių, yra (esminių) klaidų. Žinių taikymo lygmuo. 15–24 teisingi atsakymai; 1 – žinios ir gebėjimai dar patenkina minimalius reikalavimus, daug klaidų. Žinių ir supratimo lygmuo. 5–14 teisingų atsakymų; 0 – nepatenkinami minimalūs reikalavimai. 0–4 teisingi atsakymai.</p>

19. Privalomoji ir papildomoji literatūra (angl. *required and recommended reading*). Privalomoji literatūra – tai tie šaltiniai, kuriuos studentas privalo perskaityti, todėl jos apimtys yra ribojamos priklausomai nuo dalykui (moduliui) skirtų kreditų. Rekomenduojamosios literatūros kiekis neribojamas, ją studentas gali skaityti, jei susidomės viena ar kita nagrinėjama tema. Literatūros sąrašas gali būti pateikiamas tokioje lentelėje:

Autorius	Leidimo metai	Pavadinimas	Periodinio leidinio Nr. ar leidinio tomas	Leidimo vieta: leidykla ar interneto prieiga
Privalomoji literatūra				
Papildomoji literatūra				

7 priedas. Vertinimo metodai⁹³

VERTINIMO ŽODŽIU METODAI

Tradiciniai vertinimo žodžiu metodai – tai įvairūs apklausos metodai, gerai žinomi ir dažniausiai taikomi aukštojoje mokykloje studentų formuojamajam ir apibendrinamajam vertinimui. Sparčiai populiarėja dėstytojų taikomi pristatomieji metodai. Juos taikant vyksta vieši savarankiškai atliktų individualių ir grupinių užduočių, projektų, atliktų tyrimų, laboratorinių ir lauko darbų pristatymai.

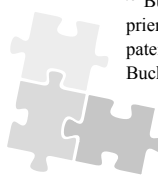
Apklausos metodai. Žodinė grupės apklausa. Tai žodinės apklausos metodas, kai dėstytojas pateikia klausimus visai studentų grupei. Grupei duodama keletas sekundžių pagalvoti, paskui įvardijamas atsakymą privalęs pateikti studentas. Pateikiami klausimai turi būti aiškiai suformuluoti, vienas su kitu susiję, apimti visą tikrinamą medžiagos dalį. Jie turi versti studentus mąstyti, lyginti, analizuoti, daryti išvadas. Žodinė grupės apklausa leidžia apklausti daugiau studentų, pagyvena paskaitą. Šis metodas tinka formuojamam vertinimui. Tačiau pagrindinis šio metodo trūkumas – iš trumpų studentų atsakymų sunku susidaryti aiškų vaizdą, kiek realiai medžiagos išmokta, ir objektyviai įvertinti atskirų studentų atsakymus.

Individuali žodinė apklausa. Individuali žodinė apklausa – tai tikrinimo ir vertinimo metodas, kuris plačiai taikomas ir formuojamajam, ir apibendrinamajam ar baigiamajam vertinimui. Per individualią žodinę apklausą studentas atsako į dėstytojo pateiktus klausimus. Šis metodas padeda individualizuoti studijas, dėstytojas gali pateikti sunkesnių ar lengvesnių klausimų, gali padrąsinti sutrikusį, pataisyti apsirikusį ar netiksliai formuluojantį savo atsakymą studentą.

Individuali žodinė apklausa aukštojoje mokykloje dažnai būna **kolokviumas** arba **egzaminas**. **Kolokviumas** (lot. *colloquium* – pašnekesys, pokalbis) – tai mokymo ir vertinimo metodas, kai pokalbiu mėginama gauti grįžtamąją informaciją apie tai, ką studentas yra išmokęs. Šis vertinimo metodas yra taikomas kaip pasirušimo įskaitai ar egzaminui etapas. Šis vertinimo metodas, taikomas formuojamajam vertinimui atlikti, sudaro galimybes ugdyti studentų loginį ir kritinį mąstymą, taisyklingą kalbą, tinkamą kalbos tempą, intonaciją, laikyseną. Tačiau jis turi ir trūkumų – jei individuali apklausa yra vykdoma auditorijoje dalyvaujant kitiems studentams, pateikę tam tikrą klausimą vienam studentui, nebegalite jo užduoti kitam.

Individualios žodinės apklausos metodas dažnai taikomas tiek tarpiniam, tiek apibendrinamajam vertinimui – **egzaminui**. Egzaminuodamas studentus žodžiu,

⁹³ Bulajeva T. *Žinių ir kompetencijų vertinimas: kaip susikurti studentų pasiekimų vertinimo metodiką*. Metodinė priemonė. UAB „Petro ofsetas“, 2007. Pateikiamų vertinimo metodų sąrašą galima pratęsti. Pvz., Peterio T. Knighto pateikiamame sąraše yra 50 įvairių vertinimo metodų. Žr. Knight P. T. *Being a Teacher in Higher Education*. Buckingham: The Society for Research into Higher Education and Open University Press, 2002, 146–147.

klausimus dėstytojas dažnai paruošia iš anksto ir užrašo ant sunumeruotų kortelių.

Individualiai žodinei apklausai reikia daug laiko, sunku išvengti vertinimo subjektyvumo, todėl šiandien ir koliokviumai, ir egzaminai tampa apklausa raštu.

Pristatymo metodai. Tai žodiniai vertinimo metodai. Prie pristatymo metodų mes priskiriame *pranešimus, pristatymus*.

Pristatymas. Pristatymas žodžiu (angl. *oral presentation*), kaip vertinimo metodas, gali būti taikomas tarpiniam studijų programos, studijuojamų dalykų modulių, temų atsiskaitymui ir baigiamajam vertinimui. Pranešimų ir pristatymų struktūra gali būti įvairi, priklausomai nuo dėstytojo suformuluotų ugdymo tikslų. Pristatymas gali būti individualus arba grupinis. Tai būdas studentui pranešti ir parodyti savo mokymosi rezultatus: parašytus referatus, literatūros, dokumentų ir kitų šaltinių analizes, pranešti apie laboratorinius, tiriamuosius, kūrybinius ir projektinius darbus. Viešai pristatydami savo darbą studentai turi galimybę parodyti įgytas žinias ir išlavintus gebėjimus. Tokiu būdu patikrinami įvairūs gebėjimai: gebėjimas dirbti su moksline literatūra ir dokumentais; gebėjimas suvokti, analizuoti ir vertinti mokslines ir profesinės srities problemas; gebėjimas teisingai vartoti mokslinę kalbą, logiškai ir kritiškai mąstyti; gebėjimas kalbėti prieš auditoriją; gebėjimas naudoti multimediją (pvz., *Power Point*) pristatant savo darbą. Pristatant laboratorinio, eksperimentinio, kūrybinio darbo produktus parodomi įgyti praktiniai gebėjimai. Šis metodas ypač tinka viešojo kalbėjimo gebėjimams ugdyti ir tobulinti.

Žodinio pristatymo vertinimo kriterijai. Atliekant vertinimą reikėtų atkreipti dėmesį į šiuos kokybiško pristatymo požymius:

- aiškus idėjų pristatymas,
- kalbėjimo kokybė (aiškumas, garsumas),
- argumentavimo kokybė,
- įvado (įvadinės pristatymo dalies) kokybė,
- išvadų kokybė,
- akių kontaktas su auditorija,
- skaidrių rodymas vaizdo projektoriumi ar multimedija (pvz., *Power Point*),
- vizualiai pateikiamos medžiagos kokybė,
- klausimų valdymas (t. y. atsakymo į klausimus kokybė),
- laiko valdymas (ar tinkamai išnaudotas pristatymui skirtas laikas).

Taikant šį žodinio pristatymo metodą formuojamajam vertinimui, į vertinimą galima įtraukti auditorijoje esančius klausytojus (angl. *peer assessment*). Tuo tikslu reikia iš anksto parengtas vertinimo formas išdalyti studentams, susitarti dėl vertinimo skalės (taip, ne, patenkinamai, nepatenkinamai ir pan.). Studentų įtraukimas į vertinimo procesą padeda ugdyti vertinimo kompetenciją, kritinį mąstymą, aktyvina jų dalyvavimą pristatymo metu. Vėliau galima organizuoti diskusiją, viešai aptarti parašytus studentų įvertinimus, išsakytas pastabas.

VERTINIMO RAŠTU METODAI

Tradiciniai vertinimo raštu metodai mažai kuo skiriasi nuo vertinimo žodžiu, ypač apklausos, metodu. Egzamino ar įskaitos metu taikant apklausos raštu metodą studentai į dėstytojo pateiktus klausimus atsakinėja raštu.

Referatas (lot. *referre* – pranešti). Tai rašto darbas, kurio tikslas atlikti nuodugnesnę studijuojamo dalyko, temos, literatūros šaltinių analizę. Referatas yra tarsi analizuojamo objekto fotografija, todėl dažniausiai reikalaujama, kad jis būtų objektyvus, nenuspalvintas referento subjektyviais požiūriais ar vertinimais. Jei reikia, referentas gali savo asmeninę nuomonę išdėstyti referato pabaigoje. Referate būtina nurodyti visus šaltinius, kuriais buvo naudotasi⁹⁴.

Referuoti galima perskaitytas knygas, matytus renginius, kokios nors problemos mokslinį sprendimą (mokslinis referatas). Referatai parodo, ką studentas suvokia, ar geba analizuoti, logiškai mąstyti. Referatas padeda išmokti mokslinės kalbos, įvaldyti mokslinį kalbos stilių, lavina gebėjimą sutraukti tekstą, referuojamą tekstą sustruktūrinti, cituoti. Referuojama raštu arba žodžiu. Tradiciškai referatai yra skaitomi seminaruose. Tai metodas, tinkantis formuojamajam vertinimui. Referato apimtį nustato dėstytojas. Paplitus kaupiamajam vertinimui, referatas tapo apibendrinamojo vertinimo dalimi.

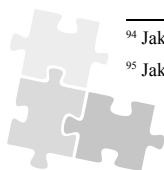
Apžvalgos. Jų paskirtis – apžvelgti ir apibendrinti analizuojamus informacinius šaltinius. Jos tinka išsiaiškinti, kaip besimokantieji gali suvokti ir apibendrinti analizuojamo informacijos šaltinio turinį, ugdo jų kritinio mąstymo ir vertinimo gebėjimus. Apžvalgoms galima siūlyti įvairias užduotis: apžvelgti informaciją ar akademinę medžiagos turinį, interneto svetainę, mokslinį žurnalą ar straipsnį žurnale.

Recenzija (lot. *recensio* – įvertinimas). Recenzijų rašymas, kaip formuojamojo vertinimo metodas, leidžia patikrinti vertinimo gebėjimus. Studentai gali recenzuoti seminarų referatus. Recenzijoje, skirtingai nuo referato, svarbu išsakyti recenzento nuomonę. Prieš pradėdant taikyti recenziją kaip vertinimo metodą, būtina išmokyti studentus, kaip jas rašyti ir supažindinti su struktūra. Recenzijos dalys: 1) recenzuojamo objekto metrika; 2) objekto sandara; 3) sandaros turinys; 4) recenzento vertinimai; 5) išvados.

Vertinimo pastabos rašomos recenzijos pabaigoje arba aptariant sandaros turinį. Vertinamąsias pastabas būtina argumentuoti. Išvadose paprastai sumuojami vertinamojo darbo privalumai ir trūkumai bei rekomenduojamas galutinis vertinimas⁹⁵.

⁹⁴ Jakavičius V. *Žmogaus ugdymas. Įvadas į edukologijos studijas*. Klaipėdos universiteto leidykla, 1998.

⁹⁵ Jakavičius V., *op. cit.*

Esė⁹⁶. Kaip vertinimo raštu metodas, esė labiau paplitęs Vakarų šalių universitetuose, kur esė formatas dažnai naudojamas formuojamajam vertinimui ir apibendrinamajam vertinimui, pavyzdžiui, egzaminams raštu.

Esė turi aiškiai ir griežtą struktūrą, kurią sudaro trys dalys ir skiriamos penkios pastraipos:

1. *įvadinė dalis* (angl. *introductory paragraph*). Pristatoma tema, problema ir pagrindinė tezė, kuri vėliau plėtojama pagrindinėje dalyje;
2. *pagrindinė dalis* (angl. *body*). Dažniausiai jai skiriamia 3 pastraipos. Pavyzdžiui, argumentinio tipo esė pirmojoje pastraipoje pateikiamas stipriausias argumentas, kuris yra plėtojamas ir paremiamas įvairiais pavyzdžiais. Antroje ir trečioje – pateikiami ir plėtojami mažiau reikšmingi argumentai;
3. *apibendrinamoji (išvadų) dalis* (angl. *concluding (summary) paragraph*). Joje pateikiami apibendrinimai ir formuluojamos išvados.

Priklausomai nuo tipo, esė struktūra gali šiek tiek skirtis. Taip pat gali būti skirtinga esė apimtis, kurią nustato dėstytojas (pvz., 5 tūkst. žodžių). Užduota esė apimtis, jos laikymasis yra vienas iš esės vertinimo kriterijų, todėl mokant studentus rašyti esė, būtina išmokyti, kaip esė tekstą išplėsti ar sutrumpinti.

Mokymosi dienoraščiai ir žurnalai. Studentams atliekant tam tikras formuojamojo vertinimo užduotis (pvz.: rašant referatą, kursinį, baigiamąjį darbą ar kt.), vertintojai gali paprašyti pildyti specialų dienoraštį. Tai labai tinka ugdant studentų gebėjimus refleksyviai mąstyti, atlikti įsivertinimą, geriau organizuoti ir valdyti laiką. Mokymosi dienoraščiai ar žurnalai gali būti įvairaus pobūdžio, apimties, taip pat ir elektroniniai. Tokiame dienoraštyje pagal nustatytus kriterijus ar kitus reikalavimus turėtų būti registruojami įvairūs veiklos etapai, pvz.: darbo tema, numatomi rezultatai, hipotezės, reikšminiai žodžiai, skyrių antraštės ir paantraštės, schemas, informacijos šaltinių paieškos keliai ir būdai, nauji atradimai, kritinės refleksijos, bibliografija ir pan.

Bibliografijos sąrašo sudarymas. Tai puikus mokymo ir vertinimo metodas. Studentai yra prašomi sudaryti informacijos šaltinių sąrašą nurodyta ar pasirinkta tema. Studento parengtas bibliografijos sąrašas gali parodyti, ar išsamiai studentas nagrinėjo temą, nes sąrašas gali įvairuoti nuo paprasčiausio abėcėlinio knygų ir kitų (pvz., internetinių) šaltinių sąrašo iki mokslinių straipsnių ir anotuotos kritinės bibliografijos.

Tradiciniai apibendrinamajam vertinimui taikomi vertinimo raštu metodai: kursiniai darbai, baigiamieji bakalauro ir magistro darbai. Šių darbų reikalavimai

⁹⁶ Egzistuoja daug įvairių esė tipų. Esė rašymo centro (angl. *Essay Writing Center*) tinklalapyje (<http://essayinfo.com>) pateikiama 19 skirtingų esė tipų (argumentinis esė (angl. *argumentative essay*), priežasties ir pasekmės (angl. *cause and effect essay*), klasifikacijos (angl. *classification essay*), lyginamasis (angl. *comparison essay*), kritinis (angl. *critical essay*), dedukcinis (angl. *deductive essay*), naracinis (angl. *narrative essay*), tiriamasis (angl. *exploratory essay*, *research essay*) ir kt.).

skirtingose aukštosiose mokyklose, skirtinguose tos pačios mokyklos fakultetuose gali skirtis.

Kursinis darbas. Tai didelės apimties (30–40 tūkst. spaudos ženklų) analitinio pobūdžio rašto darbas, atitinkantis mokslo darbams keliamus reikalavimus, jam parengti skiriami 2 nacionaliniai kreditai (80 studento darbo valandų) arba 3 ECTS kreditai. Kursinis darbas taikomas formuojamam vertinimui.

Bakalauro darbas. Jis du kartus didesnės apimties (70–80 tūkst. spaudos ženklų) negu kursinis darbas, taip pat analitinio pobūdžio. Tai pagrindinės universitetinių studijų pakopos baigiamasis darbas, atitinkantis mokslo darbams keliamus reikalavimus. Bakalauro darbu studentas turi parodyti gebėjimą analizuoti literatūrą pasirinkta tema, kritiškai vertinti savo studijų krypties tyrėjų darbus, atlikti tyrimus, pristatyti tyrimo duomenis ir jų pagrindu formuluoti išvadas.

Magistro darbas. Tai antrosios studijų pakopos (100–120 tūkst. spaudos ženklų) baigiamasis darbas. Šis mokslo darbas parodo studento gebėjimą teoriškai ir empiriškai analizuoti mokslinę problemą, taikyti įvairius metodus studijuojamos krypties tyrinėjimams, atlikti statistinę tyrimo duomenų analizę ir jos pagrindu formuluoti tyrimo išvadas. Ir bakalauro, ir magistro darbai yra viešai ginami.

Didaktinis testavimas. Šiuo metu sparčiai populiarėja kompiuterių taikymas studentų pasiekimams vertinti. Kompiuterizuotam vertinimui labiausiai tinka *didaktinio testavimo metodas*. **Didaktiniai testai** – tai mokymosi pasiekimų vertinimo testai, plačiai taikomi diagnostiniam, formuojamajam ir apibendrinamajam vertinimui. Didaktinis testavimas – tai specializuotas išmokimo diagnostikos metodas, kuris leidžia matuoti besimokančiųjų daromą pažangą, mokymosi pasiekimus, taip pat išryškinti mokymosi spragas ir problemas. Šis vertinimo metodas yra priskiriamas prie tradicinio vertinimo formų, nes didaktiniai testai tapo pagrindiniu mokymosi bei išmokimo kokybės vertinimo būdu, padedančiu išvengti ekspertinio vertinimo klaidų. Lietuvoje ilgą laiką aukštojo mokslo institucijose **ekspertinis vertinimas** buvo ir dabar išlieka tradiciškai vyraujantis vertinimo metodas. Ekspertai šiuo atveju yra dėstytojai, kiti specialistai, kurie vertina studentus ir ekspertų metodo pagrindu rašo įvertinimus – pažymius.

Didaktiniai testai jau parodė esantys veiksmingi tikrinti standartų įgyvendinimą ir veiksmingumą, nes testais galima standartizuoti užduotis ir pamatuoti, ar studentai įgijo studijų programose (ar standartuose) numatytas įgyti žinias ir kompetencijas.

GRAFINIAI IR VIZUALINIAI VERTINIMO METODAI⁹⁷

Studentų vertinimui dėstytojai dažnai pasiūlo įvairaus formato lenteles, vertinimo formas, blankus, kuriuos studentas, atliekantis vertinamąsias užduotis, turi užpildyti. Jie skirti patikrinti įvairius aukštesnio lygmens kognityvius gebėjimus: lyginti, klasifikuoti, analizuoti, sustruktūrinti, hierarchiškai surikiuoti, apibendrinti.

Minčių ir sąvokų žemėlapiai. Dar vadinami *kognityviaisiais žemėlapiais*, nes parodo, kaip studentai mąsto, kaip suvokia studijuojamą medžiagą, ar supranta sąvokas, koncepcijas, sudėtingus, sisteminius reiškinius, ar geba išskirti struktūrinius elementus ir parodyti egzistuojančius ryšius. Nors minčių ir sąvokų žemėlapių sąvokos dažnai vartojamos sinonimiškai, jos skiriasi. Minčių žemėlapiai labiau tinka diagnostiniam vertinimui, kuomet aiškinamasi, ką studentai žino apie numatomą analizuoti reiškinį, o sąvokų žemėlapiai yra puikus apibendrinamojo vertinimo metodas.

Minčių žemėlapis (angl. *mind mapping*) konstravimas pradedamas nuo vieno pagrindinio žodžio, idėjos ar sąvokos, užrašomos lapo ar klasės lentos viduryje ir apibrėžiamos apskritimu. Tai asociatyviu mąstymu grindžiama veikla. Aplink pagrindinį žodį yra grupuojami kiti žodžiai, mintys, kurie asocijuojasi ir yra susiję su pagrindiniu, juos sujungiant linijomis. Brėžiant atsišakojimus galima parodyti, kaip bendresnė tema ar sąvoka skyla į smulkesnes sąvokas. Žemėlapiuose gali būti naudojami piešiniai, įvairūs grafiniai ir vizualiniai simboliai (pvz., minčių žemėlapis gali būti vaizduojamas kaip medis), gali būti naudojamos įvairios spalvos. Jie dažniausiai yra konstruojami dėstytojui vadovaujant ir įtraukiant į šią veiklą visus auditorijoje esančius studentus.

Sąvokų žemėlapiai (angl. *concept mapping*) kuriami panašiu principu. Jie konstruojami kaip tinklai, yra sudėtingesni, nes jais siekiama atskleisti visus analizuojamo reiškinio struktūrinius elementus, sąsajas, tarpusavio ryšius. Jie tinka ir formuojamajam, ir baigiamajam vertinimui, nes vaizdžiai parodo, kaip studentai suvokia sudėtingus reiškinius, sudėtingesnes skaitomo dalyko temas, koncepcijas, teorijas. Šiuos žemėlapius studentai konstruoja savarankiškai, jie gali būti naudojami atsiskaitymams už savarankiškai studijuotas dalyko temas, skaitytus straipsnius, knygas, savarankiškai analizuotas problemas. Todėl tokie žemėlapiai gali būti kuriami namuose ir ilgesnį laiką arba auditorijoje atsiskaitymo metu per dėstytojo nustatytą laiko limitą (pvz., 20 minučių).

Šis metodas sparčiai populiarėja ir kaip mokymo(si) metodas, ir kaip tyrimo metodas, nes padeda rinkti ir sustruktūrinti temas ar sprendžiamas problemas

⁹⁷ Buehl D. *Interaktyviojo mokymosi strategijos*. Vilnius: Garnelis, 2004.

mintis. Jis paprasčiausiu būdu sujungia kalbinį ir vaizdinį mąstymą ir tokiu būdu išnaudoja abiejų smegenų pusrutulių galimybes. Šis metodas leidžia ir lavinti, ir tikrinti loginį, analitinį studentų mąstymą. Jo efektyvumą ir populiarumą liudija gausūs moksliniai tyrimai⁹⁸. Sąvokų žemėlapių metodas remiasi metodologine prielaida, kad mūsų pasaulis – tai tarpusavyje susijusių elementų sistema. Sąvokų žemėlapis – tai individualiai konstruojamas pasaulio suvokimas. Jis sudaro galimybes žinių apie pasaulį suvokimą pavaizduoti kaip hierarchinę sąvokų, susietų įvairiais ryšiais, sistemą. Kaip ir geografiniame žemėlapyje, sąvokų žemėlapyje negali būti tų pačių pavadinimų. Ant linijų ar rodyklių, jungiančių sąvokas, turi būti užrašomi žodžiai, nusakantys egzistuojančius ryšius (sekos, priežasties ir pasekmės ryšį ir kt.). Taikant sąvokų žemėlapi, gali būti vizualiai pateikiama bet kokia rašytinė informacija, bet koks tekstas, perskaitytas straipsnis, knyga.

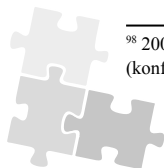
Plakatu pristatymai (angl. *poster presentations*) ir **darbų demonstravimas**. Ant plakato dydžio lapų studentai vizualiai pateikia savarankiškai atlikto darbo rezultatus (parengtus struktūrinius modelius, schemas, atlikto tyrimo, laboratorinio darbo rezultatus, individualius ar grupinius projektus). Šis vertinimo metodas leidžia įvertinti studentų gebėjimą analizuoti, klasifikuoti, sisteminti, lyginti, modeliuoti ir vizualizuoti savarankiškos veiklos elementus. Gali būti demonstruojami ir patys studentų darbai.

KAUPIAMOJO IR INTEGRUOTO VERTINIMO METODAI

Aplanko, arba portfelio, metodas (angl. *portfolio*). Tai sparčiai populiarėjančias vertinimo metodus. Universitetinėse studijose taikoma:

- *Į studijų procesą orientuotas aplankas*. Ypač tinka formuojamam vertinimui, kaip nenutrūkstamo vertinimo instrumentas. Aplanke yra kaupiami įrodymai, iliustruojantys įvairius mokymo(si) proceso etapus, aspektus ir pateikiamas visuminis paveikslas: kaip studijuojantieji geba integruoti įgyjamą žinias ir specifinius gebėjimus, kokią daro pažangą, kaip tobulėja įvairūs kognityvieji gebėjimai (pvz.: parengtas strateginis planas ar verslo plano pavyzdys, iliustruojantys gebėjimą planuoti; atlikta atskiro atvejo (probleminės situacijos) vertinamoji analizė ir pan.).
- *Į rezultatą orientuotas aplankas*. Tai kruopščiai suplanuotas visuminis išugdytų kompetencijų įvertinimas, taikomas apibendrinamajam vertinimui, dar vadinamas *kompetencijų aplanku* ar *kompetencijų portfelium*. Tai metodas, leidžiantis patikrinti, kaip įgyvendinami ugdymo tikslai, nustatyti, ar buvo pasiekti užsibrėžti kriterijai ar standartai. Į šį aplanką yra įtraukiama

⁹⁸ 2004 m. Pamplotoje (Ispanija) vyko pirmoji tarptautinė konferencija, skirta sąvokų žemėlapių taikymui (konferencijos medžiaga galima rasti <http://cmc.ihmc.us/CMC2004Programa.html>; www.cmap.ihmc.us).

geriausių visiškai pabaigtų darbų pavyzdžių, iliustruojančių įgytas kompetencijas. Aplanke gali būti pateikiama įvairių elektroninėje laikmenoje ar kitais būdais (nuotraukose, vaizdajuostėse) užfiksuotų darbų.

Aplanke taip pat būtina pateikti medžiagą, iliustruojančią studentų įsivertinimą, t. y. aplanke turi būti pateikiamos studentų refleksijos, parodančios studentų gebėjimą kritiškai mąstyti ir vertinti savo darbo produktus. Šis metodas itin tinka vertinti tokius dalykus, kurių programos numato konkrečių dalykinių kompetencijų išugdymą. Šiuo metu Lietuvoje pradėtas diegti *Europos kalbų aplankas*, kuriame yra fiksuojamas individualus įvairių kalbų mokėjimas. Kalbų mokėjimo lygiui nustatyti yra naudojami Bendrieji Europos kalbų metmenys.

Atskiro atvejo analizė (angl. *case study*). Labai efektyvus metodas. Dirbant su studentais privalomųjų dalykų metu dalykinėms kompetencijoms įvertinti galima siūlyti analizuoti konkrečius atvejus, t. y. įvairias problemines, keblias situacijas, kylančias konkrečiuose profesiniuose kontekstuose. Vertinimo metu studentai turi pasiūlyti konkrečių problemos sprendimo būdų ir kartu parodyti specialiųjų kompetencijų elementus (specifines procedūrines žinias ir praktinius gebėjimus).

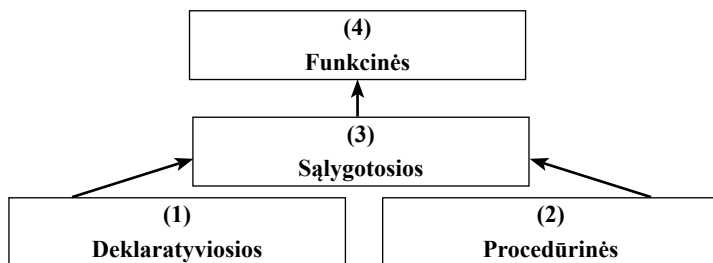
Projektai. Jie gali būti individualūs arba grupiniai, skirti įvairių empirinių tyrimų problemų analizei ir problemų sprendimo būdų paieškai. Projekto medžiaga gali parodyti, kaip studentai geba pritaikyti įgytas kompetencijas konkrečiose situacijose.

8 priedas. SOLO taksonomija. Žinių ir supratimo vertinimas

Žinių vertinimas. Pagrindinis bet kokio supratimo objektas – mūsų žinios, kurias mes įgyjame mokydamiesi, studijuodami aukštojoje mokykloje. Vertinant studentų žinias ar žinojimą svarbu žinoti, kokių žinių ir kokio žinojimo mes tikimės iš studentų. Žinios ar žinojimas gali turėti įvairų pavidalą. J. B. Biggsas⁹⁹ išskiria tokias žinių rūšis:

- **Deklaratyviosios žinios** – žinojimas apie daiktus, reiškinius ir pan. Tai žinojimas *kas, ką* (pvz., žinojimas, ką pasakė Freudas), pagrindinių dėsnių, dėsningumų, formulių, teorijų, koncepcijų, istorinių, svarbių (pvz., Šešypyro gyvenimo) įvykių ir kt. studijų turinio žinojimas. Tai oficialus, moksliniais tyrimais pagrįstas, argumentuotas, patikimas, logiškai nuoseklus akademinis žinojimas. Jo pagrindą sudaro vadovėlių žinios ir tos žinios, kurias „deklaruoja“ dėstytojas paskaitose. Jų supratimą galima patikrinti, paprašius studentus jas atgaminti, „perdeklaruoti“, pateikti savais žodžiais ir pavyzdžiais. Pasak SOLO taksonomijos, jas ir jų supratimą galima išplėtoti iki aukščiausio abstraktaus lygmens.
- **Procedūrinės žinios** (angl. *procedural*) – tai įgūdžiais grindžiamas procedūrų, veiksmų atlikimo sekos, veikimo pagal algoritmą žinojimas. Šis žinojimas yra kompetencijos pagrindas.
- **Sąlygotosios žinios** (angl. *conditional*). Jos jungia aukštesnio lygmens deklaratyvų žinojimą su procedūriniu žinojimu. Tai žinojimas **kada, kodėl, kokioms sąlygoms esant** turi būti atliekama vienokia ar kitokia veikla.
- **Funkcinės žinios** (angl. *functioning*) remiasi idėja, kad jų supratimas turi būti praktiškai pritaikomas naujose situacijose (1 pav.). Tai žinojimas **kaip** (4), jungiantis deklaratyvų (arba akademinį) žinojimą (1), procedūrinį (turimus įgūdžius) žinojimą (2) ir sąlygotą (kokiomis aplinkybėmis šie įgūdžiai turi būti taikomi) žinojimą (3).

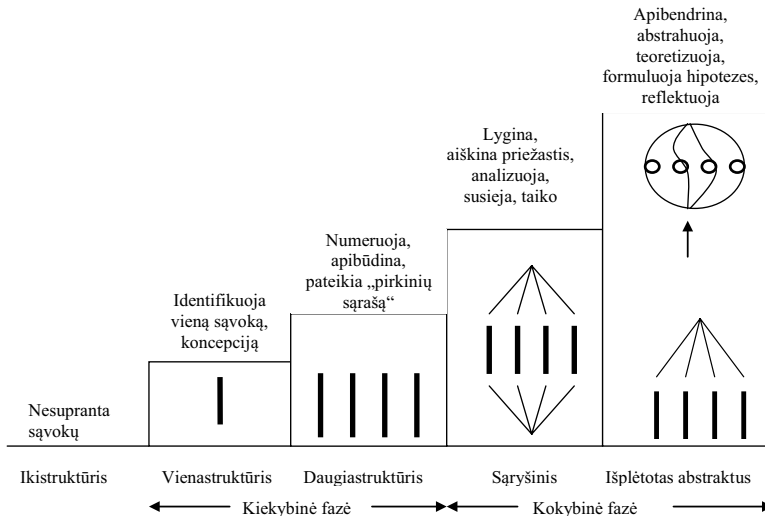
1 pav. Ryšys tarp žinojimo (žinių) tipų (Biggs, 2003, 42)

⁹⁹ Biggs J. B. *Teaching for Quality Learning at University: What the student does. Second edition.* The Society for Research into Higher Education and Open University Press, 2003.

Supratimo vertinimas. Iš studentų atsakymų (žodžiu ar raštu) vertinimo metu svarbu nustatyti, ką suprato ir kaip suprato, kokia yra jų supratimo struktūra, ar supratimas yra paviršutiniškas, ar nuodugnus, visapusiškas. Supratimo vertinimą gali palengvinti SOLO taksonomija.

SOLO siūloma hierarchinė struktūra (2 pav.) analizuojant studentų atsakymus leidžia dėstytojui nustatyti studijuotos medžiagos *supratimo sudėtingumą*. Kiekvienas hierarchinio supratimo lygmuo apibūdinamas taip:

- **Ikistruktūris** (angl. *prestructural*). Studentas nesupranta studijuotos medžiagos. Atsakinėdamas jis remiasi nereikšminga informacija, nepateikia prasmingo atsakymo.
- **Vienastruktūris** (angl. *unistructural*). Atsakymas sutelktas į vieną aspektą ar studijuotos medžiagos struktūrinį elementą.
- **Daugiastruktūris** (angl. *multistructural*). Atsakydamas studentas susitelkia į keletą svarbių aspektų, tačiau jie nėra tarpusavyje susiejami.
- **Sąryšinis** (angl. *relational*). Kelios esminės dalys yra susiejamos ir integruojamos į viena visumą; detalės susiejamos su išvadomis, studijuota medžiaga gerai suprasta.
- **Išplėtotas abstraktus** (angl. *extended abstract*). Atsiskaitant išmokta medžiaga pateikiama plačiai kaip apibendrinta struktūra, remiamasi papildomai studijuota informacija, parodomi aukščiausio lygmens kognityvieji gebėjimai, konkrečios medžiagos abstrahavimas ir teoretizavimas.

2 pav. SOLO taksonomija ir supratimo lygmenys (pagal Biggs, 2003, 48)

IŠLEIDO

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius

Tel. (8 5) 268 7001, faks. (8 5) 268 7009

El. p. infor@cr.vu.lt

www.vu.lt, www.ects.cr.vu.lt

Parengė spaudai

leidybos įmonė „Kriventa“

V. Pietario g. 5-3, LT-03122 Vilnius

Tel./faks. +370 5 265 0629

El. p. kriventa@takas.lt

www.kriventa.lt

ECTS

Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos (ECTS) nacionalinės koncepcijos parengimas:
kreditų harmonizavimas ir mokymosi pasiekimais grindžiamų studijų programų metodikos kūrimas bei diegimas
(Nr. VP1-2.2-SMM-08-V-01-001)